De president

Edmond Nicolas

bron
Edmond Nicolas, *De president*. Het Spectrum, Utrecht 1939

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/nico002pres01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

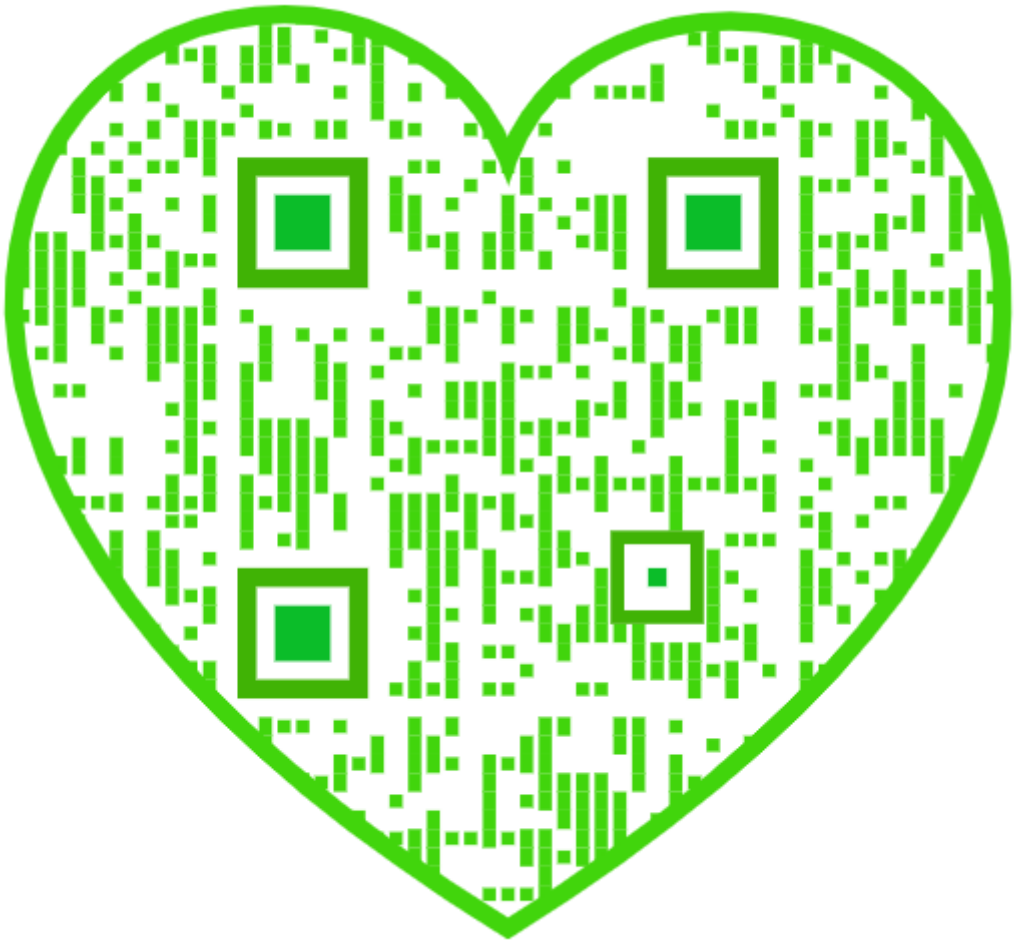

Edm. Nicolas: De President

[De president]

I

Op de markt staat een hooge gothische kerk. Daartegenover is - al eeuwen geleden - een heerenhuis gebouwd met een groote koetspoort en veertien vensters in een lange rij.

Als 's avonds het Angelus geluid heeft van den toren der kerk, gaat in de koetspoort een klein deurtje open, en een groote rechte man stapt eruit.

Even blijft hij staan en zijn moede zwarte oogen onder de witte wenkbrauwen zoeken de markt af - dan draait hij naar rechts en begint langzaam te loopen.

De president begint zijn avondwandeling.

Elken dag staat de bakker voor de deur op den hoek, en als de president voorbij loopt vraagt hij: ‘Gaat 't goed Willems?’ En Willems antwoordt dan: ‘Jawel meneer de president, dank U wel meneer de president.’

Iedereen noemt hem: meneer de president, maar hij is al tien jaar geen president meer. Nadat zijn vrouw gestorven is, heeft hij zich terug getrokken: ontslag genomen als president van de rechtbank, ontslag genomen als president van Vincentius, ontslag genomen als president van de sociëteit, ontslag genomen als president van de oudheidskamer, ontslag genomen als kerkmeester.

Maar iedereen noemt hem nog meneer de president,

en zooals hij door de stad loopt - recht en vierkant en groot - is hij die naam waard.

Niemand weet wat hij doet - hij zelf ook niet. 's Morgens tracht hij laat op te staan, hij tracht langzaam te ontbijten - en langzaam de krant te lezen. Om tien uur maakt hij zijn wandeling en om elf uur is hij thuis. Dan gaat hij naar z'n studeerkamer.

In 't begin van z'n emeritiaat las hij dan tijdschriften: het weekblad van 't recht, en oudheidkundige bladen. Maar tegenwoordig legt hij die ongelezen in de kast - nummer na nummer, jaargang na jaargang. Het interesseert hem niet meer. Hij zit in z'n breede rechte stoel achter zijn schrijftafel - en kijkt met zijn moede zwarte oogen voor zich uit.

Dan komt de tijd voor 't middagmaal - hij eet gedachtenloos en langzaam, in den namiddag loopt hij door den tuin en rookt z'n pijp. Bij tal van bedden blijft hij staan - maar hij kan er niet toe komen om de fouten, die hij ziet, te verbeteren. Het interesseert hem niet meer.

Om vijf uur drinkt hij thee, en om zes uur, als 't Angelus geluid heeft, begint de avondwandeling.

's Ochtends en 's avonds loopt hij om de stad - hij komt door 't Kooldragersstraatje op de wallen, en draait dan rechtsom - over 't Wittevrouwenvest en de Kanonnenwal; dan is hij halfweg, en 's avonds onderbreekt hij daar de wandeling om in de sociëteit twee glazen bier te drinken.

Hij vindt er steeds dezelfde menschen: allen noemen hem: de president, hij geeft allen de hand,

neemt aan 't gesprek deel, maar z'n oogen blijven moe en starend voor hem uit zien.

Ook de gesprekken interesseeren hem niet.

Niets interesseert hem meer - alles is afgedaan.

Zijn vrouw is tien jaar geleden gestorven - en hij is bedroefd geweest.

Maar véél véél vroeger is zijn zoontje gestorven - zes jaar oud.

En nu is de president alleen - en in de eenzaamheid mist hij zijn vrouw niet zoo, dan dat gestorven, eenigst kind.

Want dat zijn vrouw vóór hem zou heengaan, lag in de rede: hij is sterk en zij was zwak.

Maar dat hij kinderloos zou achterblijven - alleen in dat groote huis van zijn familie - als laatste - dat heeft hij nooit begrepen.

Zijn eigen oude leven was een raadsel voor hem. Het eenige raadsel dat hij zou willen oplossen. De rest interesseert hem niet meer.

De toestand van Willems op den hoek laat hem koud, en 't nieuws in de sociëteit, en de uitspraken van den Hoogen Raad, en opgravingen in Syrië, en 't bloeien en niet bloeien van de petunia's, dat alles kan hem niet boeien.

Hij is alleen, en dor, en moe; en hij kan 't raadsel van zijn leven niet oplossen. En daarom leeft hij voort - alleen uit gewoonte.

Wanneer ze zijn steun komen vragen voor arme menschen, voor de missie, voor 't orgel in de kerk, dan opent hij de lade van zijn schrijftafel, en geeft

- vorstelijke giften. Maar daarna blijft hij weer alleen met zijn raadsel.

Op straat kent iedereen hem, en elke bedelaar weet wáár men moet gaan staan en hoe laat, om in het voorbij gaan een aalmoes te ontvangen. De president geeft iedereen een aalmoes - maar hij luistert niet naar de ware of onware praatjes, en niet naar de dankspreuken: ook hij kent iedereen, en weet of zijn aalmoes besteed zal worden voor brood of voor drank - maar dat interesseert hem niet. Het is zijn gewoonte te geven, en daarom geeft hij.

Wanneer hij door een heele klare zomeravond wandelt gebeurt het wel eens, dat de president begint te droomen. Dan is zijn jongen niet gestorven, maar volwassen tot een grooten rechten man als zijn vader. Vader en zoon wandelen door de geurige nacht en ze spreken over 't leven: en dan natuurlijk het leven van den zoon: hij is een groot chirurg, die duizenden menschen redt van den dood; of de jongen is een kunstenaar geworden - een dirigent die de in notenschrift begraven liefste van een componist tot leven wekt. Altijd is de zoon getrouwd met 'n jonge blonde vrouw en ze hebben kleine kinderen die ‘grootvader’ zeggen tegen den ouden man.

Op zulke tijden blijft de president weg uit de sociëteit - en 't avondeten verslaat in de keuken. Maar als dan de avondnevels opstijgen rondom de stad,

versluieren zij de beelden van den droomenden oude, en hij gaat kouder en droevig naar huis. En eenzamer dan ooit zit hij aan tafel, en kijkt naar de groene gordijnen die de zes ramen van de eetkamer bedekken.

Soms, als de groote feesten in aantocht zijn, verlangt de president, dat er iets zal gebeuren - iets dat hem ten leven zal herwekken, waarop hij zal moeten reageeren, dat hem ademloos zal voortjagen tot zijn dood toe. Maar wat kan er gebeuren waar een oude man bij noodig is; bij rampen en nooden staan de jongeren klaar - bij een nieuw streven is een oud man, vooral als hij een naam draagt als de president, slechts noodig als ornament.

En een late liefde in een eenzaam leven is dwaasheid - en toch.

Als hij kon sterven en een zoon nalaten - maar de moeder van zulk een zoon zou niet uit liefde ontvangen - en de zoon zou zijn een kind der koude.

Soms wordt dit verlangen van den president zoo sterk en zoo reëel in alle onbepaaldheid, dat 't verwachting wordt. En als 't verstand van den oude ‘neen’ zegt, dan klopt het hart toch iets onstuimiger in die redelooze verwachting.

Maar ook die verlangens en die verwachting gaan voorbij, en de mist der verveling zinkt weer in de leege ziel.

Avond aan avond gaat de president door 't Kooldragersstraatje, over 't Wittevrouwenvest, de Kanonnenwal, en pauseert in de sociëteit. Na zijn

tweede glas bier staat hij op, trekt z'n jas aan, zet z'n hoed op, en loopt over het Prinsenvest, de Loskade, en het Tamboersboschje, tot het begin van 't Wittevrouwenvest. Daar gaat hij rechtsaf, over de Biggenmarkt, en komt op de Kerkmarkt bij zijn huis.

Het minst behaaglijke deel der wandeling is de Biggenmarkt, een breede, slecht geplaveide, slecht verlichte straat, omgeven door kleine huisjes: rij aan rij staan ze: één deur - één raam - één deur één raam. Vroeger waren die woningen van de Godshuizen: toen woonden er armen en ouden van dagen. Maar om geld voor het nieuwe ziekenhuis te krijgen werden ze verkocht, en een tijd woonden op de Biggenmarkt huis aan huis de hoeren, die bij roode lampjes klanten wachtten: boeren uit de dorpen, vieze vrijgezellen en opgeschoten lummels. Toen werden stuk voor stuk die bewoonsters verdreven: de huisjes staan al jaren leeg en de ruiten werden dof en blind, de heele Biggenmarkt werd een gestorven en verlaten straat waar nauwlijks iemand kwam.

Op een avond in het verre najaar, als de president uit de sociëteit stapt, zegt de kastelein, die elken avond voor hem de deur openhoudt: ‘Wat een mist!’ en de president glimlacht lusteloos en antwoordt: ‘Ik weet den weg’ en stapt naar buiten. Hij weet den weg heel goed, geblinddoekt kan hij wel thuis komen. Desnoods kan hij korter over de

Turfhaven en de Spanjaardsweg loopen, maar waarom zou hij zijn weg bekorten? Integendeel, als hij later thuis komt is hem dat liever - want de uren nà het avondeten duren lang.

En hij gaat z'n gewonen weg, maar de wereld is grijs en nat: hier en daar glimt een lichtvlek van 'n venster, de straatlantaarns zijn groote vage gele bollen die ergens midden op den rijweg zweven.

Zwarte schimmen dagen plotseling op uit de grijze pap en schuiven voorbij - meest onherkenbaar - meest geluidloos.

Soms is er een die, al voorbij, den president nog groet, maar de stemmen zijn dof en onscherp. Er komen geluiden van rijdende karren - eerst heel lang geluid, dan even maar 'n glimp van 'n zwart paard en 'n zwarte kar die eenkennig voortgaan door den grijzen avond.

Ergens boven zijn hoofd hoort de president een vrouw lachen, en dan slaat 'n raam dicht: in gedachten rekent hij na, in wiens huis dat wel kon zijn - en wie die vrouw wel wezen kon, en hij stelt zich die vrouw voor: hij kan zich haast alle bewoners voorstellen van de huizen langs zijn avondweg.

Hij loopt dicht langs de huizen van 't Prinsenvest en de Loskade: ternauwernood ziet hij de goederen die op de kade liggen; de lichten van de brug ziet hij wel, maar hun spiegelbeeld in het water niet. ‘Het is een nauwe wereld,’ denkt de president. Hij leeft in den mist van zijn raadsel: hij ziet ge-

stalten en schimmen; het zijn echter geen menschen en dingen. Het grijze raadsel omgeeft hem met een mantel van eenzaamheid, een kille, klamme mantel - die hem isoleert van de menschen.

Zoo loopt de president te peinzen door den nevel; op het einde van de Loskade wordt hij afgeleid van die gedachte - want hij moet opletten: in het Tamboersboschje zijn verschillende paden modderig, en hij houdt niet van slijk en vuile schoenen. Ingespannen kijkt hij naar den grond en zoo bereikt hij droogvoets 't begin van 't Wittevrouwenvest.

Dan begint de tocht over de Biggenmarkt: een grijze koker die nergens eindigt. Ergens, halfweg glanst één lantaarn in een droevige halo; verder is de straat onverlicht. De veldkeien die den grond plaveien zijn vettig en glanzend als donker spek. De voeten van den president glijden telkens uit: niet veel, nog geen decimeter - maar de onvastheid die daardoor ontstaat is meer vermoeiend dan een weg van uren: de oude man voelt plotseling koude en moeheid; hij verlangt naar licht en warmte in zijn rustige huis, naar een flinken slok sterken drank. Halfweg, onder de lantaarn, neemt hij al den wandelstok in de andere hand om met de rechter naar zijn sleutel te diepen. De vingers die de overjas losmaken zijn verkleumd, stijf en onhandig. Met moeite perst de hand, gehinderd door de teruggeslagen jas, in de nauwe broekzak. Maar eindelijk ligt de sleutel glimmend, blank en lauw in de kille hand. Reeds verwijdt de duisternis van de Biggenmarkt

zich tot het lichtere grijs van de Kerkmarkt. De president snijdt den weg af, en loopt recht op den hoek toe, maar als hij zijn voet zet op het voetpad klinkt er 'n doffe diepe stem bij z'n oor: een hopelooze stem die een aalmoes vraagt.

Verbaasd blijft de president staan - er komen nooit bedelaars op de verlaten Biggenmarkt. Er staat in een portiekje, tegen de deur geleund, een man, met kleeren die zoo grauw zijn als de heele omgeving. Eigenlijk schemeren alleen een klein gezicht en 'n witte hand blanker in den nevel.

Tenslotte wil de president zoo gauw mogelijk thuis zijn: de kou en de nevel zijn ondragelijk geworden - en de man vraagt een aalmoes zonder aandrang, zonder overtuiging.

Maar als de president dan door wil loopen, fluistert de stem met 'n plotselinge intensiteit: ‘Ter liefde Gods’.

Die woorden gebruiken de bedelaars die de president kent nooit - het zijn drie woorden die men gemakkelijk uitspreekt - een formule - en toch voelt de oude ze even resonneeren in z'n geest. Ze worden groot en geweldig van kracht, en hij steekt z'n sleutel weer weg, diept zijn beurs op, en tast met z'n vingers naar 'n geldstuk. Hij voelt bronzen geld scherp en hoekig; zachter zilvergeld en onpersoonlijk papier. Reeds wil hij wat kleingeld bijeen vatten, maar dan herhaalt de bedelaar: ‘Ter liefde Gods’.

De vingers in de beurs glijden langs de munten - dan pakken ze een bankbiljet en beginnen hun reis

van de beurs naar de uitgestoken hand. De oogen van den president zoeken de uitgestoken hand. Eerst is het een gelig blanke vlek - die de gedaante aanneemt van een hand - een kleine slanke hand - met beweeglijke, halfgebogen vingers. De handpalm is bleek en weinig geteekend - reeds ziet de president zijn eigen hand met 't bankbiljet bij die van den bedelaar. Zijn eigen duim en wijsvinger maken 'n klein gebaar om 't papieren geld in elkaar te drukken - en op dat oogenblik ziet de oude in de driekante handpalm een scherpe, langwerpige vlek - een roode holte, die diep doordringt - door en door - een nagelwonde waar licht door straalt. Maar tijdens die uiterste verbazing gaat de eigen hand met het geld haar weg - even aarzelt ze - ze laat het bankje vallen in de bedelhand. En dan is het weer een gewone bedelaarshand die zich snel sluit over de buitensporige gift.

Als verdoofd ziet de president de hand terugkruipen in de grauwe omhulling van den mantel. Aarzelend gaat hij voort, nog twijfelend aan het geziene, maar onderwijl begint zijn dorre hart te kloppen en te leven. Er trekt een milde lauwheid door den geest van den ouden man. Op de hoek van de straat kijkt hij om, zoekt naar den bedelaar - die al verdwenen is.

En plotseling vervuld van 'n heel jonge en vloeiende blijheid gaat hij voort - de laatste meters voor zijn huis is hij zelfs vroolijk - hij draait zijn wandelstok als toen hij jong was.

II

Dien avond zat de president met gefronste wenkbrauwen aan den disch. Het eten was thans geen bezigheid: zijn aandacht was niet bij de spijzen. Nu en dan liet hij mes en vork rusten, een bete toefde op weg naar den mond. Op de gewone vraag der huishoudster of alles naar genoegen was, volgden niet de quasi-ritueele woorden, het was alsof de aangesprokene wakker werd uit een droom, gestoord werd in een strakke gedachte.

Na het dessert nam hij, als gewoonlijk, een sigaar uit het kistje op den schoorsteenmantel; met de gewende gebaren sneed hij het puntje af, maar terwijl hij ze doorblies versteende zijn gezicht. Voorzichtig legde hij de sigaar op tafel, en aandachtig keek hij in zijn handpalm. Hij bewoog de vingers, trachtte de middenhandsbeentjes naar elkaar en van elkaar te bewegen, veranderde den stand der hand ten opzichte van het licht. Maar zijn hand bleef een vlakke, ongeschonden menschenhand: lang, slank en sterk.

Terwijl hij langzaam zijn hoofd schudde nam hij de sigaar weer op, stak ze aan en ging de kamer uit, de gang door, de trap op naar zijn studeerkamer. Hij vergat heelemaal de krant uit de brievenbus te nemen.

De president zat in zijn stoel en rookte, terwijl hij de handen in elkaargestrengeld voor z'n lichaam hield. Hij reconstrueerde, met de nauwkeurigheid van een rechtsprekend magistraat, wat hij gezien had op de Biggenmarkt. Voor zich zelve onderzocht hij de gronden die spraken vóór, de gronden die spraken tegen de werkelijkheid van het stigma.

Hij had, tegen zijn gewoonte, den bedelaar zonder aalmoes willen voorbij loopen. En tenslotte was hij toch blijven staan om een aalmoes te geven. Waarom was hij van gedachte veranderd?

Toen gebeurde in de gedachten van den president het vreemde, dat hij 't antwoord op die vraag trachtte weg te dringen. Hij wist heel goed - had vanaf 't begin geweten dat de reden van zijn veranderd besluit een zeer belangrijk element vormde in het gebeurde. Maar hij bleef aarzelen. Hij stond op uit zijn stoel, liep heen en weer door de lange kamer, rook critisch aan de sigaar, die hij in de hand hield. Tenslotte ging hij weer zitten, nam 'n stuk papier, en na z'n vulpen losgeschroefd te hebben schreef hij met duidelijke letters boven aan 't papier: ‘Ter liefde Gods’, en onderstreepte die woorden zorgvuldig en netjes: onder elk woord een streepje. Daarop legde hij de vulpen weer neer, en, recht voor zich uitziend, sprak hij, alsof hij tot een rechtzaal sprak: ‘Dat brengt ons dus in de wereld van het bovennatuurlijke’.

De wereld van het bovennatuurlijke was voor den president een onbekende wereld, een waarin hij in

zeldzame oogenblikken een bezoek bracht: als hij besefte wat hij bad, en soms, als de plichtmatige communies op hooge feesten hem een zweem van ontroering gaven. Maar verder was hij er vreemd. God was een begrip, de godsdienst en zijn leer, de levens der heiligen, het gebed, de zonde, berouw, deugd - alles waren begrippen, die hem niet verwarmden.

Hij geloofde in God, zoo ongeveer als men in het bestaan van Amerika gelooft. Hij geloofde in de leer der Kerk, omdat hij geen enkele reden had eraan te twijfelen.

Toen stokten weer de gedachten. Er drong een begrip naar voren - een merkwaardig begrip waaraan nooit een realiteit of irrealiteit had vastgezeten.

Wonderen. Geloofde de president in wonderen?

Verschillende wonderen uit de Evangeliën, uit het Oude Testament gingen hem door den geest. Geloofde hij daaraan? De bruiloft te Cana, de wonderbare vischvangst, het vaatje van de weduwe van Sarepta. En dan, de jongeling van Naïm, en - het dochtertje van Jaïrus.

Er ging 'n warme golf van schaamte door zijn wezen, toen hij eraan dacht, en zich herinnerde, dat hij, toen zijn kind gestorven was, niet gebeden had tot God, en Hem niet gevraagd had, het weer op te wekken. Dat was een volkomen onredelijke schaamte, en toch was ze zoo overweldigend; dit verzuim was zoo beschamend, alsof hij zou hebben nagelaten bij een vonnis met de verklaring van ooggetuigen rekening te houden.

Even herleefde de avond, dat zijn kind stierf.

Een klein donkerharig hoofdje, rood van opwinding, lag in het kussen. Telkens wilde het kind opstaan, en steeds weer werd het neergelegd - nu eens door de moeder, dan door den vader. Zoo gingen de uren - soms was er geen geluid dan 't stootend ademhalen van den zieken jongen - en dan opeens begon die mond met 'n klagelijke oude stem dingen te zeggen die niemand begreep. Dan wisten de ouders, dat zoo aanstonds het kind weer zou gaan woelen.

En zoo ging uur na uur voorbij - zoo naderde - wat zoo vanzelfsprekend genoemd werd: de crisis.

Het was een eentonige kringloop van stilte - geluid - opstaan om den kleinen zieke goed te leggen - en dan weer rust.

Totdat tegen den morgen de rust vreemd-lang duurde. En toen gingen de oogen van den jongen heel wijd open - rustig en verdwaasd en angstig tegelijk. De lippen fluisterden nog iets, toen verkleurden ze in een paar tellen, en terwijl uit den mond een geluid ging als 'n beteekenislooze en toch verwonderde kreet, verstrakte het kleine lichaam - even maar - toen zakte de rug rond in de holte der matras, de groote oogen gingen dicht - en de mond bleef openstaan - als in dien laatsten kreet.

Zoo zag de president zijn doode kind - verbruikt. En nu bijna dertig jaar later bedacht hij God niet gevraagd te hebben, het kind weer levend te maken. En dat was toch zoo eenvoudig: nu leek het alsof God het zeker gedaan zou hebben.

Hoe kon een mensch zoo dom zijn zooiets te ver-

geten. Die zich geloovig noemen zijn haast allen zoo: ze gelooven, belijden zelfs hun geloof naar buiten; ja, verdedigen het, al lijkt die verdediging soms op verontschuldiging. Maar wat heeft het geloof met al die woorden te maken? Gelooven, dat is het onmogelijke vragen en verwachten, en deemoedig verwonderd zijn als het niet geschiedt. ‘Als ik die avond...’ Zoo gleed de eenzame weer af naar de fantasieën over wat had kunnen zijn - als zijn zoon geleefd had.

En op eenmaal stond daar de mogelijkheid, dat die zoon geen vrouw gekozen had, geen kinderen verwekt. Maar ergens als monnik in een ver klooster, als missionaris aan de overzijde der wereld had geleefd - en dan weer de laatste van zijn geslacht zou worden. Dan was die jongen verder van hem verwijderd geweest dan nu. Want dooden zijn dichtbij. De dooden sluimeren in ons hart, ze ontwaken als herinnering, staan op, gaan rond. Zij leven met ons, zooals wij met hen leven.

In de stille studeerkamer zat de president en leefde met zijn zoon - het was heel laat toen hij opstond om naar bed te gaan.

En toen was hij weer heel alleen.

Den volgenden morgen ontwaakte hij met een schrik. Het was al laat, en hij had het vreemde gevoel alsof hij iets te doen had. Zonder nog even te blijven dommelen stond hij onmiddellijk op, kleedde zich, waschte en scheerde zich met zorg, en ontbeet toen haastig.

En toen beantwoordde hij de vraag, wàt hij te doen had. Hij moest den bedelaar zoeken, die hem den vorigen avond had aangesproken op straat - de bedelaar met het stigma. Er moest toch iemand zijn die hem kende: bedelaars groeien niet uit de straatsteenen, ze komen en gaan: ze bedelen, maar besteden ook hun geld, aan spijs en drank, aan nachtlogies.

Dat deze bedelaar een vreemde was, stond wel vast. Dus had hij, tenzij hij onmiddellijk naar 'n andere plaats was gegaan, dien nacht in een logement geslapen. Hij had immers geld.

En als hij in een logement had vertoefd, dan kon de politie dat weten.

Zoo ging de president dus al om half tien de straat op, en stapte recht naar het politiebureau.

Vriendelijk en vaderlijk wilde hij binnengaan, maar er stond een heel jonge, nog vreemde agent bij de deur die hem tamelijk brutaal vroeg wat hij wilde. Nog even bleef de president in z'n goede humeur: ‘Ik wou den commissaris even spreken,’ zei hij, ‘maar ik weet den weg, doe geen moeite.’ Maar de politieman stond erop den bezoeker daar in de gang te laten wachten, en hem eerst aan te melden. Natuurlijk had de president geen kaartje, en met 'n soort van beschaamdheid noemde hij z'n naam: ‘van Dooren Hoogenbirk’. En terwijl de agent wegging, zette de president zich tot wachten op 'n bankje in de gang. Hoe moest hij straks z'n verzoek vertellen? Zou de commissaris dien naam wel kennen? Hij was immers altijd en voor ieder: de president.

Misschien zou de commissaris dringende zaken laten liggen omdat hij meende dat dit bezoek werkelijk van belang was.

Hoe kwam hij erbij om al die moeite te doen, en andere menschen lastig te gaan vallen?

De agent kwam terug, aanmerkelijk beleefder en eerbiediger: ‘Wilt U mij maar volgen, meneer de president?’

De commissaris was een klein gezet mannetje, met 'n donkergrijze snor en 'n spaarzame scheiding boven zijn blozend gezicht.

Hij was kennelijk vereerd door dit bezoek - alle werk kon rusten, hij schoof 'n armstoel voor den bezoeker bij 't morsige bureau, bood sigaren aan en vroeg eindelijk waarmee hij van dienst kon zijn.

De president zat rechtop in den armstoel, z'n handen steunden op z'n wandelstok en hij keek aandachtig naar 't blad der schrijftafel: rood wasdoek met hier en daar inktvlekken erop. Naast den inktpot was echter 'n lichtgele vlek, die voortdurend de aandacht van den president afleidde.

Voorzichtig begon hij te vertellen, dat hij op de Biggenmarkt door 'n bedelaar was aangesproken.

De commissaris begon energieke gebaren te maken. Hij wist weliswaar niet waar het om ging, maar tenslotte was de aanwezigheid van bedelaars niet volkomen correct.

‘Ik ken alle bedelaars van de stad,’ zei de president, ‘maar dien kende ik niet. En toch zou ik dien willen kennen.’

De commissaris werd onzeker - wat moest hij

zeggen, wat verlangde de president van hem? ‘Als hij een vreemde is, heeft hij waarschijnlijk in een logement overnacht,’ vervolgde de bezoeker.

‘En dan moet hij zich ingeschreven hebben.’

Zonder aarzelen zei de commissaris: ‘Ik zal de lijsten opvragen,’ en hij wilde bellen. Een gebaar van den president weerhield hem.

‘Het kan zijn dat hij vertrokken is. Dan moet de agent op het stationsplein hem gezien hebben. Ik sprak met hem om kwart over zeven.’

De commissaris noteerde. ‘Sinjalement?’ vroeg hij schor.

‘Klein, tenger; hij droeg 'n flambard en een wijde cape,’ zei de president vlot.

‘Bijzondere kenmerken?’ vroeg de ander.

Die vraag bracht den president in verlegenheid. Het stigma zoù een kenmerk zijn - als het er was. Maar als het er niet was, dan had het geen zin dien bedelaar te doen opsporen. Als het er wel was, zouden ze den bedelaar niet vinden. Dat alles wist de president opeens heel zeker. Hij ging antwoorden, en opeens zag hij dat de gele vlek op het bureau op Afrika leek. - Vol aandacht keek hij er naar en antwoordde ondertusschen:

‘Niets om op af te gaan.’

‘Wou U 'n aanklacht indienen?’ vroeg de commissaris.

Toen leunde de president vertrouwelijk voorover - over de schrijftafel, en terwijl hij de gele vlek met een vinger betastte, zei hij, dat hij alleen iets meer

wou weten over dien man - en verlegen zocht hij naar 'n plausibele verklaring van dien wensch.

Maar dat was niet noodig - de commissaris zei uit eigen beweging: ‘Dat doet er ook niet toe, als ik U van dienst kan zijn, dan gaarne. Vanmiddag hoort U van mij.’

Toen spraken de twee mannen nog eenigen tijd over gemeenschappelijke herinneringen: de president glimlachend en onaandoenlijk, slechts zinspelend op de feiten - de commissaris concreet en vurig.

En zoo was het voor den president te laat geworden voor zijn ochtendwandeling. Hij keerde niet direct naar huis terug, maar liep voorbij de Biggenmarkt, en ging ter plaatse het gebeurde na. Van de plaats waar de bedelaar gestaan had, tot den hoek, waren er hoogstens tien stappen te doen. De oude man rekende: ‘Stel dat ik tien tellen geaarzeld heb voor ik verder liep - vandaar tot den hoek tien stappen - niet te vlug, dat zijn twintig tellen. Dertig tellen maakt tien seconden.’

Met het horloge in de hand liep hij naar den hoek - precies zes seconden. - Vier seconden aarzelen is lang.

Op den hoek heeft hij omgekeken. Hoe ver loopt een mensch ten hoogste in zes seconden?

De president heeft een uitstekend geheugen. Hij weet dat een athleet tusschen tien en twaalf seconden noodig heeft, om honderd meter ver te loopen. Tel van de zes seconden er één af voor het op gang komen, en reken dat de bedelaar maar half zoo hard, of met een derde van de snelheid loopt, dan

kan hij toch in de vijf seconden vijf en twintig meter wegloopen. En daarbij had de president óók zeven meter geloopen. Dan is de afstand inmiddels ruim dertig meter geworden. En dertig meter ver kon niemand zien in den mist van den vorigen avond. De president overlegt dit alles terwijl hij op den hoek staat. En op hetzelfde oogenblik hoort hij zijn eigen stem die den vorigen avond verkondigde: ‘Dat brengt ons in de wereld van 't bovennatuurlijke.’ Dit ligt dan toch in de natuurlijke wereld. En dat stelt teleur.

De president bekent zichzelve, dat hij bovennatuurlijke elementen zoekt in zijn avontuur - en ze toch vreest.

Onderweg naar huis, en daar binnen in de studeerkamer, vraagt de president zich af, of hij dan wilde, dat hem een wonder was geschied.

Was hij zoo geloovig, zoo deugdzaam? Geen van beide. Hij was zoo weinig geloovig, dat hij God niet had gebeden om wat hij 't meest verlangde. Hij was te onverschillig om deugdzaam te zijn, en van de zonde onthield hij zich uit gewoonte, uit zin voor orde en netheid, omdat ze hem niet aanlokte, evenmin als de deugd of de omgang met menschen of wat ook.

Waarom zou hem dan een wonder worden geschonken? Geen enkele reden was er om dit te verwachten. En toen stokten zijn gedachten.

Het kenmerk van het wonder is niet steeds de gebeurtenis van 't wonder, maar de onverwachte wijze waarop zich die gebeurtenis voltrekt.

De oude man stond bij het raam toen hij dit bedacht. Hij keek naar buiten over de Kerkmarkt, en schudde zijn hoofd.

Dat men zóó oud moest worden om dit te bedenken. Daar was hij vijfenzestig jaar oud, in het volle bezit zijner geestelijke vermogens - en nu, na vijfenzestig jaar van 'n leven vol ervaring dacht hij voor 't eerst na over de natuur van het wonder.

En hoe stuntelig en armzalig worstelde hij met die buitenaardsche begrippen. De subtielste juridische twistpunten begreep hij, kon hij formuleeren. Maar op dit terrein was hij leek, volslagen leek.

En onwillekeurig maakt hij zich los van het raam en drentelt naar z'n boekenkast.

De erudiet die hulp behoeft in zijn gedachten-nood, zoekt zijn heul bij zijn boekenkast. En zoo deed de president. Maar hij was haast zeker, dat hij geen lectuur bezat over wonderen of over bovennatuurlijke zaken. Misschien zou 'n lexicon er iets over hebben. Als elk wetenschappelijk man verachtte hij lexica.

En nu stond hij voor de bruine ruggen en zocht den band die een artikel ‘wonderen’ moest bevatten. Maar hij stak zijn hand niet uit. Hij zou zich behoorlijke lectuur aanschaffen over dit onderwerp. Toen hij de trap afdaalde om te gaan eten voelde hij zich moe, van de zonderlinge bezigheden van den morgen; en tegelijk had hij het verjongende gevoel, nog veel te doen te hebben.

Na het middagmaal voelde de president zich loom en voldaan: hij ging niet naar den tuin maar zette in z'n studeerkamer een armstoel voor een der ramen. Daar ging hij de kranten lezen, die hij den vorigen avond en dien morgen had laten liggen.

Maar, hoewel hij ijverig en systematisch las, waren van al de berichten en beschouwingen er geen die tot hem doordrongen. Het was alsof het gelezene in een voorportaal bleefhangen, terwijl in 't binnenst van zijn geest, achter gesloten gordijnen zijn ziel rondtastte in een lauwe, aangenaam donkere kamer. Hij was als 't ware in twee wezens gesplitst: het eene had den habitus van den gewoonte-mensch die hij nog was, innerlijker leefde de geest die den vorigen avond was opgestaan.

En terwijl de lezer langzaam afdwaalde van de lectuur, verzonk hij in een verdooving die aan den slaap voorafgaat. Ondertusschen ging een wereld open waar de menschen slechts kleine, onbelangrijke dingen zijn, getrokken door twee polen: het goede en het slechte. Geen der menschen is geheel goed, geen ook geheel slecht. Maar de polen waartusschen die kleine zielen zwerven, zijn geheel goed en geheel slecht. De menschen zijn als kleine gestalten in gewaden die hen geheel omhullen - de gewaden zijn licht en vluchtig - ze zijn niet grijs, maar wit en zwart met wonderlijke patronen - scherp begrensde witte en zwarte vlekken.

Tusschen al die menschen die hij zag - ontelbare snippers in een langzaam wielenden stroom - moest nu de president zichzelve zoeken. Hij was net zoo

als al die anderen - en toch vreesde hij dat zijn gewaad, het eenige van al die kleederen, grijs zou zijn. Er waren meer oogen die dien stroom bezagen - links en rechts van de zijne - ook achter zijn achterhoofd: die keken door hem heen - en zijn schande zou groot zijn als zijn kleed grijs was...

Dit was de droom waarin de oude man onderdook - een inspannende, vermoeiende, duidelijke en toch onklare droom. En opeens viel hij terug, alsof hij van een hoogte neerschokte in de wereld van het bewustzijn. In dien val streek door hem heen het beeld van een wit en zwarten monnik: een predikheer - en toen bereikte hij zijn kamer en zijn stoel. De huishoudster kwam zeggen dat er een politieagent was om hem te spreken.

Na een oogenblik van half begrijpen en onzekerheid bracht hij met moeite uit: ‘Ik zal komen.’

Toen de huishoudster weggegaan was, rekte hij zich uit en wreef zijn oogen: hij ging naar de slaapkamer en dronk een glas koud water.

In de gang stond de agent, die kwam vertellen dat de bedelaar, waarnaar de president zocht, denzelfden morgen was afgereisd naar Meerburg; de man heette Albert Fynaert, gaf als beroep op: zilversmid, maar was zonder vaste woonplaats.

De president bedankte den agent hartelijk en opgewekt, gaf hem een paar voortreffelijke sigaren, en meende, totdat de politieman de deur uit ging, dat hij met deze mededeeling erg verheugd was. Maar alleen gebleven besefte hij opeens dat die

blijdschap voorgewend was - voorgewend voor zichzelve. Verbaasd bemerkte hij, dat het was alsof hij zichzelve om den tuin wou leiden. Kon hem die bedelaar dan niets schelen?

Het antwoord was, dat hij boven alles wenschte dien bedelaar te ontmoeten. Waartoe? Hier hield het duidelijke deel van zijn gedachten op. Hij verwachtte iets van dat onderhoud - maar wist niet wat. In die verwachting was geen vreugde - er was vrees - dezelfde vrees als in zijn droom.

De president besloot den volgenden dag den bedelaar te gaan zoeken in Meerburg. Hij keek treinen na, schreef die zorgvuldig op 'n papiertje: twee of drie treinen heen - vijf of zes terug. En onderwijl wist hij dat hij om tien uur zeven heen zou gaan en 's middags om vijf twee en vijftig zou terugkomen. Daarmee was dat deel van z'n taak voor vandaag afgehandeld. Maar niet afgehandeld was het verlangen dat hij dien morgen gevoeld had, iets meer te weten van: ‘de wereld van het bovennatuurlijke’.

Toen de president die gedachte herkende had hij het gevoel alsof hij stond onder aan een breede - zeer breede trap, die onafzienbaar ver en hoog zich voor hem uitstrekte - maar de treden ver af leken niet verder dan de treden voor zijn voet. Elke trede was geheel gelijk - elke trede bracht verder en hooger, en elke trede was even ver van 't begin en van het einde. En toen begreep de president dat er een gids, een leider zijn moest op deze trap zonder perspectief. Maar wie zou die leider zijn?

Hier handhaafde zich het gevoel van den ouden academicus voor zijn kaste: die leidsman zou zonder twijfel een geleerde zijn - een van de kaste der geleerden. Hij memoreerde de beelden van zijn kastegenooten die hij kende - maar juristen of economen konden hem niet helpen, litteraten of kunsthistorici waren hier zonder nut.

Een medicus? Hij bedacht in één gedachte alles wat hij wist van psychiaters. Maar zijn probleem was niet pathologisch - en zeer zeker was de psychiatrie niet bij machte hem te helpen. Voor zijn instinct was de psychiatrie iets onreins, waarom wist hij niet, maar zoo had hij het aangevoeld: een onrein wroeten in den droesem van den geest.

En zijn probleem was zuiver - onbegrijpelijk, maar niet troebel.

Het probleem veranderde elk uur - het was eigenlijk niet meer de vraag naar de realiteit van het wondteeken in de bedelaarshand.

Hier stond de president weer op en begon passen te maken over 't tapijt in z'n studeerkamer - zorgvuldig zijn voet steeds zettend op dezelfde bloem in het patroon. Zijn verstand werkte onregelmatig - het... en opeens kwam weer 'n beeld voor z'n geest - het was als 'n schip dat stampte in den storm. De eene golf komt na de andere - ze lichten het schip iets op en laten het met een smak in 't golfdal vallen. Elke golf is een golf - maar elke golf is een andere. En zoo worstelt het schip verder door den storm, van golf tot golf.

Zoo werkte het verstand van den ouden man door

een zee van vragen: geen probleem werd overwonnen, het verdween eenvoudig en een ander kwam. En al passende over 't karpet trachtte hij het probleem te stellen dat hem bezig hield. Het wondteeken was niet meer zóó belangrijk - het vraagstuk zetelde nu in hem.

Onder 't kruis bij den schoorsteen dacht hij opeens: ‘Ik ben gewond’, maar ook die formule bevredigde niet; ‘ik ben geraakt’. Weer stappen - hij trachtte zijn gemoedstoestand te formuleeren - en weer onder het kruis was de bewoording: ‘Touché’, de schermersterm. Hij stapte verder - en aan de lange zijde tegenover 't kruisbeeld bedacht hij: ‘Elken keer als ik voorbij het kruisbeeld kom vind ik een beter woord.’

Maar hij kwam niet weer voorbij 't crucifix; hij ging doodmoe zitten in den stoel bij het raam. Geestelijk was hij buiten adem - hij pauzeerde en kon geen rust vinden; en toen greep hij terug naar de heilbrengende gedachte aan een geleerd mensch die hem zou helpen.

Opeens zag hij weer de flits van den dominicaan - en hij realiseerde, misschien voor 't eerst, dat priesters - monniken, geleerde specialisten zijn - specialisten voor zijn probleem. En toen werd hij kwaad. Hij sloeg met z'n hand op de armleuning van den stoel en zei hardop:

‘Maar wat donder is dat probleem.’

Dien avond in zijn bed kon hij den slaap niet vatten. De kwaadheid en de onrust hielden hem vast. Er

sloegen halve en heele uren. Eerst begon dan de klok in de gang, dan speelde het uurwerk van de Sint Blasius op de Kerkmarkt, en daarin sloeg donker de klok op z'n studeerkamer - en tenslotte werd het koor der tijdsinjalen geresumeerd door 't zware slaan der torenklok. Elf uur - half twaalf - twaalf uur. - Hij fixeerde geen gedachte - maar een eindelooze stroom van denkbeelden ging door hem heen. Nu eens meende hij, dat hij het speelwerk op een onregelmatigheid zou betrappen - dan weer bedacht hij met schrik dat hij morgen den trein moest halen. Als nu maar 't ontbijt op tijd klaar was. Misschien had hij te veel koffie gedronken na tafel. - Pieng - dong dieng dang dong dong ding ding pieng - gong - en nu was 't al half een - nog zeven uur kon hij slapen. De slaap was een draad die je moest vatten - en opeens zag hij zijn zoontje, dat 's avonds voor 't slapengaan den hoek van 't beddelaken in de hand nam en dan rustig insliep - dat was de manier van een kind - iets vasthouden dat zelve slaapt.

Langzaam zocht de president met de hand naar de punt van z'n beddelaken, en toen hij die gevonden had, werd hij warm van schaamte. ‘Ik word kindsch,’ zei hij zacht.

En, om zich zelve te bewijzen, dat dit niet zoo kon zijn, memoreerde hij wetsartikelen. Artikel 1841 B.W. kon hij niet vinden. Het moest staan op den hoek van z'n beddelaken - op den hoek van de Biggenmarkt - en daar stond een bedelaar die koorts had. Dat was zijn zoontje - en die was zilversmid...

III

De president reisde sinds hij weduwnaar was, uitsluitend tweede klas. Derde kwam niet in aanmerking, in de eerste zaten de parvenu's. Als je met een dame reisde was het iets anders, maar alleen was tweede zijn gewone klas.

Hij was nog 'n minuut of tien te vroeg voor den trein, en terwijl hij heen en weer drentelde groetten hem vele wachtenden met verwondering. Hij besefte zelf dat 't ongewoon was, dat hij op reis ging. De chef opende en sloot eigenhandig een tweede klasse-niet rooken voor den president, en bleef er zelf vóór staan.

Juist zou het vertreksein worden gegeven, toen een laatkomer 't perron op rende. Diplomatiek wilde de chef het portier naast dat van den president openen, maar misschien omdat de laatkomer dit gebaar verkeerd begreep of niet zag, rukte hij de afdeeling van den ouden man open, en hijgend en rukkend heesch hij zich erin.

De late reiziger viel neer op een plaats tegenover den president, en het eerste wat deze zag was, dat de korte beentjes van den hijgenden man den vloer niet raakten, maar als zelfstandige, doode dingen heen en weer bengelden met 't schudden van het rijtuig.

Na eenige minuten kwam de laatkomer als 't ware bij, en terwijl hij een zakdoek nam om z'n voorhoofd te drogen, zei hij opeens verschrikt: ‘Oh, dag meneer de president.’

De oude van Dooren kende zijn medereiziger niet; waarschijnlijk was het een zoo degelijk en solide medeburger, dat zijn bestaan slechts aan z'n naaste omgeving bekend was. Maar de goedmoedige beleefdheid van den aangesprokene beantwoordde den groet uiterst hoffelijk: ‘Goeden morgen, dat was op het nippertje!’ en hij knikte vaderlijk.

Toen begon de medereiziger zonder overgang zijn hart uit te storten. Hij handelde in textiel, en moest nu naar den Haag voor z'n contingent corduroy. En onmiddellijk daarna werd hij algemeen: de staat bemoeide zich tegenwoordig met veel te veel - wanneer een eerlijk man met moeite zijn kost verdiende kwam de regeering en maakte het hem lastig, door ambtenaren, die 'n stuk manchester niet van rooie baai konden onderscheiden. Was 't dan vroeger zooveel slechter?

De president kon daarop geen antwoord geven. Hij was nog steeds de man, die jaren lang niets anders gedaan had, dan geschreven wetten toe te passen, en zoo mogelijk ze aan te passen aan het rechtsbewustzijn van den eerlijken man. Over de wetten en besluiten had hij nooit een oordeel uitgesproken - hij was zich zelfs niet bewust, dat hij daarover een oordeel had.

Maar dat antwoord was niet noodig. De ander sprak verder. Hij hekelde de organisaties, stands-organisa-

ties, vakvereenigingen, waarvan hij het nut niet zag. En zijn refrein was: Vroeger ging het toch ook.

En nu voelde de oude president een kern van tegenspraak. Hij had daar nooit tevoren over nagedacht - maar nu voelde hij, dat al die nieuwe maatschappelijke vormen geboren waren uit het verlangen van de menschen naar rechtszekerheid, en dat die nieuwe instellingen ontstaan waren, omdat de staat die rechtszekerheid blijkbaar niet verschafte.

En terwijl de textielhandelaar voortpraatte, blij aan een man tegen wien hij opzag, zijn meening te kunnen zeggen, mijmerde de president verder.

De staat had dus blijkbaar zijn plicht, aan alle onderdanen rechtszekerheid te verschaffen, verwaarloosd. Er konden dus ongestraft dingen gebeuren, die een deel der onderdanen in hun rechten aantastten; en de staat had niet de middelen en misschien niet de intentie, die te verhinderen.

Maar dan was de staat schromelijk te kort geschoten - de overheidstaak was dus verwaarloosd. ‘Hoe kon zoo iets ontstaan?’ vroeg de president zich af. En gelijktijdig ontstond de gedachte: ‘De staat voert Gods wet niet uit.’

De overbuurman was óók terecht gekomen bij den godsdienst; en het gezin. De kinderen werden uithuizig, de geestelijken liepen vergaderingen af, en hun eigenlijke ambt raakte op den achtergrond.

‘Verleden winter was mijn moeder zaliger nog in leven, en ze lag te bed met 'n zware verkoudheid. Omdat het al 'n oud mensch was, ze was van het jaar achtenvijftig, had ze iemand in huis. Ja, ze wou

bij geen van de kinderen intrekken - ik wil geen pottenkijkster zijn, zei ze altijd, en daarom had ze iemand in huis. We legden allemaal botje bij botje om ze 'n echte zorgelooze oude dag te bezorgen - ja m'n broer Theo kan niks doen, die heeft 'n zieke vrouwdie teveel kost; en op 'n goeien morgenkomt die juffrouw Cato van m'n moeder bij me en zegt: ‘Och meneer Frits, U moest eens komen; het gaat niks goed met de oude dame.’ Nou stond ik op het punt naar Steenwijk te gaan, maar ik ging mee; en moeder was toch zoo veranderd: haar wangen waren heelemaal weggetrokken en de oogen stonden zoo vreemd.

‘Zoo jongen,’ zei ze. ‘Ben je gekomen, dat is goed. Ik geloof dat het afloopt.’ Ik natuurlijk tegenspreken, maar haar toestand viel me toch erg op 't hart. Direct werd de dokter gehaald - en die zei dadelijk dat het hart aan 't verslappen was - en dat, met het oog op den leeftijd, we op alles voorbereid moesten zijn.

Och, meneer de president, wat gaat je dan al niet door je hoofd. Bij moeder ben je toch nog altijd een onmondig kind, met haar is 't toch iets heel anders dan met de andere familie. En terwijl ik zoo bedremmeld sta te kijken, zei de dokter nog: ‘Heeft ze een vaste biechtvader?’ en ook nog: ‘Het is het beste dat U haar maar laat bedienen.’ Eerst vroeg ik nog: ‘Zal ik dan ook de broers en zusters waarschuwen?’ ‘Ja, natuurlijk,’ zei de dokter, ‘maar eerst de priester.’

En zoo, meneer de president, liep ik de straat op,

ik had m'n jas niet eens dichtgeknoopt - en ik rende naar de pastorie van de Groote Kerk. Maar al de heeren waren uit. Waar naartoe? Pat wist de huishoudster niet - maar ze konden elk oogenblik thuis komen. Ik liet de boodschap achter, maar liep maar gauw naar de Lievevrouwekerk, en daar van 't zelfde laken een pak. En ik naar Theo en naar Bets en naar de anderen.

Onderwijl liep ik maar te hijgen - ja ik ben nogal gezet van persoon, en ik dacht maar: Moeder gaat dood - o, God, - nu gaat moeder dood.

En zoo gauw ik kon draafde ik weer naar moeder en toen ik aan de bel stond bedacht ik opeens, dat ik m'n eigen vrouw nog niet eens had gewaarschuwd. Maar moeder was wéér geminderd - en die lippen. Och, meneer de president - van die dunne lippen in een ingevallen gezicht en heelemaal blauw. Ze kon haast niet meer spreken - eigenlijk was niets te verstaan - alléén één woord: ‘Ons Heer’ - dat zei ze wel drie keer - en d'r kwam maar geen priester. En meneer - ik werd zoo kwaad, dat ze allemaal weg waren - terwijl moeder lag te sterven en naar Ons Heer vroeg.

De dokter kwam terug en gaf haar nog 'n spuitje, en na vijf minuten was Kees er, die kwam van de nieuwbouw achter de kazernes - allemaal hadden ze hun werk en hun huishouwen in de steek gelaten. En toen alle kinderen er waren vroeg moeder nog eens: ‘Ons Heer.’

De dokter werd er meewarig van - hij keek op z'n

horloge, en zei toen opeens: ‘Ik zal probeeren een priester te halen,’ en hij weg.

Dat heeft nog wel 'n half uur geduurd, en toen de dokter in z'n auto terugkwam met die rustende pastoor van de Mariëngaarde, toen was moeder al ingeslapen.

Och, meneer de president - en nu moet ik altijd maar denken: ‘Als moeder nu eens niet moeder, maar een of andere zondaar geweest was, dan was die ziel te redden geweest. Maar er was geen priester: geen van de zes in de stad was bereikbaar.’ Even was de president stil. Het was zoo - maar - hij sprak zijn gedachte uit toen ze hem inviel:

‘Gods genade is niet afhankelijk van de menschen.’

En wéér voelde de president zich op onzekeren grond. De sacramenten mocht men niet verwaarloozen - maar onafhankelijk daarvan, was Gods genade met de zijnen.

Toen drongen weer woorden van den medereiziger door:

‘...en die jeugdbeweging - de K.J.V. en hoe het nog meer heet - ik zeg niet dat 't niet aardig is - maar wij zijn zonder dat óók brave menschen geworden.’

Een oogenblik wou de president vragen: ‘Weet U dat wel zeker?’, maar hij zeide:

‘Zijn nu de gevaren voor geloof en zeden niet veel grooter?’

‘Dat kan wel, maar...’

‘En hoe zijn die gevaren zooveel grooter geworden?

Is het misschien ook omdat wij, en onze voorouders - die de groote zedelijke waarden van ons geloof kenden - ze niet uitleefden en niet verkondigden? We waren een muf, voldaan...', even aarzelde hij voor 't woord, '...burgerlijk gezelschap, dat desnoods de eigen zielen wel wilde redden, maar wat de andersdenkenden overkwam - dat raakte onze koude kleeren niet.'

Drie volle minuten zat de ander met staaroogen voor zich uit te zien. Hij was verbaasd; altijd had hij gemeend dat de president niet 'fijn' was, en nu ontpopte hij zich als 'n heftige clericaal. 'Vroeger heeft hij natuurlijk gezwegen om vooruit te komen,' dacht de man, en de president daalde in zijn achting, daalde tot 't eigen peil van den koopman, die z'n religie verduikt om geen klanten te derven.

De president voelde die gedachte aan - en even golfde er 'n beleedigde kwaadheid door hem heen. En toch - was hij misschien niet lauw geweest omdat dit de goede toon was? Zijn ouders, nu al lang dood, waren geweest als hij - tot nu toe.

Zoo vielen de woorden naar binnen: 'Tot nu toe.' Was hij dan van nu af anders? Maar hoe - en in welk opzicht?

De gedachte werd onderbroken doordat de medereiziger bij een tusschenstation uitstapte, maar nadat de president alléén gebleven was, toen de trein weer voortreed, staarde hij naar buiten naar 't landschap dat, met zware herfstkleuren, verzadigd groen en

vettig bruin, onder 'n grijze hemel, eentonig voortgleed.

Tot nu toe was hij lauw geweest, en nu opeens verdedigde hij het actieve katholicisme. Nu opeens zag hij de kwaal die woekerde in de zielen der christenen - een kwaal welker gevolgen heel de huidige wereld teisterde. Hij zocht naar de goede definitie - maar hij vond slechts een beeld: ‘het licht en de korenmaat’. ‘We hebben het licht onder de korenmaat gezet.’ En die gedachte - droevig van schuldbesef - werd toch verzoet door een kern van blijdschap.

Verwonderd stelde de president vast, dat hij nu nog, aan het einde van een lauw leven, vastelijk geloofde in de waarde van het christendom - dat alle kwaad slechts te verdelgen was - dat het goede slechts kon geboren worden door de kracht van Gods leer.

Dàt geloof was een bron van blijdschap: dit dan was overgebleven uit een leven waarin alles was verflauwd. In hem leefde dit geloof, even jong als toen hij kind was.

Eigenlijk had hij niets gedaan, om dat geloof te bewaren; heel zijn leven lang had het voortbestaan door de kracht die het in hem had gelegd: de genade.

Zonder verdienste werden menschen verkoren tot bezitters dezer gave: sommigen die de waarde niet kennen, verliezen haar, anderen, en zoo hij, bewaren de gave zonder verdienste. Hij had nooit getwijfeld, maar ook nooit luide beleden; soms had hij gemeend katholiek te zijn, omdat zijn geslacht een katholieke

traditie bezat. Misschien was eerst dezen dag hem duidelijk geworden dat gelooven iets anders is, dan de waarheid kennen en belijden.

Beleefd had hij de waarheid eigenlijk nimmer. Weer doemde in hem op de gedachte van een paar avonden geleden, aan de opwekking uit den dood als verhooring van een simpel gebed - maar hij ontweek die gedachte - door haar kwam hij in den ouden kringloop.

Hij bedacht, dat hij immer rechtvaardig had willen handelen, dat hij nimmer kwaad had gewild. Maar het goede had hij evenmin gewild: datgene wat hij goed had gedaan was geschied uit een natuurlijk, menschelijk gevoel. En al zijn werken, al zijn weldoen, zelfs zijn godsdienstige verrichtingen waren voos geweest voor de genade.

Hij dacht aan religieuse handelingen. Hij had Missen laten opdragen, en bijgewoond, voor de zielerust van zijn ouders, van zijn vrouw. Maar dat was allemaal niet meer dan traditionalisme. Zijn presidentschap van Vincentius - zijn veelgeprezen presidiaat - was niets anders geweest dan het vervullen van een functie die hem door stand en fortuin toekwam. Huisbezoek aan armen - hij had 't gedaan omdat het voor een edelman paste.

‘Ik ben een ledepop geweest,’ dacht de president, terwijl hij naar buiten staarde: ‘een paljas in 'n deftig pak. En mijn voorouders trokken aan de touwtjes en bestuurden mijn gebaren. Maar geleefd?’

Weer doemde de gedachte aan zijn jongen op. Zou

misschien de droefenis om het verloren kind óók niets anders zijn dan spijt om een afgebroken traditie?

Was hij wel mensch geweest? Of was heel zijn bestaan, heel zijn leven niets anders dan het zich invoegen als schakel in een keten - een keten van generaties - een keten ook van continuïteit in levenshouding?

Maar dàn, en hier stokte de loop der bespiegelingen - dan ben ik nu geworden tot de laatste schakel - een schakel die bijzonder zijn moet: een fraai gesmeede ronde ring, een muurhaak, een anker.

En hij was een gewone schakel, klein, goed, even sterk als al de andere - maar met hem als laatste van zijn geslacht was die rij van edellieden niet voltooid, alleen maar jammerlijk afgebroken.

‘Juist ik had luisterrijk moeten zijn, en ik ben een magistraat in een kleine stad, die bovendien nog uit spijtigheid over zijn leven, zijn loopbaan opgaf. En nu heb ik nog een paar jaren om iets te presteeren, dat een consecratie is van mijn geslacht.’

Enkele minuten zochten de moede gedachten van den eenzame naar zulk een taak, maar onderwijl al kwam er twijfel.

‘Is die heele overweging niet een geprojecteerde ijdelheid: de ijdelheid der soort, van het geslacht? Al die voorouders hebben generaties lang met eere hooge waardigheden bekleed; ze hebben de gelegenheid gebruikt op 'n gemakkelijke manier in de zon te schitteren. Maar hun prestaties waren tenslotte niet grooter dan die van 'n slagerszoon die

kruidenier wordt, of die van den bakkerszoon die vaders nering aanhoudt en vererft aan zijn kinderen.’ Zoo dacht hij opeens aan een zijner voorouders in de zestiende eeuw, die de platgetreden paden verlaten had. Die was meester der supplieken geweest en niets deed vermoeden dat hij ooit iets anders worden zou.

En ziet, op vijfenveertigjarigen leeftijd liet hij vrouw en kinderen in den steek, en rustte drie booten uit met kanonnen en musketten, en hij monsterde zestig rabauwen om de wapens te bedienen.

En met die schepen had hij zee gekozen, had gezeild naar waar de lust hem lokte, totdat hij tenslotte ergens in Zuid-Amerika het anker liet vallen, en een stad stichtte.

Daar was hij koning en rechter en veldmaarschalk en opperkoopman tegelijk. Hij was rechtvaardig en streng tegen zijn tochtgenooten, maar even rechtvaardig en mild tegen de inboorlingen. En zijn koninkrijk was grooter en grooter geworden; rijk en voorspoedig.

Toen waren op een dag de spanjolen gekomen: die vonden dat men 't Evangelie preeken moest aan de Indianen, tegen betaling van al wat het land aan rijkdom bood. En toen Geraerd van Dooren zich verzette namen ze hem, na verraad, gevangen, veroordeelden hem als ketter en kaper, en hingen hem aan de groote ra van 't vlaggeschip.

Als dat niet gebeurd was, zou de vreemde stad, genaamd naar Geraerds vrouw Hildegard, misschien nog zoo heeten.

Maar Geraerd is een groot man geweest die wist wat leven is. Maar over hem werd slechts huiverend en afkeurend gesproken: misschien omdat de bloedverwanten tot in verre generaties afgunstig waren op dit avontuur; misschien omdat 'n roofzuchtig spanjool twee woorden over hem sprak: ketter en kaper. Misschien was hij alleen maar niet deftig.

‘Nu sticht men geen eigen koninkrijken meer,’ dacht de president. ‘Het avontuur is voorbij. Vroeger kon Michiel de Ruyter vlootvoogd worden, nu zou hij kamerlid, misschien minister zijn. De eerzucht is de ruif.’

De trein reed, nu door 't malsche polderland, dat de president kende van zooveel vroeger: van toen hij student was in Meerburg. Zoo aanstonds zou hij weer door de stad loopen, en hij herinnerde zich duidelijk 't gevoel dat hij had, toen hij als jongen van achttien jaar aankwam. Hij kwam toen met een vast doel: rechten te studeeren, maar wat hij daarmee voor had wist hij toen niet.

En nu, viel hem op eenmaal in, was hij weer onderweg met zulk een opgave: hij ging den zwervenden zilversmid Albert Fijnaert zoeken - maar wat hij doen zou als hij den man gevonden had, stond hem niet voor. Als een heel oude herinnering bezon hij zich op het stigma.

Dat stigma was er niet, natuurlijk - maar nimmer had een verbeelding zulk een rol gespeeld in het leven van den president. Dat stigma was er niet - of misschien toch. Stel dat het er wel was, dat hij

het zien zou in die smalle, driekante handpalm. Zou hij het dan zien, betasten - vragen hoe het er kwam? ‘Mijn goede Meester heeft in genade op mij neer gezien, en mij, hoe onwaardig ook, getooid met de teekenen van Zijn Heilig Lijden.’ Zoo kòn de bedelaar dan spreken.

‘Mijn God - en ik zou een aalmoes hebben gelegd in de hand van een heilige?’, dacht de president vol afgrijzen.

En weer dwaalde zijn geest af naar de gedachten die hem nu al 'n paar dagen kwelden: de gedachten over ‘de wereld van het bovennatuurlijke’.

De president ontmoette den zwervenden zilversmid in de kamer waar 'n paar agenten wachtten op bevelen. De commissaris, door een telefoontje van komst en doel van den president verwittigd, had den man laten opsporen en opbrengen.

Toen de president, groot en recht en vierkant binnenkwam, stond Albert Fijnaert bedeesd en verlegen op van zijn bankje, en terwijl hij de vuile zwarte flambard in z'n handen ronddraaide, zei hij, terwijl hij schuw naar den president opkeek: ‘Wat wilt U van mij?’ Nu kon men het gesprek toch niet beginnen met de vraag om de handen te toonen, bedacht de president. Zich voorstellen was ook dwaas, maar wat dan?

De bedelaar begon weer te spreken en zijn schorre stem werd hooger en hooger, zóó dat ze ging gelijken op die van een kind dat straf verwacht.

‘Ik had dat geld toch eerlijk van U gekregen, voor-

gisteravond,' dreinde de zwerver. 'Al ben ik dan ook hard weg geloopen, omdat ik bang was dat U zich zou bedenken. Ik heb 't toch niet gestolen?' De drie agenten, die eerst na een beleefden groet weer waren gaan zitten, begonnen zich te interesseeren voor 't geval, en keerden zich naar den bedelaar.

'Jullie hoeven mij zoo niet aan te kijken, ik heb nog nooit wat gedaan, waar jullie wat mee uitstaande hebben.'

De president interrumpeerde:

'Natuurlijk heb je dat geld van me gekregen - en dat je hard was weggeloopen wist ik niet eens' - en hij voegde er aan toe 'dien voorgisteravond', bedenkend hoe juist z'n deducties waren, daags na de ontmoeting.

'Er is niemand die je beschuldigt, maar ik wou je alleen maar even spreken over iets anders.'

'Waarover moet ik den man spreken?' dacht de president, en hij werd warm van inspanning. En, vooral om tijd te winnen, vervolgde hij:

'Zullen we het onderhoud ergens anders voortzetten?'

Na 'n paar minuten stonden ze op straat.

'Waar gaan we naar toe?' vroeg de president vriendelijk. In de gelegenheden waar hij placht te komen, kon hij zich met dit gezelschap niet vertoonen, en hij vermoedde ook wel, dat zijn gezel er zich niet erg thuis zou voelen.

Maar waar dan naar toe?

'Ik weet hier om de hoek een nette gelegenheid,'

zei de zwerver, ‘'t is er heel proper,’ en hij keek den ouden man aan met 'n zekere listigheid, een voldaanheid, alsof hij de grootste bezwaren van den president onderving.

En zoo gingen ze samen door 'n buurt van kleine huisjes en nauwe straten, waar ongewasschen kinderen speelden op straat, en waar zware volksvrouwen voor de nauwe lage deuren gesprekken voerden met de heele buurt, naar 'n klein kroegje dat ‘de frissche Bron’ heette. In de herberg stonden alleen 'n toog en twee tafeltjes en stoelen. De vloeren waren met zand bestrooid, en tegen een wand stonden dozijnen kooitjes met kanaries.

Toen Albert Fijnaert de deur met 'n klap dichtdrukte na de binnenkomst, begonnen drie, vier vogels te zingen. Verder was er geen leven in het café.

Achter het buffet ging een deur open, en de jonge kroegbaas keek verwonderd naar zijn bezoekers.

‘Wat wil je gebruiken?’ vroeg de president.

‘Albert drinkt alleen maar koffie,’ zei de waard, en ook de president vroeg koffie.

Toen gingen ze zitten aan 't tafeltje naast de deur, en de oude man nam z'n welgevulde sigarenkoker voorzichtig en deftig uit zijn zak.

‘Dank U, ik rook niet,’ zei Fijnaert, en toen hij zag dat de gastheer teleurgesteld zijn sigarenkoker weer wou opbergen, voegde hij eraan toe: ‘Maar zoudt U zelf niet rooken?’

Verwonderd keek de ander hem aan, nam 'n sigaar, en stak ze zorgvuldig aan.

‘Ik mag U nog wel bedanken voor Uw geld,’ zei de bedelaar ondertusschen - en met de nog brandende lucifer maakte de president een afwerend gebaar.

‘Het is heel goed te pas gekomen. Ik heb het gedeeld in het logement - met een ander - met een vrouw moet U weten.’

En terwijl hij den verwonderden weldoener aankeek zag deze, dat Albert Fijnaert twee helderblauwe, onschuldige kinderoogen had, en een open, onbedorven jong gezicht.

IV

‘Dat is een vrouw, waar ik voor moet zorgen,’ zei de zilversmid. ‘Er is niets tusschen haar en mij, want ze is van een ander. Maar daar is ze van weggeloopen, omdat het een beest is, die haar op het hart trapte.

Zij is de vrouw van een vrachtrijer, een mooie, jonge vrouw, die vroolijk was, en door den weesvader aan den vrachtrijer werd gegeven.

Die vrachtrijer is een van 't soort, die altijd op weg zijn en nergens blijven, geen trouw hebben voor menschen en voor hun woonstee. Een dikke man met een rood hoofd is hij, die de paarden ranselt als hij dronken is. En die kreeg van den weesvader dat jonge meisje tot vrouw: en hij maakte zich van haar meester, en zoog er zijn genot uit, tot ze leeg was geworden als 'n schaal.

Ze woonden in hun huis, in dezelfde straat als ik: twee huizen waren ertusschen en de paardenstal. Alle menschen van de buurt spraken schande ervan hoe de vrachtrijer aanging als hij thuis kwam. Die kerel die geen rokken kan zien zonder ernaar te grijpen, pestte dan z'n vrouw om hem te zeggen met wie ze sliep als hij op pad was. - Maar al die menschen die er schande van spraken, bleven goeie vrienden met den vrachtrijer omdat die vlot was met geld.

En op een avond heeft de vrachtrijer haar de deur uitgestampt; alleen het hemd had ze aan, en geen van al die vrouwen die 't schandaal hoorden hadden genoeg fatsoen, om het arme mensch binnen te halen. Ze lag voor de deur van haar huis, en ze huilde net als een jonge hond die opgesloten is - zoo heel klagelijk jankend, weet U wel. Na 'n kwartier kon ik het niet meer aanhooren, en alhoewel ik 'n vrije jongen ben moest ik me over haar ontfermen.

Ik haalde ze binnen, en ik heb melk voor haar gewarmd; maar toen zag ik dat ze bloedde, en dat haar hemd rood kleurde. En ze wou niet dat ik een dokter ging halen, want een vreemde mocht haar schande niet kennen: die kon er de politie in halen, en dan zou haar man haar dood slaan. Ondertusschen werd die bloedvlek àl grooter, onder haar linker borst, en toen heb ik wat linnen reepen gescheurd en haar die gegeven om zich te verbinden. Maar dat kon ze niet, en...'

De zilversmid hield op met spreken. Hij had den aschbak naar zich toe getrokken, en terwijl hij ingespannen tuurde naar de bewegingen zijner handen, haalde hij een lucifer uit 't doosje op den aschbak en langzaam en beslist stak hij die aan.

De president had het hakkelige verhaal gehoord - en nu het afbrak voelde hij, dat wat nù komen ging, erg zwaar was om te zeggen. Hij had al vaak een bekentenis van 'n boef gehoord, maar nooit was die zoo pijnlijk geweest, als het argelooze vertellen van Albert Fijnaert.

'Ik hoef dit niet te weten,' zei hij opeens, maar

tegelijk ook voelde hij spijt over dat gezegde. Want opeenmaal vergeleek hij zich in den geest met een biechtvader, die de belijdenis hoort van een lang opgekropt leven, en hij voelde zich wreed, dat hij den man voor hem niet hielp - doch zelfs afstootte.

‘Maar ik wou het toch vertellen. Ik heb dat nooit aan iemand verteld, omdat ze het gek zouden vinden. Maar U...’

Gespannen verwachtte de oude de woorden die komen zouden.

‘U lijkt me 'n wijze oude man,’ zei Fijnaert, en even keek hij den president aan. ‘Maar als U 't liever niet hoort...’

‘Ga maar verder,’ zei deze.

‘Toen moest ik wel helpen. En dat lichaam, dat blauwe plekken had en een venijnige wond in de borst, was toch zoo blank en mooi, en toen ik het verband aanlegde was het zoo warm ondanks de koude, dat ik het nu nog altijd voor me zie: zoo heelemaal blank onder de lamp.

Ik... ik had nog nooit een vrouw zoo gezien, en het was veel mooier dan je als jongen denkt.

Maar ik heb me goed gehouden, en niets laten merken. En toen heeft ze een paar uur uitgerust op mijn bed, onderwijl ik maar in de werkplaats wat ging doen.

Den volgenden morgen, om vier uur al, hoorde ik die kerel wegrijden, en hij sakkerde weer tegen zijn paarden als 'n saraceen. Toen kon die vrouw naar huis gaan. Maar voor dat ze ging wou ze me be-

danken, en ik zei: ‘Laten we dit nu maar heelemaal vergeten, en er nooit meer aan denken.’ Ze geloofde dat dit natuurlijk maar zoo'n manier van zeggen was. Toch meende ik het net zoo.

Maar ik heb 't nooit kunnen vergeten. En als ze nu maar uit mijn buurt was gebleven was het niet erg. Ze kwam haast altijd, als ze alleen was, naar me toe, om te kijken wat ik werkte, en dan keek ze me zoo aan...

Zooiets hoeft je niet gezegd te worden; ik wist dat ik ze voor het nemen had. Maar ze was van een ander, al was dat ook een liederlijke kerel. Dat duurde zoo 'n maand of zes. Toen zei ze eens: ‘Ik krijg een kind, Fijnaert,’ en ze begon haast te huilen. ‘Als 't nou maar van jou was, en niet van dat beest.’

Het is niet makkelijk om je goed te houden als je dat allemaal weet. Maar 't ging toch.

En toen ze zoover was, was die kerel van haar op pad, ze ging niet naar de buurvrouwen om hulp, maar ze kwam bij mij, en zei dat de weeën begonnen. Toen heb ik ze met een auto naar het ziekenhuis gebracht, en daar dachten ze allemaal dat ik de vader was.

Maar de derde dag nadat het jongetje geboren was, kwam de vader terug, en in het ziekenhuis, waar de andere vrouwen bij waren, die ook op de zaal lagen, verweet hij haar dat het kind niet van hem was. En die andere vrouwen grinnikten. Ze genieten van de vernedering van een ander.’

De zilversmid hield even op, en hij dronk van z'n

koffie. Met een glimlach zag de president dat deze man dit deed met een intense aandacht. Er was medelijden in het hart van den oude. De zwerver worstelde blijkbaar in zijn vertellen naar licht, en duidelijke weergave van wat hij beleefd had. En nu onderbrak hij weer z'n verhaal, omdat iets zeer zwaars kwam.

‘Maak het U niet zwaar,’ zei de president. ‘Ik begrijp het heel goed.’ Over den koffiekop keken de oogen van Albert Fijnaert hem verwonderd aan, en toen hij welwillend en vaderlijk knikte, werden de oogen van den zwerver zachter, dankbaar.

‘Ik had om die tijd opdracht gekregen om een kelk te smeden, een miskelk. De eerste van mijn leven.’

‘Is U dan Katholiek?’ vroeg de president.

‘Nee, ik ben niets, maar daarom juist was ik zoo blij met die opdracht. Niet alleen omdat ik hoopte aan meer religieus werk te verdienen, maar als je je vak goed begrijpt, dan doet zoo'n opdracht je iets. Want er zijn dan toch maar menschen, die je kunst waardig genoeg achten om - hoe moet ik het uitdrukken - om een vat te maken, dat voor hen het Bloed van God zal bevatten. En dat is wat, als ze je zoo vertrouwen.

Ik was er een heel eind mee, toen ik die vrouw, Nella, naar het ziekenhuis bracht. En terwijl ze daar lag werkte ik door. Toen, op 'n avond, daags nadat de vrachtrijder haar had gescholden in haar kraambed, bedacht ik, dat als ze nu weer thuis kwam, en weer elken dag over de vloer zou komen, het wel eens kon gebeuren dat... dat ik zou vergeten dat

ze van een ander was. Want ik hield toch wel van haar. En zoo, onder mijn werk, kwam ik tot het resultaat dat ik ze niet wéér moest zien - dat was veiliger voor mij, en ja - ook voor haar. Want ze kon nu zoo ongelukkig zijn als ze wou, ze was toch nog altijd een brave vrouw. En dat van mij zou ze wel vergeten als ze me niet meer zag.'

Plotseling hield de verteller op. 'Vindt U dat laf?' vroeg hij opeens.

De president vermeed zijn blik. Zeker was hem altijd geleerd, dat men de bekoring moet vluchten. Aan den anderen kant moest men de ongelukkigen bijstaan. Maar werd die vrouw misschien niet nog ongelukkiger als ze elken dag herinnerd werd aan haar - echte of ingebeelde, en versmade liefde?

'Ik denk,' zei hij, 'dat ik niet zou gevlucht zijn. Maar ik kan het niet beoordeelen.' Even fronste hij z'n wenkbrauwen en keek naar buiten. 'Ik weet natuurlijk niet, hoe sterk Uw gevoelens waren voor die vrouw.'

'Ik heb nooit zóó voor 'n vrouw gevoeld dat ik zou moeten vluchten,' dacht hij in stilte - en tegelijk ging een deel van zijn leven voor hem open - zijn leven als mannelijk wezen, dat eigenlijk nooit heftig was beroerd.

'Ik ben nooit gevlucht,' bedacht hij, en er kwam 'n ongerustheid bij hem boven, want hij herinnerde zich avonturen uit zijn studententijd, en later, toen hij nog vrijgezel was. Avonturen die hij had genomen als een hem toekomend deel van het leven; die hij had afgeschud, en die hij nooit berouwd had

als ze voorbij waren - omdat ze zoo grondig voorbij waren.

Hij ving den draad weer op van Fijnaerts verhaal dat voortging, en terwijl hij reeds weer luisterde, dacht hij nog even: ‘Dat moet ik eens nagaan.’ ‘...en ik kwam tot de slotsom,’ hoorde hij de stem van Fijnaert zeggen, ‘dat ik maar weg moest gaan. Ik werkte bijna dag en nacht om de kelk af te krijgen. Als ze ondertusschen met reparaties kwamen werd ik haast kwaad, maar ik wou toch niets laten merken. Nu, Vrijdags zou Nella thuis komen, en Donderdagsavonds bracht ik al 't onder handen werk naar de klanten. Ik had gelukkig nogal wat geld gebeurd, en toen ik een valiesje gepakt had, zette ik de blinden voor de ruiten, en ging weg. Het huisje was van mij, dat kon wel wachten totdat dit - voorbij zou gaan. Later heb ik me wel eens afgevraagd, hoe dit voorbij moest gaan, maar toen dacht ik alleen maar aan de vlucht.

Ik had 'n zwaar hart, om dat allemaal achter te laten: want het was 't huis en de werkplaats van vader en grootvader; en ik had nooit in een ander huis gewoond, omdat ik thuis het vak heb geleerd. En nu ging ik weg van dat huis, en de werkplaats, en 't werk.

Vaag stond me voor ergens anders werk te zoeken, en ik dacht het eerste aan een groote stad. Ik ging naar Amsterdam, en probeerde werk te vinden. Veertien dagen werd ik van Pontius naar Pilatus gestuurd, terwijl ik in een logement huisde met allerlei rare petjesgasten. Eindelijk was er een man in

Noord die me kon gebruiken. Dat was nu wel zoo'n mooi werk niet, altijd maar zilveren lepeltjes polijsten, maar ik kreeg toch weer zilver in de handen. Maar toen ik op een avond terug kwam in het logement zeiden ze buiten op de stoep: ‘D'r is bezoek voor je,’ en ze grijnsden.

't Was Nella, met haar kind.

Ze was achter mijn adres gekomen doordat ik aan 'n buur geschreven had, of die de merel vrij wou laten die ik in een kooi op 't plaatsje had vergeten - en stommerik die ik was, had ik 't adres achter op den omslag gezet. De vrouw van 't logement, overigens 'n best braaf mensch dat goed voor ons zorgde, had Nella bij wijze van gunst een kamertje aangewezen, waar ze met haar kind... en mij kon slapen. En toen ze merkte dat ik - enfin, niet bij Nella sliep, meende ze, dat het 'n liefje van me was, dat ik had laten zitten met 'n kind.

Toen was ik zoo onnoozel om die waardin de waarheid te vertellen. Als ze me geloofd heeft, vond ze me 'n gek; maar ze zal me wel niet geloofd hebben. Ze gelooven nooit, dat je iets doen kunt omdat je...’

Albert Fijnaert zocht naar 'n woord, en er kwamen rimpels in z'n vlakke voorhoofd van 't diepe nadenken. Ook de president zocht naar 'n woord. Er waren woorden genoeg die 't juiste uitdrukten: deugdzaam, kuisch, eerbaar - bijvoorbeeld - maar welk woord paste in de gedachtenwereld van Fijnaert?

De zilversmid vond zelf 'n uitdrukking, die hij tas-

tend plaatste: ‘Omdat je je als 'n heer wil gedragen.’ En dat wonderlijke gebruik van 't woord ‘heer’ sprak sterker, ontroerde meer, dan welke scherpere definitie van Fijnaerts intentie had kunnen doen.

‘Het is dus een waardigheid, een heer te zijn,’ dacht van Dooren. ‘Als ieder met 'n boord en 'n hoed, die heer genoemd wordt, dit besefte! Maar alle woorden van waardigheid worden vervalscht, geledigd.’

‘Ik vroeg toen aan Nella,’ zei Fijnaert verder, ‘of ze niet terug wilde gaan naar huis; het ging toch niet aan met 'n zoo jong kind langs den weg te zwerven. Maar toen verweet ze me, dat ik meer voor den merel zorgde dan voor haar, en zoo werd ik zwak. Ik zei, dat ze dan wel kon blijven.’

Er kwam in den president iets als teleurstelling, dat deze - achtbare man die Fijnaert leek - dus toch gevallen was. Maar de zilversmid ging voort: ‘Nooit en nooit heb ik geworven om het bezit van Nella - maar ze bood zich als het ware aan. Maar ik nam haar niet. Met geen woord heb ik haar gezegd dat ze niet van mij kon zijn. Drie jaar hebben we samen rondgetrokken - als menschen die van elkaar houden, en die toch niet van elkaar zijn; als menschen die voor elkaar zorgen, en toch niet bijeen hooren. Ik weet niet of Nella ooit begrepen heeft, waarom ik niet met haar leefde als al die andere stellen in de logementen waar we bleven. En ik kon het haar ook niet zeggen. Als ik haar gezegd had: ‘Ik wil je wel hebben, en graag, maar je bent van 'n ander,’

dan zou ze me misschien gesoebat hebben geen acht te geven op die vrachtrijer. En wat zou dan gebeurd zijn? We bleven nergens lang. Want zoo gauw als die petjesgasten merkten dat ik - zooals zij dat noemden - niet om Nella gaf, waren er altijd dadelijk die een kansje zochten. En U moet nu niet denken dat al die zwervers vieze lomperikken zijn. Daar zijn genoeg vlotte kerels onder, met een aardige manier van doen, en scherp op de vrouwen. En dat kon nu heelemaal niet - die mannen weten niet beter of 't gaat alleen maar om het pretje om eens bij een vrouw te liggen. Als Nella dan soms zacht begon te worden tegen zoo'n man, dan gaf ik mijn werk eraan en we trokken verder.

In het begin had ik nog wel wat geld, ook als ik niets verdiende, maar later moest ik leven van het werk. En als ik dan door dat reizen en trekken een tijd niets had gebeurd, overkwam het ons vaker dat ik moest bedelen voor de kost. En zoo kwam het ook, dat ik U geld heb gevraagd toen op die avond.' De president knikte begrijpend, en Fijnaert ging voort:

'Ik heb haar al eens een huisje willen huren, waar ze dan kon wonen, en ik zou wel voor 't geld zorgen. Maar dat wou ze niet. Ze was net als 'n schip dat op drift geraakt - en alleen veilig is, zoolang 't in het midden van de rivier drijft. Ze had vóór het weeshuis nooit iets geweten van 'n gewoon huis. Daarnà was ze in de hel geraakt met die vrachtrijer - en nu was ze bang voor 'n huis.

En toch wist ze wel, dat het kind niet altijd

kon blijven zwerven. Het zou op school moeten. Ik zei haar wel eens: Nella, laat die jongen nu niet opgroeien zooals jij; laat hem een thuis hebben als de andere kinderen. En dan zei ze ja, maar ze kon nooit besluiten.

Nou trekken we maar voort, en hoe er een eind moet komen aan de ellende weet ik niet. Maar dat kan zoo toch niet.'

Neen, het kon zoo toch niet. Daar waren twee menschen, bedacht de president, die door 't leven langzaam werden fijngemalen, verpulverd. En een kind groeide op, los van alles wat een thuis leek of een eigen omgeving. Hoe kon men deze menschen helpen? Maar het was een droevig probleem, als een pijniging der hel, het leven van deze twee die elkaar gevonden hadden, maar toch gescheiden moesten blijven.

Men kon natuurlijk de vrouw laten scheiden. De president wist, dat hij echtscheidingen had uitgesproken met minder hoop in het verschiet - maar veranderde dat iets? Het burgerlijk huwelijk heeft formeele consequenties - en die heeft ook de echtscheiding. Maar, natuurlijk gesproken, was er iets anders: iets diepers.

'Ik vraag me wel af,' zei Fijnaert, 'of ik niet verkeerd doe. Als die vrachtrijer dood was, zou ik me geen minuut bedenken, en met Nella trouwen. Nu leeft hij - heel ver weg, en hij heeft voor geen sikkepit meer deel aan Nella, en toch is hij de reden dat we in een doodloopende gang zijn geraakt.'

De oude man bedacht: 'Hij verwacht mijn raad,

misschien een oplossing van deze wreede en verstrikkende moeilijkheid, maar wat moet ik zeggen?' De gedachte ging een anderen weg in. 'Iets zeggen is gemakkelijk en goedkoop. Strijk en zet heb ik alle lijdenden, die ik niet met geld kon helpen, gezegd te berusten. Maar daar moet iets anders mogelijk zijn. Het kan niet, dat een mensch niets meer kan voortbrengen dan 'n woord. Er moet een daad mogelijk zijn.' - En onwillekeurig stond er een zin voor zijn geest, vreemd, nieuw voor hem, luisterrijk en beangstigend tegelijk: 'De daad is het hoogste van den mensch.' Maar er was geen tijd te zinnen op een daad die hij zou kunnen stellen, want de zilversmid stelde een directe vraag.

'Het interesseert U misschien allemaal heel weinig wat ik U vertel?' En toen de president antwoordde was 't begin zóó, dat een hoffelijk man het altijd kon geven op zulk een vraag - maar onder 't spreken werd dat anders. 'Integendeel - ik vond het werkelijk zeer interessant. Of eigenlijk is interessant het woord niet - want ik zit mij af te vragen wat ik kan doen.'

Fijnaert keek hem verwonderd aan:

'Dus...' stotterde hij. 'Dus U gelooft me werkelijk?' En in zijn gezicht kwam een kinderlijke vreugde.

Verwonderd bemerkte de president dat hij inderdaad elk woord geloofd had dat de zwerver zei. En toch, als men hem vroeger, in een geding, dit verhaal had opgedischt, zou hij het als 'n leugen en 'n samenweefsel van verdichtsels hebben ter zijde

geschoven. En nu was dat anders. Was zijn denken misschien minder scherp geworden? Of - en reeds dit was een verwonderlijke veronderstelling - was hij voor 't eerst beginnen te luisteren als argeloos mensch? Was zijn vroegere scepticisme als magistraat geen ijdelheid, een angst dat iemand zou kunnen zeggen dat men den president had beetgenomen?

Maar dan waren er duizenden van voor zijn rechterstoel heengegaan, en hadden bitterheid gevoeld in hun hart, en gezegd: ‘Mijn gerechte zaak vond geen gehoor, omdat de rechter niet hooren wilde naar waarheid.’ Of was het geloof van de menschen in de gerechtigheid reeds lang gedoofd, en speelden zij het spel van 't recht?

En haast zweetend van benauwdheid bezon de president, dat het hem nu nóg schelen kon, beetgenomen te worden; maar dat hij toch gelooven moest in dit ongeloofelijk klinkend verhaal van den zwerver.

‘Ik moet gelooven,’ dacht hij. ‘Ik kan het niet verwerpen, al wilde ik. Hoe vreemd ben ik veranderd.’

En met een gevoel dat bijna aan weemoed grensde, dacht hij terug aan dien tijd, zoo lang in herinnering verzonken, den tijd vóórdat hij het stigma zag. En bezinnend zag hij de vlakke handen van den zwerver voor zich.

Ze waren ongeschonden.

V

Onrustiger, onbevredigder dan hij te voren was, voelde de president zich na zijn terugkeer uit Meerburg. De zwerver Fijnaert zou hem op de hoogte houden van zijn verblijfplaats, want diens lot ging den ouden man zeer ter harte.

Bij een boekhandel had de president theologische werken besteld die hem moesten helpen uit de verwarring te raken. Hij was als in een doolhof verdwaald, waar doornige planten hem den weg versperden, en vervormende spiegels hem zijn beeld lachwekkend deden zien: klein en gewichtig, smal en slap - als beelden van een mensch die slechts gebreken heeft.

Terwijl hij op de bestelde boeken wachtte, zat de president eenzaam in zijn studeerkamer, met den rug naar den schoorsteenmantel: door de drie ramen uitziend over de markt, met kleine en groote huizen links en rechts, de achtergrond gesloten door de lange hooge kerk. Tusschen twee der ramen hing een oude ets, die antieke kampvechters voorstelde: een der vechtenden had zijn net over den tegenstander geworpen, en hield zijn zwaard bereid om den machteloos geworden strijder te doorsteken. Met belangstelling keek de wachtende grijsaard naar die voorstelling.

‘Ik ben ook zoo in een net gevangen,’ bedacht hij. ‘Een net van vragen,’ en het beeld ontwikkelde zich als vanzelve: ‘Elke knoop is een vraagstuk; als ik één knoop los wil maken moet ik al de knoopen ontwarren.’

Toen kwam heel even een weerspannigheid boven: de herinnering aan het geruste, ongeïnteresseerde leven van nog kort geleden gaf bijna weemoed, en een felle wrevel kwam boven tegen de onrust der laatste dagen. Hij wilde al die vragen wel van zich afschudden, en terugkeeren in het ongeroerde, vegetatieve bestaan. Maar ook voelde hij, dat dit niet kon. Gevangen in een net was hij, en al de knoopen moest hij ontwarren - of, en dit was de ontstellende slotsom: smadelijk ten onder gaan.

Hij bedacht hoe groot die taak was, die zijn korte levensrest zou drukken, en bijna moedeloos legde hij het hoofd achterover op de hooge leuning van zijn stoel. En toen in één flits veranderde het heele beeld, alles werd bemoedigend eenvoudig: een net is maar één koord; die één uiteinde vindt kan al de knoopen lossen, en er blijft niets over dan 'n rechte, lange draad.

Met een ruk zat hij toen overeind: het eene uiteind was ergens in hem - maar dat was nauwelijks te vinden; maar 't andere was in de hand van God.

‘God Die ik niet ken,’ sloot hij de gedachte af: ‘Als ik het riet ontwar moet ik bij God komen.’ En in de ledige uren van het wachten subtiliseerde de oude man dit beeld; het speelde vaak door zijn

geest - en Het gaf de hoop die den president voortdreef in de tijden die kwamen.

De boeken die hij besteld had waren een bonte, verwarde verzameling: commentaren op de schriften, werken der kerkvaders, theologische handboeken, geschriften der mystieken. Toen ze na eenige dagen afgeleverd werden, was hij een dag druk met deze aanwinsten in zijn boekenkast in te ruimen. Die was al overvol, en het kostte hem veel moeite, bijna pijn, om te besluiten welke hij naar den zolder zou verbannen.

Tenslotte legde hij zijn Fransche en Duitsche klassieken in de mand die juffrouw Martens, de huishoudster, had klaar gezet. Voorloopig zou hij geen tijd meer hebben ze in te zien, bedacht hij; en tegelijk herinnerde hij zich met een glimlach, dat 't misschien wel acht jaar geleden was, sinds hij in die boeken gelezen had.

Terwijl hij voor zijn nieuwe aanwinsten een plaats zocht, keek hij ze terloops in. Er was een wonderlijke verscheidenheid van volkomen onbekende stof die erin behandeld werd, maar het leek haast, alsof elk dier boeken één knoop wilde lossen, midden in het net. Tenslotte lag alleen nog een stapel zwarte banden op tafel: de Summa van Thomas van Aquino, en toen hij het eerste deel daarvan opsloeg, zag hij de korte klare proloog, en begon die te lezen:

‘De leeraar der katholieke waarheid moet niet alleen de gevorderden onderwijzen, maar ook de beginnelingen, volgens het woord van den Apostel

(I Cor. 3, 1) : ‘Zooals aan kinderen in Christus gaf ik U melk tot drank, en geen vaste spijs’. Daarom is ons doel, in dit werk den inhoud van den christelijken godsdienst uiteen te zetten, overeenkomstig het bevattingsvermogen der beginnelingen. Het is immers gebleken, dat beginnelingen bij het bestudeeren van de verschillende geschriften op dit gebied vele moeilijkheden ontmoeten: ten deele door de opeenhooping van nuttelooze vraagstukken, verdeelingen en opwerpingen; ten deele ook doordat de hoofdpunten van deze leer niet in gebonden volgorde worden behandeld, maar zooals de uiteenzettingen van het tekstboek het eischten, of voorkomende omstandigheden er aanleiding toe gaven; deels tenslotte omdat veelvuldige herhalingen van hetzelfde onderwerp in de geesten der toehoorders tegenzin en verwarring teweeg brachten.

Om deze en dergelijke bezwaren te ontgaan zullen wij, vol vertrouwen op de goddelijke hulp, pogen den inhoud der gewijde leer zoo kort en klaar uiteen te zetten, als de stof dit toelaat’.[1)]

Voordat de president het boek sloot, knikte hij een paar maal, bezonnen goedkeurend. En toen hij den volgenden dag met zijn studie begon, was de Summa het werk dat hij ter hand nam. Trouw en volhardend, uren aan een stuk, dag na dag, las hij de leeringen van den meester Thomas. Het opzoeken van aanhalingen van Aristoteles, van de kerkvaders, liet hij weldra na.

1) Proloog der Theologische Summa van Thomas.

In het begin trachtte hij andere opwerpingen te bedenken, dan die de schrijver aangaf. Maar de beheerschte klaarheid van het systeem, de rust van het betoog boeiden hem weldra zóó volkomen, dat hij zijn nieuwe zorgen en zijn oude leed geheel vergat. Des avonds, toen hij zijn werk onderbrak, was hij vervuld van een tevreden moeheid; hij verlangde dan naar den koelen, verkwikkenden slaap, niet om lange uren aan de eentonigheid van zijn bestaan te onttrekken, maar om frisch te zijn voor zijn lange, lange, taak.

Toch school er in zijn hart een onrust, die hij door gedachten over zijn studie verdrong, weg schoof in een onbepaald oogenblik der toekomst. Maar steeds weer kwam ze terug, en op een avond, toen hij den slaap niet vatten kon, doordat de wilde winterwind woedde om zijn huis, overwon hij ze niet meer.

In Meerburg had het verlangen, den zwerver te helpen, hem tot een besluit gebracht: hij zou den zilversmid en zijn arme gezellin uit hun beklemming bevrijden. Daarom moest de zwerver met hem in contact blijven. En nu zag hij, dat hij die lijdenden toch niet kon laten wachten, tot hij misschien - heel misschien - als hij zijn Summa kende, een uitweg vinden zou.

De studie der gewijde leer was noodig om het net te ontrafelen dat hèm gekneveld hield. Daarnaast had hij ten opzichte van Fijnaert een plicht.

Onverhoedsch was 't woord ‘plicht’ in zijn denken gekomen, en voorzichtig keurde hij 't begrip. Plicht?

‘Mijn eigen rust gaat alléén mij aan. Maar ik ben de eenige die van de moeilijklieden van die menschen weet. En daarom ben ik degeen die ze helpen moet. Ik alleen.’ Dat gevoel van gedwongen zijn kwam steeds weer terug. ‘De kennis van het leed geeft dus de plicht tot helpen,’ stelde hij zijn vraag, en in 'n oogenblik werd hem duidelijk dat dit het logische gevolg was van het Christen zijn. Indien het anders ware - dan zou het gebod der Liefde een phrase zijn. Het leed kennen, en niet alles doen dat helpen kan, holt dat grootste gebod, en daarmee het geheele Christendom uit.

In de vroegere jaren van zijn leven had hij dat nooit beseft, en dit voelde de president als een schande. Er waren wel weinig menschen die dit inzagen, bedacht hij - en erop volgde 'n besef, dat hij dus het Christendom beter begreep dan zijn medemenschen, dat hij dus een uitverkoren geest was.

En op hetzelfde oogenblik zag hij in den geest een prentje uit den kinderbijbel dien hij misschien vijfenvijftig jaar geleden had gehad. In den tempel staat een groote fiere man, die een hand legt op zijn borst, en de andere uitstrekt in een weidsch, uitnoodigend gebaar. De president zag duidelijk de geteekende kwasten aan den mantel, het gebaarde hoofd dat in den nek geworpen was. En het onderschrift hamerde in z'n geest: ‘Heer, ik dank U dat ik niet ben gelijk de andere menschen.’

Tot zijn schande, voelde de oude man, stond ineens dit plaatje voor zijn geest, tot zijn allergrootste, allergrievendste schande, en hij zocht hoe hij dit

oogenblik van allerslechtste hoogmoed uit kon wisschen. En verlossend stegen de woorden van den tollenaar in hem op - en in den diepen zwarten nacht fluisterde hij ze bij herhaling: ‘O, God, wees mij zondaar genadig.’

Het besef, dat zijn oogen waren geopend voor de kern van het steeds beleden en nooit beleefde geloof in Christus, kwam in de volgende dagen steeds weer op in den president. Maar het beeld van den Farizeër stond als 'n vurig teeken van afschrik tusschen hem en den hoogmoed. Hij zou dus op grond van het nieuwe inzicht moeten handelen - en de taak voor zijn handen lag klaar. Maar de oplossing was moeilijk. Hij vergeleek ze met zijn vroeger werk als rechter. Hier was geen geding dat door een formule kon worden beslecht, geen misdrijf dat bestraft kon worden naar een vastgelegde norm. Hier stonden twee levens op het spel - of beter drie.

Ook het kind - als hij zich goed bezon een jongen - was onbewust betrokken in het pleit. Een kind dat opgroeide zonder thuis, temidden van zwervers. Misschien zou 't leeren de stage wisseling van verblijf prettig te vinden - en misschien zou het bedroefd zijn om steeds opnieuw een speelplekje waar 't van hield te moeten verlaten - een poes of 'n hond in 'n logement achter te moeten laten.

Het moest 'n jaar of drie zijn - en de president trachtte zich te herinneren hoe zijn jongen eruit zag toen hij drie was. Hij hervond een beeld - van 'n parmantig ventje in een wit piqué pakje met 'n

kanten kraag. Was Hugo toen drie jaar? Het beeld ging leven: er moest bezoek komen, en Hugo was op 't best gekleed. Maar toen 't bezoek kwam, was hij niet te vinden, niet in 't huis en niet in den tuin. En na lang zoeken vonden ze hem spelend aan de Turfhaven: hij had een klein rood bootje meegenomen, dat hij aan 'n touwtje voort trok door 't water.

Ongeveer zóó als Hugo toen was, zou 't kind der vrouw nu wel zijn. Maar naast het beeld van zijn eigen welverzorgde kind stelde hij zich dat kind voor in 'n logement - smoezelig en slecht gekleed, zich rondsleepend over vuile, met zandbestrooide vloeren, door holle gewitte gangen waar 't vocht door de kalklaag sloeg, turend zittend op 'n steenen stoep van 'n paar treedjes, luisterend naar gore gesprekken van pruimende ongeschoren zwervers... En meer nog dan de verwarring van Fijnaert en de moeder deerde den president 't lot van dat kind.

Op 'n middag, toen juffrouw Martens het dessert opdroeg, vroeg de oude man:

'Juffrouw Martens, bewaren we op zolder niet al 't speelgoed van...' even aarzelde hij - 'van mijn zoontje Hugo?'

Juffrouw Martens was weinig verwonderd, en begon dadelijk uit te leggen, in welke kast het speelgoed was geborgen, in welke koffer de kleertjes.

En de president herinnerde zich dat alles was bewaard, dat was de wensch geweest van zijn vrouw. Maar nadat die gestorven was, had hij nimmer meer naar het speelgoed en de kleertjes omgezien.

‘Zou dat nog bruikbaar zijn?’ vroeg hij.

Elk jaar met de schoonmaak kreeg juffrouw Martens alles in handen, en 't was nog frisch en schoon alsof 't gister uit den winkel was gekomen. Toen waagde zij dan eindelijk 'n vraag:

‘Wou meneer de president het weggeven?’

Even fronste de oude de wenkbrauwen. ‘Ik weet niet,’ zei hij onzeker - ‘misschien - ik vroeg zoo maar.’

Maar op dat oogenblik wist hij opeens heel zeker dat hij dat kind bij zich wou nemen, om het op te voeden in de plaats van Hugo.

Maar 't was zoo moeilijk. Het kind zou drukte brengen en rumoer in 't stille deftige huis. Misschien zou het den verkeerden aard hebben van den vader. En hoe moest het dan gaan met de moeder?

Het was een gedachtenwerk van dagen voor den president om een plan op te bouwen. Zijn groote huis was bijna leeg - hijzelve gebruikte drie kamers, juffrouw Martens twee, de dienstmeisjes elk óók één, en verder was alles ongebruikt: in gedachten telde de president na, dat er nog veertien kamers ongebruikt waren, waar nooit iemand kwam, behalve dan om te stoffen en te poetsen.

In al die kamers ging de president nu kijken: in de kamers waar zijn vrouw en hij hun feesten gaven, als zijn ouders voor hen; in de slaapkamers waarvele vrienden reeds vernachtten; tenslotte in de twee kamers die hij steeds vermeden had: de speelkamer en de slaapkamer van Hugo.

De speelkamer rook nu duf en lag donker met dichte gordijnen, maar toen de oude man die opentrok was 't een blije lichte kamer in de klaarte van den nuchteren winterdag. De platen aan de muren kende hij allen nog: van Asschepoes, van Dorenroosje, Sneeuwwitje en de dwergen, en de gruwelijkste van allen: van Blauwbaard die doorstoken wordt op de brug van zijn kasteel.

In de slaapkamer van Hugo was alles ongebruikter, vreemder. Alleen een oude, in gedempte tinten geschilderde madonna was onpersoonlijk levend. De starende amandeloogen en de glimlach op 't haast olijfkleurige gezicht; het teedere gebaar, waarmee een heel klein Jezuskindje wordt gehouden, is vertrouwd en vriendelijk.

Met verwondering ziet de president dat het glaasje vóór het schilderij, waarin een brandende pit op olie dreef toen de kamer nog leefde, helder gepoetst is, en dat 't oliekruikje staat waar 't altijd stond: op een hoek van den schoorsteenmantel.

Dan is het, alsof die kamer voor 'n paar dagen nog gebruikt werd - en terwijl de president door de bakondeur naar buiten staart in den winterschen tuin rekent hij moeizaam uit, dat reeds achtentwintig jaar geleden Hugo stierf.

VI

Den vijftienden December bracht Fijnaert de vrouw Nella en haar kind bij den president: de moeder zou met haar zoontje haar intrek nemen in het groote leege huis op de Kerkmarkt; de zilversmid zou teruggaan naar zijn huis, en zijn leven en werk hervatten, waar 't was afgebroken door zijn vlucht.

Moeder en kind waren beiden donkeroogig en zwart van haar; de vrankheid waarmee het dappere kereltje op de pogingen tot toenadering van den ouden heer inging, waren van 'n vermakelijke parmantigheid. Maar eigenaardig - dezelfde wijze van doen, dezelfde vrijheid van oogopslag die den president voor 't kind innam, had ook de moeder, doch daar hinderde het, omdat de donkere oogen der vrouw niet argeloos waren. Zij wist dat zij een mooie en begeerenswaardige vrouw was, en haar gastheer miste in haar de terughoudendheid, die kostbare geheimen doet vermoeden.

Later, toen hij des avonds alleen was, voelde hij, dat de blik van die vrouw hem onaangenaam had getroffen. Het was een schattende oogopslag die vele menschen eigen is, wier werk het is met vreemden om te gaan. Het zwerven der laatste jaren, steeds weer temidden van nieuwe menschen verblijvend, kon Nella zoo hebben gemaakt. Maar dan was er

toch nog iets in haar houding dat den ouden edelman meer stoorde. De vrouw had getracht hem te taxeeren, niet op zijn waarde als mensch, maar als man. Ze onderzocht de mogelijkheden die in hem scholen: zou hij om haar werven, of zou het geslachtelijke in hem niet antwoorden op haar bekoorlijkheden? En wat den president nu afstootte was, dat zij dit onderzoek instelde blijkbaar zonder vrees dat hij tot de eerste groep zou hooren.

Maar tenslotte kwam de oude man tot de slotsom, dat dit element van afkeer uitsluitend aan hem te wijten was. Immers de menschen van den kring waaruit Nella voortkwam had hij buiten de rechtzaal nooit anders ontmoet dan in zijn kwaliteit van geëerden weldoener.

En nu had hij, eigenlijk zonder over détails na te denken, Nella niet alleen in zijn huis genoodigd, maar aan zijn tafel, en in zijn gezelschap.

Aan de maaltijden was hij verlegen om de ruwe en onhandige wijze waarop Nella haar spijzen verwerkte, en in de oogenblikken dat hij, bijvoorbeeld na tafel of 's avonds, in haar gezelschap was, zocht hij vergeefs naar wat haar zou interesseeren. Wat hij ook aansneed in zijn gesprek, meer dan ongeinteresseerde bevestigingen van zijn meening, korte antwoorden op zijn vragen kon hij niet vinden. En zelve nam Nella nooit het initiatief tot een gesprek. Uren lang kon ze voor het raam zitten en naar buiten staren; met haar kind hield ze zich nauwelijks bezig: het was haast alsof ze het een uitkomst vond, dat een der dienstmeisjes zich bijzonder met

de verzorging van den kleinen Barend bemoeide. De president bezocht den jongen op de speelkamer méér dan de moeder dit deed. Hij had er een kinderlijk genoegen in wonderen te verrichten voor den kleinen man: een toren te bouwen die van onder smaller was dan van boven, en tot in het oneindige kon hij een paar eenvoudige goochelkunstjes herhalen die hij kende: het kind vroeg steeds ‘nog eens’ en trotsch en tevreden begon de oude man dan weer opnieuw.

Hij wisselde zijn studie af met bezoeken aan de kinderkamer. Elken dag ging hij naar den zolder, en zocht in de kast een stuk speelgoed dat hij den kleinen Barend dan bracht. En de vriendschap tusschen den ouden heer en 't jongetje werd zoo groot, dat nog vóór Kerstmis de president elken dag moest beloven, het kind te komen toedekken.

De moeder zag dit alles, en als haar gastheer blij vertelde over zijn bezoeken aan het kind, nam ze ook die mededeelingen met een vagen en gelaten glimlach in ontvangst.

De president begon de oogenblikken te schuwen, die hij met de vrouw moest doorbrengen. Hij was echter een te hoffelijk man, om dit te laten merken; en het te zeggen kwam zelfs niet in hem op. Toch werd de toestand onhoudbaar.

Ook de vrouw kon toch moeilijk met haar indolente leven blijvend genoegen nemen, en ten einde raad nam de oude heer juffrouw Martens in zijn vertrouwen. Hij had haar al eerder, nog vóór Nella's

komst, verteld wie zij was, en waarom hij ze in huis nam. Hoe vreemd de huishoudster dit ook had gevonden, ze had het aanvaard, omdat in haar oogen, nu al vijftien jaar, de president niet falen kon. Maar nu haar meneer vertrouwelijker met haar praatte dan hij ooit had gedaan, stortte ook de oude getrouwe haar hart uit. Zij begreep evenmin hoe een vrouw met nietsdoen haar tijd kon verdoen: Nella had in al de dagen dat ze in huis was, geen slag gedaan, haar eigen kamer beredderde ze niet, haar kousen stopte ze zelfs niet, breien, haken of verstellen scheen ze niet te kennen, geen letter had ze gelezen, of 't zou één brief, dien Fijnaert haar geschreven had, moeten zijn, maar ook die had ze niet beantwoord.

De verwondering van juffrouw Martens culmineerde hierin, dat ze niet kon vatten hoe iemand zoo'n lief kind kon hebben, en er zoo weinig naar omzien.

De president verdedigde Nella; ze was in een zoo vreemde omgeving geraakt: misschien was het verlegenheid of schuwheid die haar zoo afzijdig deed staan van 't huiselijk leven.

Maar dan vergiste meneer de president zich, want als ze zat te suffen voor 't raam in de eetkamer, terwijl juffrouw Martens de ontbijttafel wegruimde, had deze herhaaldelijk gezegd, dat het zoo druk was, en ze had dan met opzet kleine karweitjes opgenoemd, die ze zelve best aankon, alleen maar met het doel Nella te verlokken tot een aanbod van hulp. Maar ze had gedaan alsof 't haar niet aanging. Zelfs toen juffrouw Martens haar had verzocht, versche

bloemen te gaan koopen, had ze gevraagd: ‘Waarom?’ Toen had de huishoudster uitgelegd, dat meneer de president gewend was, steeds in elke kamer één vaas met versche bloemen te hebben.

‘En weet U wat ze zei, meneer?’ besloot de ijverige vertelster - ‘Wat raar, zei ze.’

De president moest glimlachen. Hij merkte de bloemen nooit op als ze er waren: ontbraken ze, dan vond hij de kamers kil en doodsch. Misschien was het wel 'n vreemde gewoonte, dat hij, zoolang hij zich herinneren kon, bloemen wou hebben in zijn kamers. Maar zijn gast had toch wel aan 't verzoek van juffrouw Martens kunnen voldoen, vond hij.

Het practische gevolg van dit gesprek was, dat juffrouw Martens zou probeeren uit te visschen, wat de jonge vrouw dan wèl interesseerde. Maar vóór dat ze verslag kon doen van haar pogingen kwamen de Kerstdagen.

Boven, in de kast op zolder, stond een kist met beeldjes voor de Kribbe. Het waren gesneden houten koppen en handen, onderling verbonden door met zaagsel gevulde lijven, en gekleed in deftige brocaten gewaden. Twee dagen voor Kerstmis haalde de president die naar zijn studeerkamer, en na de koffietafel verzocht hij Nella met hem mee te gaan. En weer vond hij, dat ze hem zoo vreemd aankeek: met geen woord had hij over de beeldjes gesproken, en toch stond ze op om mee te gaan, met een uitdrukking die gelaten iets aanvaardde dat ze verwacht had. Hij ging met haar naar boven, en daar liet hij de vrouw voorgaan in de studeerkamer. Ze keek het

vertrek onderzoekend rond, en zag den president toen verwonderd aan. Terwijl de president de kist opende, begreep hij opeens wat de jonge vrouw verwacht had, en hij was geërgerd omdat ze blijkbaar bereid was te geven wat ze vanzelfsprekend vond, dat de president zou vragen. Hij verborg zijn ontstemde schaamte door moeilijkheden met het openen der kist te veinzen - na eenige oogenblikken was hij zichzelve weer volkomen meester, en nam één voor één al de figuren uit de kist, verzocht zijn gezellin na te willen gaan of die poppen nog in goeden staat waren, en de kleeren te voorzien, die door het lange liggen onklaar waren geraakt.

Het bleek, dat Nella nooit een kribbe had gezien. En voor 't eerst begon ze iets te vertellen uit haar kindsheid in het weeshuis, waar de vader en de moeder twee kille en verdroogde menschen waren, die alles doodden in de kinderen, dat niet nuttig zou zijn als ze hun kost moesten verdienen. Reeds heel kleine meisjes kregen inplaats van speelgoed naaigerief, waarmee ze moesten helpen de steeds versleten kleeren en 't huisgoed te verstellen. Avond aan avond, na school en na de avondboterham zaten de meisjes bijeen bij ‘moeder’ en stopten of stikten. Een dood enkele keer mochten ze kousen breien voor zichzelve of voor de jongens; soms, in het druk seizoen, nam 't weeshuis werk aan voor de groote magazijnen.

En dan, om zeven uur gingen de kinderen tot acht jaar, om acht uur die tot twaalf, om negen uur de anderen naar bed. Tot dien tijd hadden ze stil-

zwijgend gewerkt, terwijl de ‘moeder’ onverstaanbaar voorlas uit den bijbel, haar lectuur alleen nu en dan onderbrekend om op scherpen en onvriendelijken toon standjes uit te deelen of ook simpele aanwijzingen te geven op denzelfden ruzietoon.

Met Kerstmis hadden slechts die burgerweezen feest, wier ouders aan 'n kerk waren geweest. En omdat Nella's ouders ongodsdienstig waren, was voor haar noch de kerstboom van de diaconie, noch het kinderfeest der roomschen. Met zes of zeven anderen was zij altijd met Kerstmis in het ‘huis’ gebleven, en de avond onderscheidde zich van andere alleen dáárdoor, dat nu zelfs de eentonige bezigheid van 't werk, en de dreun van ‘moeders’ voorlezen ontbraken. Ze zaten in een hoekjevan de groote zaal, waar uit zuinigheid slechts één lamp brandde, en zelfs ‘moeder’ bleef in haar eigen kamers, waar ze met ‘vader’ Kerstmis vierde. En de meisjes speelden ganzeborden zonder inzet, of zongen liedjes van de school. Want ze hadden niets: geschenken van verwanten kwamen aan het ‘huis’.

Terwijl Nella met horten en stooten vertelde, stond ze als 'n klein meisje met gebogen hoofd voor den president. ‘Zoo erg was het niet,’ dacht deze, ‘het lijkt haar zoo.’

Maar toen ze klaar was met haar schamel verhaal, klopte hij haar vaderlijk op den schouder, en toen ze hem verwonderd aanzag zei hij glimlachend: ‘Je bent nog jong, kind; het leven kan nog goed worden.’

Even werd toen haar gezicht weer kinderlijk, en

haar oogen verhelderden in ontspanning. Toen sprak de president weer met haar over de poppen, en vol ernst ging ze in op zijn vragen en raadgevingen. Tenslotte gaf de oude man haar geld om stoffen te koopen die ze noodig zou hebben om de poppen te kleeden, en Nella nam de kist op, om ze mee te nemen naar de naaikamer. De gastheer opende hoffelijk de deur van de studeerkamer voor haar, en terwijl ze langs ging zei hij nog: ‘Wanneer ik U met iets plezier kan doen, dan vertelt U het me maar.’ Een paar passen verder bleef Nella even staan, en terwijl ze omzag naar de deur die achter haar gesloten was, vroeg ze zich af, of deze man ooit iets van haar zou vragen. Met 'n rimpel van diep nadenken tusschen haar wenkbrauwen, liep ze langzaam naar de naaikamer aan het einde van de gang.

VII

De president had zich erop verheugd, voor 't eerst sinds jaren niet in eenzaamheid het Kerstfeest te vieren. Maar toen hij den avond van den tweeden Kerstdag, een beetje moe, de stilte zocht van zijn studeerkamer, was er teleurstelling gemengd met voldoening. De uitbundige vreugd van 't kind om de ontvangen kerstgeschenken had zijn hart verwarmd, maar de afgetrokken stilte, het haast vijandig zwijgen, en 't plichtmatig antwoorden der vrouw drukten hem. En de koele houding van Nella jegens Albert Fijnaert, die dien middag geweest was, en geschenken had gebracht, had hem ontstemd. Nu had hij Albert en Nella alleen gelaten, beneden in de eetkamer, en de zilversmid zou afscheid komen nemen voor hij vertrok. Met bijna verteedering bezag de oude heer het lucifersdoosje, dat Fijnaert eigenhandig had gedreven, en aan hem vereerd had, naar hij zeide, uit dankbaarheid. De president was daar erg blij mee, want sinds den dood van zijn vrouw had niemand ooit er aan gedacht, hem, den rijke, een geschenk te geven. En toch was hij, misschien alleen in dit opzicht, een kind gebleven; maar hij had alle geschenken geweigerd, toen hij één voor één zijn ambten neerlegde; nu bedacht hij, in zijn hart teleurgesteld geweest te zijn als dan met

zijn wenschen rekening gehouden werd. Hij had gemeend, door die geschenken aan te nemen, een plicht van dankbaarheid op zich te laden; en daarom had hij geweigerd. En toch was ook dat verkeerd. Er waren lieden die hem dankbaar waren om de nauwgezetheid zijner plichtsvervulling, en hen had hij belet hun dank te uiten door een geschenk, dat hem niet zou verrijken, maar de gevers zou vervullen met rechtschapen trots. En zelfs die dankbaarheid, die hij zou moeten voelen, was 'n deugd waaraan hij zich onttrekken wilde.

Albert Fijnaert echter was hij oprecht dankbaar, en terwijl hij zijn geschenk met zijn zakdoek glimmend poetste, bekeek hij de voorstelling die de zilversmid had uitgedreven in het dunne zilver. Hij zag Sint Maarten, op zijn hooge paard gezeten, zijn warmen mantel met zijn zwaard in tweeën snijden.

'Ik moet aan Fijnaert vragen, of hij wist dat ik Maarten heet,' bedacht hij, maar toen werd zijn aandacht in beslag genomen door 't lucifersdoosje dat hij in de huls schoof. Hij schudde er even mee en was tevreden en verwonderd dat de huls nog paste ook.

Het gesprek tusschen Fijnaert en Nella duurde lang. Zou Nella ook zoo stug zijn als ze alleen was met haar vriend? En even dacht de president na, of het goed was die twee alleen te laten. Maar hij besefte dat hij Fijnaert volledig vertrouwde - zoo, als hij nooit een mensch vertrouwen had geschonken: volkomen zeker dat de eerzaamheid van den zilversmid alles zou ontgaan dat niet - even zocht de

oude man naar het juist begrip - toelaatbaar was. Hij had het lucifersdoosje nog in z'n handen, toen Fijnaert na 'n heel zacht kloppen binnenkwam.

‘Ik bekeek net die huls,’ begon de president. ‘Dat is een heel mooi stuk werk,’ en toen herinnerde hij zich wat hij vragen wilde. ‘Wist U dat ik Maarten heet?’

De ander keek verwonderd: ‘Daarom staat het er niet op. U kent die geschiedenis toch wel? Nu, en, U heeft toch Uw huis gedeeld met een arme?’

Daar had de president niet aan gedacht. Het was niet kwaad bedacht van den zilversmid - maar wel 'n beetje overdreven.

‘Alleen ben ik bang,’ ging deze voort, ‘dat U zult ontdekken dat...’

Heel vaag voelde de oude man, dat Fijnaert hem op een teleurstelling wilde voorbereiden, en hij zei - als om die mededeeling uit te stellen: ‘Neem 'n stoel, als U tenminste tijd hebt,’ en hij keek op z'n horloge en zag dat het nog geen acht uur was.

‘Wat dat betreft,’ zei de zilversmid. ‘Als ik U niet hinder, ik kan nog laat weg.’

Hij ging zitten, en zag met kinderlijk plezier hoe de president een sigaar aanstak met 'n lucifer, die hij haalde uit 't doosje in de nieuwe huls.

De president ving dien blik op en zei: ‘Ja, ik heb 't dadelijk in gebruik genomen,’ en om den schenker plezier te doen vervolgde hij: ‘Zooiets had ik nu al zoo lang willen hebben. En dit pàst tenminste goed. Een echt prettig cadeau.’

Toen was er even stilte.

‘Nella is een heel braaf mensch,’ zei Fijnaert, ‘door en door braaf. Maar ze heeft zoo van die dingen... In 't weeshuis wordt je erg streng opgevoed, nooit 'ns 'n verzetje - en nu kan ik me wel indenken dat ze boven al gebrand is op pretjes.’

Dat had van Dooren nooit beseft. Maar 'n zoo jonge vrouw moest wel verlangen naar plezier en vroolijkheid; maar hoe kon hij haar dat verschaffen?

‘En toen we zwierven gingen we wel eens naar de bioscoop, of 'n glas bier drinken in 'n café met muziek. Ziet U, nu...’ Fijnaert werd verlegen.

‘Nu valt het haar af,’ zei de president. Hij bedacht, dat hij Nella wel naar de bioscoop kon laten gaan, alleen, of met juffrouw Martens.

‘Maar 't zal wel wennen,’ meende Fijnaert opgewekt, ‘Ze is hier nog vreemd, ook in huis, en daar komt bij dat ze denkt - ja, op zulke onzinnige gedachten kan 'n mensch komen - dat de huishoudster en de dienstmeisjes vinden dat ze zich niet genoeg aan Barend laat gelegen liggen. Maar ze zei net tegen mij, dat die eene meid, die jonge rossige...’ Fijnaert zocht den naam, en de president vulde aan: ‘Dientje.’

‘Ja, Dientje, dat die een veel beter hand met 't kind heeft dan zijzelf. En 't gaat toch om 't kind, is het niet?’ besloot de zilversmid.

De president keek voor zich. Fijnaert meende wat hij zei, maar hij was verblind in Nella. Nella was lui, oordeelde de president streng, en omdat hij de oogen van den jongen man een beetje wou doen opengaan, zei hij:

‘Natuurlijk zorgde ze - toen jullie zwierven - zelf wèl voor 't kind,’ en even was Fijnaert onzeker. Maar ook deze opwerping droeg geen gewicht voor zijn loyale hart.

‘Och, daar ging het zoo'n beetje met de fransche slag. Maar 't kind is nooit iets te kort gekomen,’ en eenigszins onsamenhangend voegde hij toe: ‘Barend is nogal een allemansvriendje’, en hij glimlachte in gelukkige herinnering. Hij vatte den draad weer op.

‘Ik heb haar dit natuurlijk uit het hoofd gepraat, want het personeel is echt goed voor haar, dat kan ik wel zien. Maar toen had ze weer iets anders. Het schijnt dat ze eens aan Gerda, de keukenmeid, had verteld, dat ze uit het weeshuis kwam; zoo om te zeggen, dat ze het hier toch maar goed had, begrijpt U? En nu verbeeldt ze zich, dat de meisjes haar scheef aankijken omdat ze met U aan tafel eet.’

‘Ze voelt zich in mijn gezelschap niet op haar gemak,’ dacht de president. ‘En nu probeert ze zóó daarvan ontslagen te raken.’ Zijn gemoed werd droevig, dat zijn goede wil zoo faalde, en geen geluk bracht aan die hij helpen wilde. ‘Maar nu kan ik daaraan niets meer doen,’ dacht hij verder, ‘dat zou een degradatie zijn.’ En opeens herinnerde hij zich, hoe hij heel lang geleden, als waarnemend lid van een krijgsraad, een wachtmeester tot degradatie had zien veroordeelen. Hij zag de oogen van den jongen weer, de oogen van een gemartelde, waarmee deze na het vonnis keek naar zijn zilveren galons, de trots van zijn jonge hart.

‘Maar misschien is er iets, dat haar drukt als ze zoo met zoo'n oude man alleen moet eten,’ zei de president opeens.

Fijnaert schudde, heel droevig, het hoofd. ‘Dat is het niet. Ze begrijpt maar niet waaròm U dit voor haar doet,’ en hij aarzelde even. ‘Wat wil meneer toch van me?’ vroeg ze’.

En gespannen vroeg de president:

‘En wat heeft U haar geantwoord?’

‘Ik heb zoo gezegd,’ vervolgde de zilversmid: ‘Jij Nella’, heb ik haar uitgelegd, ‘hebt nu nog nooit eens werkelijk goeie menschen gezien. Maar die zijn er wel. En zoo is meneer van Dooren er een. Enne...’, terwijl Fijnaert den ouden heer schuw aankeek, vervolgde hij gehaast: ‘En toen heb ik haar verteld van Sint Maarten, en die bedelaar.’

‘En begreep ze het toen?’ vroeg de ander.

‘Nee - en nog eens nee - ze heeft er niets van begrepen, want...’

‘Nu?’ hielp de president vriendelijk. Maar Fijnaert liet z'n gezicht in z'n handen rusten en schudde het hoofd. ‘Nee,’ zei hij dof, ‘dat heeft ze zoo niet gemeend.’

Er kwam nu een lange, pijnlijke stilte, beklemmend en bijtend. De president kreeg het benauwd en stond op. Hij drentelde naar 't raam en terwijl hij met twee vingers de zware gordijnen op 'n kier uiteen hield, keek hij naar buiten over de markt, die vaal en nat glansde tegen een haast lichten hemel en onder de karige gele lantaarns. Hij keek even maar, toen liet hij de gordijnen vallen, draaide zich

om, en zei tegen den rug van Fijnaert, die nog gebogen zat: ‘Het leven heeft haar raar toegetakeld.’ ‘Ze denkt nu altijd dat het leven dáárom draait,’ zei de ander met 'n weeke stem.

Het hart van den president was groot geworden van medelijden. Terwijl hij tot Fijnaert sprak, drong het tot hem door, dat hij door zijn gezegde een nog zwaarder taak op zich nam:

‘Nella is nog jong, Fijnaert. Met geduld en goeie wil kunnen we haar leeren dat er iets anders is dan dorheid en... dàt.’

Toen nam de zilversmid de handen weg van voor z'n gezicht, en hij keek in 't rustige gelaat van den president: diens donkere oogen aarzelden niet onder Fijnaerts blik. En even werd de zilversmid fel in z'n woorden: ‘Als dat toch kon. Want Nella maakt 't zoo moeilijk tusschen ons. Als ik U vertelde...’ Toen zich op iets anders bezinnend ging hij voort: ‘Nu, net nog, vroeg ze, of ik van haar hield, of ik haar wou hebben of niet. En waarom ik niet wou dat ze met een ander ging.’

‘En wat heeft U gezegd?’ vroeg van Dooren.

‘Ik wist niet wat ik zeggen moest,’ was 't antwoord. ‘Als ik haar had uitgelegd dat ze...’

En opeens gooide de gekwelde man er een wensch uit: ‘Als U haar dat kon uitleggen. Misschien zou ze het van U aannemen.’

De president, die weer was gaan zitten, sloot zijn oogen en fronste zijn wenkbrauwen. Wat de zwerver vroeg lag in de lijn van wat hij zooeven zelf op zich had genomen. Maar hij had nooit met een

vrouw, zelfs zijn eigen niet, over deze dingen gesproken. Dit uitleggen aan een zoo ongeremde, jonge vrouw was moeilijk. En opeens zag hij daarin 'n gevaar, want een woord dat slecht gekozen werd, een verkeerd gekozen oogenblik, kon alles bederven. Bovendien zou het hem brengen in een intimiteit met Nella die hij als man wou vermijden. En toch... ‘Ik heb de taak aanvaard. Ik moet ze vervullen,’ overwoog hij - en terwijl hij zeide: ‘Ik zal het doen,’ doorvoer hem een gedachte vol vertrouwen: met Gods hulp.

VIII

Toen de president eenmaal besloten had te trachten in Nella een zuiverder levensinzicht te bouwen, wilde hij zonder uitstel die taak aanvatten. Maar hij besefte dat de groote afstand tusschen de vrouw en hemzelve hem daarbij zou belemmeren.

Zij woonden in één huis, en deelden één disch, maar hunne levens waren gescheiden. De oude man bedacht dat hij op het levensplan van zijn huisgenoote neerzag als van een hoogte. Toch zou hij haar moeten begrijpen vóór hij haar zou kunnen beinvloeden. Hij besefte eveneens, dat hij geen mensch was naar haar begrippen: en ook in haar oogen zou hij menschelijk moeten worden, wilde hij zijn taak kunnen vervullen.

En daarin was gevaar.

Wel hadden de jaren hem voldoende bekoeld om de aantrekking van Nella's vrouw-zijn te weerstaan, maar licht toch kon hij haar zoover tegemoet gaan, dat hij haar gelijke zou worden. Hij moest haar mentor blijven.

En in hem leefde de wrevelige afkeer weer op, die hij als knaap gevoeld had toen hij, naar de gewoonte van dien tijd, zoowel het Fransch als de klassieke godenleer moest vermeesteren door 't van buiten leeren van de ‘Aventures de Télémaque’ van Féné-

lon. Hij had den steeds verstandigen, onontroerbaren mentor uit dat boek leeren haten, en nu was hij bijna gedwongen zulk een verdroogde, pedante vaderlijke vriend te worden.

Toch moest hij zóó de taak vervullen die hij op zich had genomen. En hij werd bitter, wanneer hij de zorgen overzag die in zijn leven waren gekomen: het was een verzet tegen God, die zich opeens met zijn oude leven was gaan bemoeien. Hij klaagde tegen hem, in zijn studeerkamer, als hij den slaap niet vatten kon; hij ging - tegen zijn gewoonte - op den werkdag naar de kerk, om God te verwijten wat Deze hem deed. Hard en stekend werd zijn verzet, en toch beet hij zich steeds vaster in zijn taak - want de wet van zijn leven was geweest geen taak van zich af te werpen. Wanneer hij wrang starend de mysterieuse gebaren van den murmelenden priester aan het altaar volgde, stelde hij zich God voor, die van verre naar hem zag - met een onaandoenlijken, wetenden blik: in dien blik was besloten dat de president zou trachten Nella te brengen in een klaarder sfeer.

En naarmate de oude middelen verzon, die hem daarbij moesten helpen, werd hij kleiner, nietiger voor dat Oog dat over zijn leven weidde; vaak kwam een klamme twijfel op, omdat zijn pogen zoo onverfijnd, primitief doorzichtig was. Maar er waren oogenblikken dat hij geen twijfel of onrust voelde: alles wat hij deed was Middel - zooals hij zelve middel was: een werktuig dat God ter hand genomen had, misschien niet eens om een doel te bereiken

- alleen maar om te beproeven of 't werktuig zich wilde voegen naar Zijn hand.

Na twijfelend zoeken had de president plaatsen gereserveerd in een bioscoop: haast voor 't eerst van zijn leven zou hij een film gaan zien, die niet werd afgedraaid voor een liefdadig doel, die niet als zeer leerzaam of als zeer stichtend was aanbevolen.

Hij voelde den namiddag ervoor een opgewondenheid alsof die avonduitgang een avontuur was; en onwillekeurig stak hij zich in 'n colbert dat nieuwer en meer naar de mode gesneden was, dan de behaaglijker pakken die hij gewoonlijk droeg.

Ook Nella had zich zoo mooi mogelijk gemaakt; ze had de eenige zijden jurk aangetrokken die ze bezat, en hoewel het een eenvoudige zwarte japon was, zag ze er daarmee onmiskenbaar goedkooper uit, dan met de degelijker huisjurken, waarin de president haar gewoonlijk zag. De strakke pracht van haar sterke bloote armen, de fierheid van haar slanken hals, bonden de aandacht van den gastheer, terwijl ze tegenover hem aan tafel zat.

Toen ze na het eten opstond en de kamer verliet, volgde hij de gladde spanning van haar bewegingen en voor 't eerst begreep de president iets van de verwarrende sterkte van de banden waarmee Fijnaert gebonden was aan deze vrouw, die hem toch niets kon geven dat tot steun kon zijn in zijn belangstelling en werk.

Nella ging volledig onder in de sentimentaliteit van een amerikaansch liefdesdrama. Haar donkere oogen

waren glanzend en hard geworden; haar gezicht bloeide in een warme rijpheid, die toch kinderlijk was door de diepte van haar aandacht.

Na de voorstelling was Nella nog kariger met haar woorden dan anders; thuis gekomen bedankte ze den president voor 't eerst met werkelijke hartelijkheid voor den avond, en ging toen naar haar kamer: blijkbaar wilde ze zich verzadigen aan de indrukken die ze had opgedaan. En de president voelde wel het gevaar van het gemak waarmee zijn beschermelinge te beïnvloeden was, maar ook was zijn hoop, haar te drijven in de richting die wenschelijk was, vergroot. Hij verwachtte dat ze later misschien nog wel over 't geziene zou spreken; daarom liet hij het romantische verhaal nog eenmaal door z'n hoofd gaan en hij besefte daarbij, dat hij zich in het geheel niet verveeld, neen, eerder vermaakt had op 'n volkomen ontspannen manier. Er waren een paar gemakkelijke, aangename melodieën in zijn herinnering gebleven, en van tijd tot tijd bemerkte hij dat hij ze neuriede of zachtjes floot wanneer hij door het huis liep, of op z'n studeerkamer boeken of papieren bijeenzocht of ordende.

Maar Nella sprak niet over de film, en verwonderd vroeg de president zich af, of zij misschien in het geheel geen preciese herinneringen over had gehouden aan hetgeen haar zoozeer had vervuld toen ze het zag en hoorde. Om dit gewaar te worden ging hij voor 't eerst sinds jaren voor de nooit gebruikte, maar steeds met zorg gestemde piano zitten, en speelde eerst tastend, toen met kinderlijk plezier

en groeiende zekerheid, de eenvoudige liedjes die hij zich herinnerde. En zie, Nella stond geboeid en verwonderd te luisteren, en toen de president ophield zei ze verbaasd: ‘Hoe kunt U het zoo nadoen; het was precies zoo!’ Ze vertelde van een man in een logement, een italiaan die met beeldjes liep, die ook de eens gehoorde melodieën na kon spelen op zijn viool, en óók liedjes speelde en zong die ze nooit tevoren gehoord had. ‘Alle vrouwen,’ besloot ze, ‘waren gek op dien vent, want hij was ook knap van persoon.’ En met 'n soort teleurstelling liet ze erop volgen: ‘Maar hij wou van niemand wat weten, omdat hij al 'n vrouw had in Italië.’

Toen zag de president 'n kans om zijn doel te naderen: ‘Dat was toch wel mooi van dien man, nietwaar?’

In Nella's gezicht kwam de verwondering als over 'n geheel nieuwe gedachte: ‘Ja, eigenlijk wel,’ gaf ze toe.

Tastend ging haar gastheer voort: ‘En zou zijn vrouw, daar in Italië, ook zoo zijn als die man, daar in Rotterdam?’ Die vraag ging blijkbaar boven Nella's speculatieve vermogens, want ze antwoordde niet. ‘Ik denk het haast wel,’ ging de president verder. ‘Want we kunnen toch niet aannemen, dat die vrouw zoo'n fijne man zou bedriegen. Dat zou toch erg leelijk zijn, is het wel?’ Onder het praten was de president gaan zitten in een hoek van een causeuse, die tusschen twee vensters stond. De vrouw kwam naast hem zitten: voor de eerste maal zocht ze de nabijheid van haar gastheer, en haar

toenadering was geheel argeloos. Ze knikte en opende haar mond om te spreken, maar ze zei nog niets. De man keek haar glimlachend aan: ‘Zegt U het nu maar, jonge dame,’ maar ze zweeg halsstarrig en keek blozend voor zich. Toen begreep de ander haar en ging voort: ‘Dat is nu wel niet zoo prettig, en misschien zelfs moeilijk; dat weet ik wel. Maar als die man in Italië terug komt, hebben ze voor elkaar niets te verbergen en elkaar ook niets te verwijten. Ze kunnen elkaar alles vertellen, hoe het was in Italië en hoe in Holland...’

‘Hij schreef haar elke week een brief, maar zij kon niet schrijven,’ vatte Nella den draad op. ‘Maar ze hadden een jongetje die al kon lezen, en die las die brieven dan voor aan de moeder.’

‘En kon die jongen nog niet genoeg schrijven om z'n vader te antwoorden?’ vroeg de president.

‘Die Italiaan zei, dat ze dat geld voor die postzegels beter konden sparen; want alles was toch goed, zei hij,’ antwoordde Nella.

Even werd de oude man ontroerd door die woorden: ‘Alles was toch goed’. En even keek hij Nella aan, of zij de waarde van die woorden ook voelde.

Maar zij reageerde blijkbaar niet, en de president hervatte: ‘Zie je wel, die twee kenden elkaar, en ze vertrouwden elkaar heelemaal. Ze hadden iets voor elkaar over.’ Even zaten de oude heer en de vrouw stil naast elkaar; Nella had haar hals 'n beetje gebogen en keek recht voor zich uit. Toen zag ze

haar gastheer van terzijde aan en vroeg: ‘Speelt U nog 'ns wat, meneer!’

De president zette zich voor de piano en speelde, en hij alleen merkte hoe stijf z'n vingers geworden waren sinds hij dezelfde muziek, jaren geleden, óók had gespeeld.

Misschien was het goed, dat Nella aan den president ontsnapte toen hij de preciseering van zijn gedachten over trouw en gebondenheid nabij voelde. Nu immers was het een toevallig gesprek gebleven - verder op de zaak ingaan zou misschien de beginnende vertrouwelijkheid hebben verstoord, doordat de oude heer een onaandoenlijk leermeester zou zijn geworden. Hij was dan ook tevreden over dit eerste gesprek, maar hij zag nog niet hoe hij den draad, later, weer zou kunnen opnemen. Het toeval zou hem dienen, dacht hij gerust.

En den volgenden morgen, bij zijn thuiskomst uit de kerk, zat Nella op haar gewone plaats voor 't raam der eetkamer, en ze groette hem beleefd toen hij haar goeden morgen wenschte. Hij belde voor zijn ontbijt, en toen het even duurde voor er iemand kwam, stond ze op, en zeide dat ze wel even in de keuken zou halen wat hij wenschte. Iets later kwam ze terug, en zette zich beschaamd weer op haar plaats; juffrouw Martens kwam druk en gehaast met de koffie en 't versch geroosterde brood, zette dat op tafel en keek onderwijl ontstemd naar de verlegen vrouw bij het venster.

Toen de huishoudster het vertrek verlaten had,

begon de president 'n stukje brood te smeren en zei onderwijl glimlachend: ‘Goede bedoelingen worden niet altijd gewaardeerd,’ en toen zijn beschermelinge hem verwonderd aankeek, ging hij verder: ‘Dat is toch wat U hindert, nietwaar?’ Nella knikte verwonderd, en de oude heer zei glimlachend: ‘Ja ja, het is niet zoo eenvoudig om 't alle menschen naar den zin te maken. Maar ik zou 't prettig vinden, als U mij 'n kopje koffie wou inschenken.’

Toen ze dit gedaan had, bleef de vrouw verlegen bij de tafel staan. Haar gastheer wist zeer goed dat ze nu iets zeggen wilde, maar hij at langzaam en voorzichtig voort, nieuwsgierig wat dit zijn zou. Een paar maal opende Nella haar mond, het duurde echter even voor ze den moed vond voor een vraag: ‘Vindt U dat werkelijk prettig, of zegt U dit maar?’

‘Als ik het alleen maar zei, zou het een flauw grapje zijn, nietwaar? Ik vind zooiets werkelijk prettig, ook dat U ging kijken waar de koffie en de toast bleven.’ Het was of er een last afviel van Nella, want ze begon te vertellen hoe ze gemeend had, dat ze zich in dit deftige huis vooral met niets mocht moeien, omdat ze maar een heel gewoon meisje uit het weeshuis was. En dat ze ook nooit iets had durven te doen, uit angst het verkeerd te doen; dat ze niets had durven vragen, omdat ze meende dat ze er niets mee te maken had.

‘Ik heb er wel niets mee te maken,’ besloot ze, ‘maar er zijn toch wel dingen die ik wou vragen.

Hoe de dingen heeten die we soms te eten krijgen, en de naam van die bloemen op Uw kamer, en waarom die geen water krijgen.'

'U zoudt veel beter doen met maar te vragen, jongedame,' zei de president, 'nu wel niet alles tegelijk - maar ik heb het toch ook niet zoo overweldigend druk, dat ik U niet zou kunnen antwoorden. En U is toch mijn gast, en die hebben nu eenmaal een streepje voor.'

Op dat oogenblik vroeg Nella niets, en van Dooren gaf geen verklaringen van de dingen die ze had opgenoemd, als raadsels, die haar nieuwsgierig maakten. Doch in de dagen die volgden, sprak ze vaker met haar gastheer; ze stelde vragen die soms kinderlijk waren; vertelde van 't weeshuis en van de zwerversjaren; er ontstond een gemeenschap tusschen den ouden heer en zijn gast, die het leven voor beiden eenvoudiger en prettiger maakte.

Nella, soms met Barend, en als 't slecht weer was, alleen, vergezelde den president op z'n wandelingen om de stad. Op een goeden dag echter, toen het den geheelen dag regende, kon zij den ouden heer niet vergezellen toen deze toch zijn wandeling ging maken: ze had maar één mantel, en die zou te zeer lijden door 't water. Toen vond haar gastheer, dat ze een regenjas en overschoenen koopen moest; en hij verdiepte zich met zijn beschermelinge in de aanvullingen die haar kleerkast behoefde. Hij zei haar te koopen wat ze noodig had, en hem de rekeningen te laten sturen. 'Maar kijk goed uit,'

was zijn raad, ‘dat U dingen uitzoekt die U echt bevallen, waar U werkelijk schik in heeft.’ En toen, zijn wenkbrauwen fronsend: ‘Maar alleen solide, degelijke spullen. Niet zoo van die goedkoope prullen die ze in de uitstalkasten zetten omdat ze goedkoop zijn.’

Telkens weer als de president in zijn studeerkamer werkte, kwam Nella hem vragen, haar te raden met haar keus. Dat was een volkomen nieuwe gewaarwording voor den man; zijn vrouw vroeger, koos en kocht haar kleeren, en ze waren zoo eenvormig van deftigheid, dat haar echtgenoot ternauwernood opmerkte als ze iets nieuws had. Hij vond het nu echter een aardig tijdverdrijf, en als hij toevallig uitzocht waar ook zijn huisgenoote haar hart op had gezet, voelde deze dat als 'n eervolle genoegdoening.

Ze gingen ook tezamen naar de bioscoop, en zelfs, nadat de president zich overtuigd had van de decentie ervan, besloot hij met haar een der dansavonden te bezoeken die geregeld gehouden werden in een restaurant in de stad.

Want al deze kleine pleziertjes brachten Nella tot grootere openhartigheid, en menigmaal gelukte het haar gastheer, daarvan gebruikmakend, haar te overtuigen van de verkieslijkheid van een waardig leven. Zelfs begon Nella in te zien dat de levenshouding, die in sommige films als vanzelfsprekend werd aangenomen, valsch was, en niet bevorderlijk voor 't geluk van die ze huldigden. Zoo groeide in den geest der jonge vrouw een beginsel van wijsheid,

een aanvaarding der zelfbeperking, en een rustiger blijmoedigheid, die haar leven verzoette.

Het bezoek aan den dansavond had de president bedacht in den geest van een leeraar, die tevreden over een leerling, dezen door 'n uitstapje wil beloonen. En om de intensiteit waarmee Nella zich op deze gebeurtenis verheugde, nog te vergrooten, zei hij haar een dansjapon en een paar dansschoentjes te koopen. En de jonge vrouw deed uiterst geheimzinnig met haar aankoopen - ze trachtte den president nieuwsgierig te maken: eerst op den avond zelve zou hij haar nieuwe schatten mogen bewonderen. Ze kwam aan tafel met een japon van groen dat schemerde onder een zilveren gaas - het lijfje lag strak over haar zuiver geronde borsten - de volle blanke schouders en de armen waren bloot en de rug, die door de diepe uitsnijding van het kleed te zien was, glansde als mat ivoor.

Trotsch, en ook ijdel liep ze voor haar gastheer op en neer: de cadans der heupen trilde in den wijden rok - ze draaide, zoodat deze wijd uitschoot, en haar ranke beenen en de brocaten schoentjes te zien kwamen; eindelijk bleef ze glimlachend vóór hem staan. Dit was geen mooie vrouw in fraaie kleeren; het leek een geschapen pracht: ineens ontstaan: als Venus uit het schuim der ruischende zee geboren. Men zou deze pracht kunnen begeeren indien ze minder volmaakt ware: nu was ze geklommen tot de waarde die van zinnelijke menschen priesters maakte van Astarte.

Met ontsteltenis besefte de president de onrust en verwarring die deze verschijning zou verwekken in het hart van menig eerlijk man. Maar ook griefde hem een diepe spijt dat hij - nu - zonder uitstel deze openbaring van wat ongekend moest blijven diende te vernietigen. En hij had medelijden met de vrouw die hij een misschien argelooze vreugde moest ontnemen.

Hij zocht naar woorden om 't haar te zeggen, en toen ze dichterbij kwam, om hem 't patroon van 't zilveren weefsel te doen bewonderen, was hij zoo moe en verward, dat hij geen woorden vond.

Verwonderd, een weinig gedrukt, ging Nella achteruit, en aarzelend vroeg ze: ‘U vindt het niet zoo héél mooi, is het wel?’

En alsof een bedwelming week vond haar gastheer zijn stem, en terwijl hij mat tegen haar glimlachte, zei hij:

‘Ik vind het veel tè mooi, kind.’ En spottend, als verklaring: ‘Je zou maar harten breken.’

Er kwam een droevige teleurstelling in Nella's oogen: ‘Dus U vindt dat ik iets anders aan moet doen?’

‘Dat zou ik maar doen, ja,’ was 't antwoord.

Even aarzelde de jonge vrouw, toen ging ze langzaam de kamer uit: traag vielen haar stappen op de trap en op de gang naar haar kamer. En de man was de pijn van dat eene oogenblik van heidensche extase weer vergeten en alleen 'n medelijden over de teleurstelling van z'n beschermelinge bedroefde hem.

Hij stond op, haalde uit een kast in de kamer daarnaast een halssnoer van smaragden dat zijn overleden vrouw bezeten had. Toen Nella terug kwam in een minder bedwelmend kleed, gaf hij het aan haar om het te dragen. Ze liet het spelen in het licht, en voor ze 't omgespte, kwam ze naar van Dooren toe en zei met gebogen hoofd: ‘U moet het maar zeggen, U weet het beter.’ Toen ze zich oprichtte had ze haar oogen vol tranen.

‘'t Is goed, stil maar,’ zei de president, en zuchtte.

In het restaurant waar gedanst werd, was het zóó druk, dat de president en zijn gezellin plaatsen vonden aan een tafeltje waar reeds een echtpaar van middelbaren leeftijd was gezeten. De oude heer kende deze menschen niet, maar zij schenen wèl te weten wie hij was, want ze begroetten hem eerbiedig. Terwijl Nella danste met allerlei goedgekleede jongelieden, die eerst den president zijn toestemming vroegen voor den dans, raakte deze in gesprek met de beide echtgenooten, die, naar hun zeggen, den tijd van dansen te boven waren. Vooral de vrouw trachtte voorzichtig en bescheiden te weten te komen, wie Nella was; de president voelde dat zeer goed, maar lichtte hen niet in. Maar om een directe vraag te stellen waren de nieuwsgierige tafelgenooten te welopgevoed.

En zoo kwam het, dat de oude heer in een rustig en bedachtzaam gesprek den tijd doorbracht, dat zijn beschermelinge danste. Hij kende van de danseurs slechts héél héél weinig lieden; noemden zijn

tafelgenooten namen, dan waren die hem soms geheel vreemd; soms ook moest men hem de familieverhouding uitleggen van Nella's cavaliers tot dragers van denzelfden naam, die de oude magistraat kende.

Het was al vrij laat, toen het den president opviel, dat Nella haar trouwring had thuis gelaten; en tegelijk gaf hem dat feit een vaag gevoel van onbehagen. Er was iets onoprechts, iets misleidends in die weglating. Misschien meende de jonge vrouw, dat zij door zich als ongetrouwd voor te doen, meer succes zou hebben bij de mogelijke dansers. Maar dan zou dat succes berusten op een onbewuste neiging der jonge mannen, die tegenover een meisje waarschijnlijk onschuldig of misschien zelfs lofwaardig, tegenover een getrouwde vrouw echter ongewenscht zou zijn.

Onderwijl zocht de oude heer naar een gunstiger uitleg voor 't schijnbaar onbeteekenende feit; daardoor echter raakte hij verstrooid en afgetrokken, zóó, dat hij ter nauwernood antwoordde op wat tegen hem gezegd werd.

Nella, van haar kant, legde die afwezigheid uit als een plotseling opkomende vermoeidheid van een oud man, en ze stelde voor naar huis te gaan.

Thuisgekomen bedankte ze haar gastheer, ze had het een echte feestavond gevonden.

‘Dat is goed,’ zei de president glimlachend, ‘een verzetje doet iedereen goed. Ik heb me ook uitstekend geamuseerd.’

En na 'n kleine aarzeling, terwijl hij Nella's hand

nog vast hield, voegde hij daaraan toe: ‘Maar hou een volgend maal Uw trouwring maar aan, dat voorkomt misverstand.’

Even leek het, alsof Nella kwaad zou worden - toen sloeg haar opflikkerende woede neer tot iets heel treurigs, en met een klein, gebrekkig stemmetje zei ze: ‘Ik was zoo blij, dat ik dat allemaal wou vergeten.’

Bij die woorden ontspande de afkeuring in den ouden man, en hij voelde medelijden met dit gehavende hart.

‘Was het dan zoo erg?’ vroeg hij.

Hortend en stootend, toen gehaaster en ononderbroken sprak de vrouw over dat huwelijk. Het was de eerste maal dat zij tegenover den president daarover sprak, en ze vertelde van de ruwe dierlijkheid van den man, de duffe bekrompenheid der vervallen woning, hoe ze armoe leed omdat de man te veel aan drank en vrouwen verdeed. Al de vernederingen die ze had doorstaan, werden bittere woorden; bitterheid was zelfs haar zwangerschap geweest, en de vreugde om 't flinke kind had haar man vergald door zijn gemeene laster toen ze in het kraambed lag. En aan het einde, weer aarzelend en in schaamte, bekende ze, hoe haar lichaam verslaafd was geraakt aan de drukkende veelvuldigheid van haar mans ruwe begeerten.

De president en zijn beschermelinge hadden in het halve licht van de groote hooge gang naast elkaar op een bank gezeten; ze hadden elkaar niet aangezien, en de man had zwijgend het miserabel relaas

aangehoord, en toen het overging in een hijgend snikken, als van een kind dat moe en treurig is, keek de oude heer behoedzaam naar de vrouw, die nu haar kin steunde op haar handen en de kleine tranen vrij over haar wangen liet loopen, en met de glinsterende weenende oogen naar den marmeren wand tegenover hen staarde.

Heel langzaam en behoedzaam stond hij op, en tastend streelde hij de donkere haren der treurende vrouw. Regelmatig gleed zijn hand van haar voorhoofd naar haar kruin, van haar voorhoofd naar haar kruin, steeds weer, en langzaam werd het schokkend huilen stil en geluidloos. Toen zei hij, terwijl zijn hand bleef rusten: ‘We zullen ook dàt te boven komen, het is voorbij - geheel voorbij.’

En door haar tranen kwam een klaarte over het gezicht der vrouw, en ze keek haar beschermer aan en zei: ‘U is goed; ik zal mijn best doen.’

Lang nadat hij zich ter ruste had begeven lag de president slapeloos in zijn bed: de indrukken van dien avond en dien nacht woelden ongeordend dooreen; hij zocht naar een vast punt in de werveling der gedachten. Eerst toen hij in moedelooze afmatting de handen vouwde, en als een klein kind begon te bidden, zorgzaam elk woord fluisterend in de blauwe duisternis, vond hij rust - en de slaap dekte zijn gedachten toe.

IX

Van een trouw en geregeld bezoeker der sociëteit was de president geworden tot een zelden geziene gast. Zijn studie hield hem meer thuis, ook de gesprekken met Nella namen tijd in beslag, en op zijn wandeling in den vooravond nam hij, toen 't weer zich keerde naar 't voorjaar, den kleinen Barend mee.

Als de oude heer en 't parmantig jongetje voorbij gingen, keken de menschen met een glimlach naar 't wonderlijke tweetal, en met een blik van verstandhouding glimlachte de oude heer terug als hij de groeten der voorbijgangers beantwoordde.

Op een avond in het voorjaar, toen Barend sliep, en Nella, zooals ze wel meer deed den laatsten tijd, alleen naar de bioscoop was gegaan, voelde de president zich rusteloos in zijn kamer; zijn gedachten dwaalden van zijn boeken af, en opeens maakte hij het voornemen naar de sociëteit tegaan, omdeel te nemen aan de gesprekken die hem, op dit oogenblik, niet onbelangrijk of vervelend voorkwamen. Hij voelde zich meer verwant aan al die menschen, met wie hij vroeger, als uit de hoogte - verkeerd had, onder 'n glas bier en onder 'n luchtig gesprek over kleine dingen.

In de sociëteit zaten 'n paar tafels met kaarters; om de ronde ‘kletstafel’ zaten zes leden: hun gesprek viel stil, toen de president binnentrad.

‘Je hebt ons dus niet heelemaal vergeten, van Dooren,’ zei dokter Steensma, een oudere arts, die, met weinig anderen, den president tutoyeerde. 'n Jongere man, die 'n reputatie van groote gevatheid met moeite staande hield, vulde aan: ‘Konden ze U thuis wel missen?’ en hij keek tersluiks den kring rond, alsof hij de aandacht der anderen wilde vestigen op 'n geestigheid.

De president had de goedkoope aardigheden van het jongmensch nooit mogen lijden en hij antwoordde diep ernstig: ‘Dat is het treurige, meneer Eygels, dat niemand onmisbaar is, wàt we ons ook verbeelden.’

De anderen begonnen ijverig te spreken, zoo ijverig, dat de oude van Dooren zich afvroeg, of hij iets gezegd had, dat pijnlijk zijn kon voor één der aanwezigen. Maar hij kon met den besten wil niet vinden, dat zijn antwoord te scherp of ongepast was geweest. En toch kwamen in de paar uren die de president met de anderen praatte, telkens oogenblikken dat het gesprek stokte: zoo werd er opeens heel snel van onderwerp veranderd, toen men sprak over 'n wijnhandelaar die teveel aandacht schonk aan de vrouw van 'n ander; bioscoopbezoek en dansen leken onderwerpen die men niet kon aanroeren; maar omdat over dergelijke momenten snel werd heen gegleden vond de president ternauwernood gelegenheid dat wonderlijke te overwegen.

Zonder dat hij zich zeer vermaakte was 't verblijf in de sociëteit voor den ouden hecr toch behaaglijk, en toen hij om half elf opstond om heen te gaan, zei hij met overtuiging: ‘Nou, ik kom weer 'ns gauw terug.’

Dokter Steensma stapte tegelijk op, en de twee oude heeren gingen op weg. Ze liepen 'n paar minuten zwijgend te rooken, toen opeens de arts zei:

‘Er wordt aardig over je gekletst, van Dooren.’ De president keek één oogenblik den ander verwonderd aan, maar tegelijk begreep hij dat de aanwezigheid der jonge vrouw in zijn huis de aanleiding was tot kwaadsprekerij. Hij liet echter niets merken en vroeg wat de menschen dan wel zoo interesseerde.

De ander ging op zijn bruuske manier voort:

‘Och, dat kan je op je vijf vingers natellen: die jongedame die bij je in huis is, moet natuurlijk je maitresse zijn, en dat kind is 'n onecht kind van jou en haar.’

Vooral 't laatste trof den ouden magistraat, maar hij kon 't niet over zijn hart verkrijgen van z'n ontstemming te doen blijken.

‘Waarom zou ik dan niet met die vrouw getrouwd zijn?’ vroeg hij alleen; en nu keek de arts hem recht in de oogen en zei grijnzend: ‘Omdat er dan natuurlijk niets te kletsen was.’

Weer liepen ze zwijgend voort, en de president vroeg zich af, of hij den ouden vriend, van wiens loyaliteit hij zeker was, niet beter de volle waarheid kon vertellen. Maar nu, in het gezelschap van den

koelhoofdigen arts, leek hem het ontstaan van den tegenwoordigen toestand niet zoo vanzelfsprekend. Het zou een lange en moeizame uitleg worden, en waartoe diende het? Steensma zou de meening der velen nu óók niet deelen, en die kwaad wilden denken zouden zelfs een uitgesponnen uitleg voor verdichtsel houden. Ze vertrouwden hem niet zoover, dat ze zijn correcte leven als borgtocht namen voor wat hen vreemd leek. En ze zouden hem nog meer wantrouwen als hij zou trachten wie ook tegemoet te gaan.

‘Je zou hetzelfde hebben gedaan, amice,’ was 't eenige wat hij nog zei. ‘Ik moest die vrouw en dat kind helpen.’

Kort daarop scheidden de twee heeren met een handdruk.

Terwijl de president alleen verder liep, voelde hij een afkeer boven komen tegen de roddelende en lasterende menschen. De lasteraars leken hem onreine schepsels wier geest gericht was op de troebelheid hunner geslachtelijke fantasieën.

Hij kon en wilde niets toegeven aan hun stinkende gedachten - maar zijn weg gaan, recht en trotsch als steeds.

Maar diep in zijn hart begon op dat uur de pijn te knagen, omdat hij in de oogen van zijn medeburgers niet meer was de onbesproken drager van een ongekrenkten naam.

Die pijn echter stootte hij omlaag - met verachting dacht hij: ‘Ze zullen eraan moeten wennen.’ En

toch zon hij op middelen om de kwade tongen stil te leggen.

De president was, door de woorden van dokter Steensma, gevoelig geworden voor de veranderde houding van zijn stadgenooten. Weinigen groetten met dezelfde blanke achting als voorheen.

Er waren menschen, die de breedheid van hun levensopvatting wilden demonstreeren door den ouden heer te bejegenen met een ergerlijke jovialiteit waarover ze, een paar maanden geleden, niet zouden hebben durven denken.

De meesten echter scheen het moeite te kosten den ouden magistraat te zien: de mannen lichtten hun hoed terloops, met half afgewend gezicht; oude dames knikten snibbig als de zondaar met een breed gebaar zijn hoed afnam en ruim terzijde ging om hen te laten passeeren.

Dezen nòg hoffelijker te groeten, en de jovialen door een strakke correctheid te bekoelen, werd een spel voor den gewaanden zondaar. Maar 't was een spel dat wrang van ironie was.

Toch zocht hij een verklaring, waarom ook menschen die hij kende als rechtschapen en voorzichtig, hem schenen te veroordeelen op lossen praat en schijn; en hij meende dat dezen het erger vonden naïef te lijken in de oogen van hun medeburgers, dan een oordeel uit te drukken in hun houding. Hij wist nù dat de laster woekerde in de stad; als ergens een gesprek verstomde als hij voorbij ging, wist hij dat het achter zijn rug hervat zou worden

over hem. Zooals een windstoot een dennenbosch beweegt, en de takken van voren naar achter aan 't klapperen brengt, zoo bracht de laster heel de stad aan 't kleppen - en 't werd niet stil - het kon niet stil worden, wijl niets veranderde in den toestand. Naast de schrijning over dit kwaad voelde de president toch een blijdschap, omdat hij zeker wist dat zijn houding juist was. Des morgens in de kerk overwoog hij steeds weer wat hij gedaan had, en in de bonte schemer, terwijl de halve klanken van het gebed van den priester verkoelend om hem waarden, trachtte hij God te betrekken in het geding dat hij voerde over zijn gedrag. Nimmer verwachtte hij Diens verre stem te hooren, maar hij was vol goeden moed, en met rustige klaarte richtte hij zijn oogen op de Hostie die de priester ophief. Geleidelijk begon hij uit verlangen vaker te Communie te gaan; van een plichtmatig bedrukkend gebeuren op hooge feesten werd dit een argeloos voldoen aan een verlangen dat zoo vanzelf kwam, als honger naar spijs, of 't verlangen naar den geur van een bonte bloem. In zeldzame oogenblikken, als hij héél alleen was voor 't wijdgevleugelde altaar, overkwam hem dan een vreugde, die zijn hart benauwde, en zijn geest zóó spande, dat hij zijn lippen stug opeen moest klemmen om geen geluid te geven. Want het was alsof een kreet, een uitroep of een ongevormd gezang in staat zou zijn die vreugde lucht te geven. Zóó, bedacht hij, was het Hallelujah geboren, als de juichkreet van een volk, dat de groote dingen zag die God volbracht.

X

Om het kind niet in een zwerversleven te laten ondergaan, had de president dit met de moeder in huis genomen. De kleine Barend had bezit genomen van het huis, en van hen die het bewoonden. Hij was de ‘eerstaanwezende’ waarnaar het leven werd gericht: de uren van de maaltijden, de keus der spijzen werden voor een groot deel bepaald door den kleinen man; de dienstmeid die volgens Nella's getuigenis zoo goed met het kind kon opschieten, was slechts voor haar gewone werk beschikbaar, indien Barend op haar aanwezigheid geen prijs stelde. En juffrouw Martens had daartegen alleen bezwaar, wanneer Nella haar klachten kon hooren.

Maar ook de president had zijn vaste plaats gekregen in het leven van den kleinen jongen. Deze waakte met groote zorg ervoor, dat de oude heer hun gemeenschappelijke wandeling niet vergat, en wanneer het donker weer was kwam hij bij zijn gastheer, in de studeerkamer, opbezoek, waar hij plaatwerken van de onderste schappen der boekenkasten nam, en dan tekst en uitleg eischte bij de wonderlijke voorstellingen die zijn aandacht boeiden.

De president gaf aan die wenschen gevolg, in het begin omdat hij vreesde dat anders de soms kostbare boeken zouden beschadigd worden, maar geleidelijk vooral, omdat Barend vond dat zijn oude vriend

prachtig vertellen kon. En er ging geen dag voorbij dat er niet, met of zonder platen, verteld werd.

In het begin was de keuze van plaatwerken vrij willekeurig, maar toen de jongen ontdekt had dat hij een oude, rijk geïllustreerde in-folio bijbelsche historie net kon tillen, werd het ceremonieel der verteluren vrij constant.

Barend kwam binnen in de studeerkamer, keek door 't raam en zei dan: ‘Het weer is niet zoo best.’ Dan wachtte hij even en vervolgde: ‘Ik zal maar wat gaan lezen.’ Hij zocht dan het vreeselijk groote en zware boek uit de kast, droeg het naar 't berenvel voor den haard, en vroeg ondertusschen de aandacht voor zijn enorme kracht. Even begon hij te bladeren - dan vroeg hij met de geaffaireerdheid van 'n volwassene: ‘Nu kan ik me toch niet meer herinneren waar ik gebleven was.’ En als de ander dan niet antwoordde voegde hij eraan toe: ‘Het hoofd loopt me ook om.’ Die uitdrukking van juffrouw Martens had hij ééns herhaald, en omdat er danig om gelachen was, beschouwde hij dit als een onfeilbaar middel om de aandacht te trekken.

Doorgaans hielp het ook: de president draaide zich met z'n stoel om, en zei bijvoorbeeld: ‘Was je niet gebleven bij de tien melaatschen?’

Barend had de laatst bekeken plaat dan al lang gevonden en de president vertelde over de volgende. Heel de bijbelsche geschiedenis vertelde hij aan den jongen en het was een levend verhaal, vol beweging en kleuren.

Maar 't leefde niet alleen in het brein van het kind,

ook in 't gemoed van den ouden verteller werd dat alles weer levend. Soms zat hij, nadat zijn vriendje al slapen was, uren lang te denken over wat hij verteld had - hij zag al de woorden van den Christus, gesproken voor het hier en nu, en hij zag hoe ze werden uitgehold door die zich Zijn volgelingen noemen; zoo zeer verkleind, dat de eigen daden en gedachten in overeenstemming zouden zijn met een gemakkelijk en profijtelijk Christendom.

Maar de oude man beschuldigde vooral zichzelve om de lange reeks van jaren die als brake akkers lagen, wijl hij ze nimmer had besteld. Dan kwam in hem een vrees, dat hij geen tijd zou hebben nog iets te herstellen van wat hij verwaarloosd had. Toen hij gezag gedragen had, was hij lauw geweest - nu hij niet meer meetelde, was hij ontvlamd. En bitter bedacht hij, dat de eerste daad die hij gesteld had uit dit beter willen, hem gemaakt had tot 'n verdachte in de oogen van die naar hem opzagen. Het begrip ergernis kwam in zijn geest - en lang en zorgvuldig overwoog hij, of hij nu geworden was tot een ergernisgever, waarover de milde Meester den gruwel van Zijn verwensching slingert.

Maar hij meende dat hij niets deed, waaraan een goedwillende geërgerd kon worden. In zijn geest kwamen de woorden: ‘Wie een van deze kleinen ergert...’ Niemand ontkomt er aan huichelaars en pharizeën te ergeren - maar de rechtvaardigen zijn als de kinderen: hun oog is klaar en onbevangen - zij oordeelen niet over dingen die zij niet kennen. Toch kwam er een tijd, dat de president ook aan

deze gedachten begon te twijfelen. Op een avond, toen de oude man zich verdiepte in de Summa, die welhaast zijn lijfboek geworden was, kwam juffrouw Martens zenuwachtig fluisterend vertellen dat de deken er was die meneer wilde spreken. Even keek de president zijn studeerkamer rond; toen hij ze in volmaakte orde vond, vroeg hij de huishoudster den deken bij hem binnen te laten, tegelijk gaf hij haar aanwijzingen over de verfrisschingen die ze moest opdienen.

Na eenige minuten kwam de zwaarlijvige prclaat hijgend binnen; met een zucht viel hij neer in den fauteuil dien de president bijschoof, en mompelde toen: ‘He, he, dat is goed, ik was moe.’

Daarop, rondziende in de kamer, prees hij de ruimte en de behagelijkheid. Tenslotte kreeg hij de vaas met bloemen in het oog die de schrijftafel van den gastheer tooide en zeide met een sluwe vriendelijkheid: ‘Men kan wel zien, dat er een vrouw in huis is; zoo'n vaas bloemen is toch altijd een fleurig gezicht.’

De president doorzag de plompe zinspeling volkomen; maar hij wilde het kwetsende ervan negeeren en antwoordde op 'n vlakke conversatietoon: ‘Ik ben er wel aan gewend; maar 't is prettig. Het was 'n attentie van m'n vrouw zaliger uit den eersten tijd van onzen trouw. Dat is een gewoonte geworden, waaraan ik trouw de hand heb gehouden, ook nadat ze was gestorven.’ En toen, met ernstige bedachtzaamheid: ‘Het is als het ware een voortdurende herinnering aan mijn gelukkigsten tijd.’

Hij hoopte hiermee den priester volkomen te hebben ingelicht over het onderwerp dat deze blijkbaar wilde aansnijden, en gedurende eenigen tijd leek het, alsof een nadere bespreking zou uitblijven.

Het gesprek liep over het natte weer, den slappen winter die nu wel haast voorbij was, over allerhande kleine gebeurtenissen in de stad. Maar later op den avond kwam het gesprek op den leeftijd der beide oude heeren. De deken klaagde over de zwaarte zijner bediening, en den ouden dag met zijn gebreken die voor hem aanbrak. En toen bleek dat de ander tien jaar ouder was.

‘Nou, maar dan houdt U zich verbazend flink, dat moet ik zeggen,’ zei de prelaat. ‘U loopt nog als 'n jonge man, en -’ hier wachtte hij even en zag z'n gastheer in de oogen: ‘U heeft, naar wat ik hoor, ook nog de aspiraties van de jeugd.’

Met moeite hield de president zijn gekrenktheid uit stem en gelaat:

‘En wat zouden die aspiraties dan wel zijn?’ vroeg hij rustig.

‘Kom, meneer van Dooren, dat is toch duidelijk genoeg, nietwaar? De heele stad spreekt over niets anders.’

‘O, juist. Ik bemerk dat gedienstige tongen U het belangrijkste schandaal van den laatsten tijd hebben meegedeeld. Ze hebben U waarschijnlijk daarbij gezegd, dat ze spraken van hooren zeggen, dat ze uit een uitstekende bron waren geïnformeerd, maar dat zij het niet gezegd wilden hebben.’

Even wachtte de president, en hij zag dat de deken

verlegen, met 'n rood hoofd, naar de asch van z'n sigaar keek.

Met 'n soort wrang vermaak ging hij verder:

‘Goed. Laat ik dan wèl Uw zegsman zijn. Ik heb hier een zwervende vrouw met haar kind huisvesting geboden, vooral omdat ik niet kon toelaten dat een kind zou opgroeien zonder thuis, terwijl ik driekwart van mijn woning niet gebruik. Dat is alles...’

Het duurde lang voordat de prelaat, die een ontwijkend antwoord, of een schuldbewust ontkennen van den ander had verwacht, woorden kon vinden. ‘Ik geloof U natuurlijk. En als het van mij afhing - enfin - laten we het daar niet over hebben. Ik zal verder gaan, ik kan me Uw goede bedoelingen indenken. Maar dat neemt niet weg, nietwaar, ik ben de herder van de parochie, en wanneer U door Uw - ik twijfel niet aan Uw goede bedoelingen - eh - gastvrijheid zullen we maar zeggen - den schijn van 't kwaad wekt, dan moet ik toch m'n kudde beschermen tegen ergernis. U moet ook den schijn vermijden. U kon die vrouw bijvoorbeeld uitbesteden of - enfin er zijn honderd manieren. Begrijpt U?’

De president begreep 't volkomen, en zei dit. Maar hij vervolgde: ‘Wanneer die vrouw oud was, of leelijk, bijvoorbeeld kreupel of scheel, dan zou waarschijnlijk niemand iets aan te merken hebben. Dan zouden mogelijkerwijze Uw, laat ik zeggen lammeren, mijn wijze van liefdadigheid toejuichen. Want de werken van barmhartigheid, nietwaar -

zijn in den catechismus nogal duidelijk geformuleerd. Welnu, omdat die vrouw echter door haar Schepper is toegerust met 'n meer dan gewone schoonheid, moet ik mijn deur sluiten en zeggen: het spijt me, maar barmhartigheid bewijzen aan een mooie vrouw is slecht.'

'U badineert,' zei de deken, 'en U is bitter bovendien. Dit laatste kan ik me voorstellen: U weet natuurlijk hoe over U gesproken wordt, en U is gewoon dat men Uw handelwijze billijkt. Maar toch ziet U het verkeerd. Natuurlijk zijn we verplicht wel te doen; maar daarbij zijn twee factoren die we niet uit het oog moeten verliezen bij de bepaling der maat: vooreerst de eigen middelen. Dat U die niet overschrijdt neem ik zonder meer aan. Maar we behoeven iemand die gebrek lijdt, nooit meer hulp te verleenen, dan noodig is om den bedeelde volgens zijn staat en stand te laten leven. En dat, mijn waarde heer, overdrijft U.'

De president veerde op uit zijn stoel.

'Er was een tijd in Gods Kerk,' zei hij, terwijl hij heen en weer liep, 'dat de onderlinge liefde nog niet met den duimstok werd afgepast. Helaas mis ik den moed en de kracht om het voorbeeld uit Apostolische tijden te volgen; mijn troost kan alleen zijn, dat ook toen de afstand van het bezit facultatief was. Maar wat is er tegen dat ik in mijn steun royaal ben, ook als 't geen solide en gevestigde instelling van liefdadigheid betreft. Ik weet niet eens, wat de staat en stand van deze vrouw vereischt. Wat is haar staat en stand? Is het die van voor haar huwelijk?

Dan kan ik U zeggen dat ze 'n wees was, die in een gesticht opgroeide dat 'n persiflage is der naastenliefde. Dat gesticht bestond geloof ik alleen maar, omdat het niet goed staat als weeskinderen van honger sterven of de straten onveilig maken door bedelarij of erger.

Indien de tijd na haar huwelijk als maatstaf geldt, dan moet U mij maar zeggen wat de staat en stand vereischt van 'n vrouw, die aan 'n bruut van een man versjacherd is, die wel genoeg verdient, maar z'n geld besteedt aan drank en vrouwen.

Tenslotte zou nog als maatstaf kunnen gelden haar zwerversleven nadat ze haar man verliet. Maar al die drie periodes van haar leven acht ik onwaardig en schandelijk, onwaardig voor haar, schandelijk voor de maatschappij waarin ze voorkomen.

Wat mij betreft, ben ik voldoende maatschappelijk, om te trachten die fout der samenleving te redresseeren, voldoende menschelijk om dat persoonlijk te doen, voldoende christen om het met vreugde en royaal te verrichten.

Wanneer mijn medeburgers op grond van foutieve en lichtvaardige interpretatie der onvoldoend gekende feiten mij veroordeelen om mijn handelwijze, dan zijn zij schuldig tegen die deugd, die ik tracht te beoefenen.'

Even bleef hij staan. Hij was warm geworden door zijn lange pleitrede, en hij voelde, dat ze onnoodig lang, onnoodig fraai was geweest.

De oude man tegenover hem zou hem misschien begrijpen, maar de andere menschen der stad nooit.

En daarbij kon de deken, nu niet, hem in bescherming nemen: het zou lijken alsof de herder hem, den rijke en deftige, toestond wat eenvoudiger lieden verboden werd. De menschen waren er zoo gauw bij om den clerus te verwijten, een oog dicht te drukken voor de zwakheden der welgestelden, op wier gaven kerk en charitas steunden.

De deken bedacht dat evenzeer: ‘Ik wou,’ zei hij, ‘dat de heele stad U zoo kon hooren,’ en na 'n korte pauze: ‘Ik wilde dat ik het zoo zeggen kon. Maar ze luisteren niet naar mij. Dertig jaar ben ik priester. Elken Zondag haast heb ik gepreekt, duizenden heb ik op hun gemoed gewerkt als ze in den biechtstoel kwamen. En God heeft me de genade gegeven om steeds wéér te beginnen in het vaste geloof dat het helpen zal.

Toen ik hier kwam, meneer van Dooren, terwijl ik de trap opliep, heb ik, alsof ik op den preekstoel klom, het ‘Venite Sancte Spiritus’ gebeden. Ik meende dat ik een zondaar moest treffen. Uw liefdadigheid tegenover die vrouw is zeker niet zondig in zich. Maar U is zoo verbazend lichtvaardig geweest. U had dienen te bedenken, vooraf te bedenken, dat Uw goede bedoelingen ergernis zouden geven. En nu nog moet ik U vragen, en ik weet dat Uw hart zal bloeden, laat die vrouw heengaan, naar haar wettigen man, naar een andere plaats. Help haar, blijf haar helpen, maar beëindig deze bron van ergernis. Dat is Uw plicht.’

De president keek, zooals hij zoo vaak deed als hij nadacht, naar de Kerkmarkt. Dezen avond was de

lucht heel licht, met wazige sterren; de lantarens brandden mild en het steenen plaveisel schemerde als zijde. Heel flauw zag de oude heer een schijnsel van licht achter een venster van de groote kerk. Daar was Christus, en de priester in deze kamer sprak als Zijn gezant. En toch.

De president keerde zich om.

'Ik zie een plicht, die ik vervul. Gij zegt dat ze strijdt met een andere plicht. Die kan ik niet als zoodanig onderscheiden. Het spijt mij, maar ik vind geen vrijheid Uw aanmaning op te volgen.'

De spreker fronste zijn wenkbrauwen, en langzaam en moeilijk zei hij:

'Ik dien te handelen volgens mijn geweten.'

En terwijl de deken het hoofd schudde, voegde de gastheer er aan toe: 'Het spijt me voor de moeite die ik U gegeven heb.'

Nog korten tijd bleven de twee mannen tezamen; toen de deken afscheid nam bedankte de president hem voor het bezoek, noodigde hem uit, dit spoedig te herhalen, en voegde er met een matten glimlach aan toe: 'Dat kunt U gerust doen; aan Christus werd immers al verweten dat hij met de zondaars verkeerde.'

De deken echter zuchtte: 'Wat is het leven toch ingewikkeld', en de president antwoordde bedachtzaam: 'De menschen maken het ingewikkeld; het is geloof ik heel simpel.'

Toen opende hij de deur, en terwijl de prelaat hem slap de hand gaf zei deze: 'Ik hoop dat U zich anders bezinnen zult; laten we goed bidden.'

XI

Steeds als de president gesteld werd voor de noodzakelijkheid een beslissing te nemen, wist hij zonder aarzelen zijn standpunt vast te stellen, en nadat hij gesproken had, was de zaak voor hem afgedaan. Dit was een wijze gedragsregel dien hij in zijn rechterlijke practijk had verworven, omdat hij wèl inzag, dat anders het leven van den magistraat in een helsche verscheurdheid moest eindigen.

Maar de week die volgde op het bezoek van den deken, was de donkerste die de oude man zich kon herinneren. Steeds weer hoorde hij het woord ‘ergernis’ in zijn hart weergalmen dat leeg en koud was als een kelder. En steeds weer twijfelde hij, of niet een kinderlijke trots, het instinctief anti-clericalisme van den edelman van liberalistischen huize, hem hadden geleid. Was zijn afwijzing van het standpunt van den priester niet ingegeven door de minachtende geraaktheid om het geroddel van 't volk waarop hij vaderlijk welwillend neergezien had, totdat het begon zijn naam aan te tasten en zijn eer? En donker als zijn gedachten was het weer: vroeg waren de natte voorjaarsstormen dat jaar begonnen, en grauwe wolken verkrachtten de dagen tot grijzen schemer.

Zoo was hij gevangen in zijn huis en zijn geest was gevangen in die pijnigende onzekerheid. De uren dat Barend bij hem speelde, de vertellingen voor het kind, waren lichtere tinten in 't grauw dier dagen. Tegenover Nella was zijn houding veranderd. Hij zag, dat zij de oorzaak was van zijn moeilijkheid - maar een onschuldige oorzaak. En in de rechtvaardige zorg, op haar zijn moeilijkheden niet te verhalen, was hij vriendelijker, hartelijker tegenover de jonge vrouw dan te voren; om haar van zijn eigen gedruktheid te vrijwaren, schertste hij meer met haar, en, om zijn eens gekozen standpunt duidelijk te handhaven, ging hij meer met haar naar de schaarsche vermakelijkheden die de stad bood.

Voor Nella leek het, alsof hij zijn terughoudendheid liet varen, om de verhouding op te bouwen, die ze in het begin verwacht had. Ze vond dit eigenlijk niet vreemd: ze wist dat hij bejaard was, doch voelde dat de president geen oud, opgebruikt man was. En ze was haar gastheer zéér genegen: indien hij haar lichaam zou begeeren, zou ze het geven, ten deele ook omdat ze dan haar dankbaarheid meende te kunnen toonen. Maar toch werd ze droevig onder het valsche begrip van de veranderde houding. Indien het zoo was, dat de president haar tot zijn minnares wilde maken, dan daalde deze man, die hooger stond dan eenig wezen dat ze had gekend, neer tot de vlakke gelijkmatigheid van al de mannen die om haar hadden geworven. Dan was het wereldbeeld, dat vaag en onzeker in haar was ontstaan, wéér valsch, dan was de klare rust, die ze gevoeld

had onder de hoede van den wijzen beschermer, gedaan. Dan kwam het er niet op aan hoe ze leefde. Ze was als mooie vrouw geschapen, en haar leven zou gekluisterd blijven aan de begeerte van velen. En reeds bij voorbaat aanvaardde ze ook weer dezen neergang. De weinige mannen die ze ontmoette, bezag ze weer met haar primitiefsten blik. Onwillekeurig veranderde haar houding tegenover de mannen die in huis te doen hadden: soms was ze gemeenzaam met hen, als 'n meisje van hun stand pleegt te zijn; soms ook volhardde ze in de houding die voort was gekomen uit de lessen van haar gastheer. Haar terughoudendheid echter was moeizaam en krampachtig geworden, vooral dàn, als een der mannen zijn bewondering duidelijk toonde.

De president bleef voor zichzelve overtuigd, dat de houding, die hij had aangenomen tegenover den deken, juist was. Maar de stemmen van twijfel zwegen niet, en zoo werd het vasthouden aan dit standpunt halsstarrig en strak; soms bitter en wrang. Meer dan ooit verlangde hij naar rust en stilte om zich, in zich. De dagen die vóór de eerste ontmoeting met Fijnaert lagen, leken nu gulden dagen - de oude man zag er op terug zooals men onder de najaarsregens een onvolmaakten zomer ziet als een aaneenschakeling van glorieuze zonneschijn en warmte. Maar hij kon nooit geheel de lustelooze leegte van dien tijd vergeten, en soms, als hij zat te studeeren om zijn geest van de gespletenheid af te wenden, zag hij even op - en dan gebeurde

het dat hij dankbaar dacht: het is beter zoo; ik lééf nu.

Op een avond werd hij gestoord, doordat juffrouw Martens, na even geklopt te hebben, resoluut z'n studeerkamer binnenkwam.

Met van verwondering opgetrokken wenkbrauwen zag hij dat het nietige vrouwtje zich in haar beste japon had gestoken en hevig opgewonden haar handtasch van de eene hand in de andere liet gaan.

‘Vertelt U het eens, juffrouw Martens,’ zei hij bedaard.

‘Ik ga weg,’ stotterde de huishoudster. ‘Ik kan 't niet langer aanzien. Ik... Ik...’

Ze verwarde zich in haar woorden - en de president vroeg verbaasd:

‘Blijft U kalm; wat kunt U niet langer aanzien?’ ‘Dit is altijd een deftig huis geweest - anders was ik hier nooit gekomen,’ zei de oude juffrouw. ‘Maar dit - dit - Bah.’

En na 'n korte adempauze ging ze voort:

‘Er is nooit dàt op me te zeggen geweest, ik ben 'n fatsoenlijk meisje. En dat me dat nu na twaalf jaar moet overkomen. - Nee...’, en haar stem sloeg uit in een huilkramp.

Langzamerhand werd het den president duidelijk, en onder veel pathetische uitroepen wist juffrouw Martens te zeggen, dat ze niet langer wilde wonen in een huis waarover de menschen praatjes hadden, en voor 'n principaal die zijn naam vergooide om een vrouw van geringen kom-af.

‘Maar U weet toch wel,’ zei de president, ‘dat die praatjes onjuist zijn. U weet toch ook wel, dat hier in huis niets gebeurt, dat niet in den haak is.’

‘Dat weet ik wel, maar ze wijzen me met den vinger na. Vroeger was 't altijd juffrouw Martens hier, en juffrouw Martens daar; maar tegenwoordig kijken ze me in de winkels aan alsof... alsof ze me voor den gek houden. En ik ben 'n onbesproken meisje. En ik hou 't niet langer uit - ik ga weg, vandaag nog.’

Weer ging het betoog der huishoudster onder in een huilbui.

In het begin had de president geluisterd met een verwonderde vermaaktheid, maar tijdens het laatste antwoord van de zielige juffrouw was zijn gezicht hard geworden.

Zonder iets te zeggen stond hij op, en belde: eerst tweemaal voor de keukenmeid, toen eenmaal voor 't kamermeisje. Verwonderd kwamen de dienstboden binnen: de keukenmeid veegde steeds haar handen af aan een gestreepten boezelaar, het andere meisje schikte haar witte schortje, dat ze blijkbaar snel had omgeknoopt.

De president zat rechtop in zijn stoel en zei onbewogen:

‘Meisjes, juffrouw Martens wil ons verlaten, omdat ze vreest voor haar onbesproken naam, nu mijn reputatie over de tong gaat. Het lijkt me goed, dat we weten hoe we tegenover elkaar staan. Als jullie er evenzoo over denken als de huishoudster, dan is

dit het oogenblik om te spreken. We weten allen wat de praatjes van de menschen inhouden, we weten allen wat ze waard zijn, we weten allen dat het gewone laster is. Maar inderdaad, in de oogen van de menschen zijn jullie in dienstbetrekking in een huis waar verkeerde dingen gebeuren. Jullie kunt zeggen als je weg wilt. Ik houd niemand tegen zijn zin.'

Juffrouw Martens stond - als uitgewischt - tegen een boekenkast en griende met krampachtige halen. De twee anderen hadden met verwondering naar haar gekeken, en terwijl de president sprak, kwam er teekening in de gezichten: twijfel in het dikke en roode gezicht der keukenmeid Gerda, een bijna nuffige verachting in 't uiterlijk van 't kamermeisje Dina. Dina was de eerste die sprak:

'Als we weggingen, zou 't nog lijken alsof de menschen gelijk hadden óók. Ik blijf, want wat goed genoeg is voor meneer, is goed genoeg voor 'n gewoon meisje als Dina Sanders.'

Kittig en kwaad had ze gesproken en met woede keek ze naar de huishoudster.

Langzaam liet Gerda haar boezelaar los, in haar gezicht kwamen trekken van groote inspanning: 'Dan zal ik ook maar blijven,' zei ze langzaam. 'Als 't er zoo bij staat. En zoo'n dienst vind je niet alle dagen.'

Even keek de president voor zich.

'Dan lijkt me het beste, juffrouw Martens, dat U Uw koffers maar pakt. Ik zal niet afmeten waar U recht op hebt, maar U drie maanden loon uit-

betalen. U kunt wel gaan. En als Gerda voortaan wil inkoopen wat voor 't huishouden noodig is, en de boekjes onder zich wil nemen, dan hoeven we niet veel meer te regelen. Als er meer hulp noodig is, dan hoor ik het wel. Wel te rusten Gerda, wel te rusten Dientje.' En toen de dienstmeisjes al bij de deur waren, voegde hij eraan toe: 'Ik dank jullie wel.' Daarop kreeg hij geen antwoord, maar toen de deur dicht was, hoorde hij, hoe Dientje verontwaardigd begon te praten tegen Gerda.

De kalmte, die de president zich had opgelegd, bleef uiterlijk over hem. Zonder overgang verdiepte hij zich in de lectuur, waarbij de huishoudster hem gestoord had. Maar de woorden die hij las werden onvast, zoodra zijn geest ze wilde vatten: hun beteekenis vervormde, verwrong, ze werden ledig en willekeurig. Langzaam werden ze geheel verdrongen door een gevoel dat aan sterkte en klaarte gewon: hij proefde bitter verraad in de lafheid der oude vrijster; morgen zouden de kwaadsprekers méér te klappen hebben: misschien zouden ze zeggen dat het vermanend oog der vrome huishoudster te hinderlijk was geworden; zeker zouden ze een bevestiging zien van hun kwade gedachten.

De trouw van 't meisje Dina deed goed, maar hij was te spontaan, te plotseling om kostbaar te zijn. En tot diep in den nacht dacht de president bittere gedachten. Maar toen hij moede slapen ging, kwam er een schemer van licht in zijn hart: zoo zag het leven er uit, van die Gods wil volbrengen moet.

XII

In de dagen die volgden, was het in het groote huis op de Kerkmarkt alsof een comedie werd gespeeld; een fictie werd met veel bravoure opgehouden. Alle huisgenooten deden, alsof niets veranderd was. Natuurlijk moesten ze de taak van juffrouw Martens verdeelen, maar het was als 'n rolverdeeling die vanzelfsprekend en spontaan tot stand gekomen was. En allen speelden hun rollen.

Nella met een weinig schuldbewustzijn, omdat zij de oorzaak was der dreigende ontreddering; Dientje met 'n kinderlijke trots en koppigheid, omdat zij toonen wilde dat de oude vrijster niemand in ongelegenheid bracht. Gerda deed haar werk als steeds; alleen was 't voor haar een drukkende last te verzinnen, welke spijzen en welke combinatie van gerechten ze zou klaarmaken. En zij was de eenige die zich tot haar taak onbekwaam voelde. Zij bemerkte dat, ‘binnen’ de president minder at, en ze meende dat dit kwam door haar keus van spijzen. Ze trachtte zich te herinneren hoe de maaltijden vroeger waren samengesteld. Ze maakte de gerechten klaar waar de oude heer van hield, ja heele maaltijden van uitsluitend lievelingsgerechten. Vol spanning wachtte ze dan tot Dientje terugkwam met de schalen: ze lichtte de deksels, en zag dat er wéér niet veel gegeten was.

Op 'n avond keek ze Dientje treurig aan en zei: ‘Hij eet niet genoeg.’ En de ander schudde het hoofd: ‘Ik vind dat hij er slecht uitziet.’

En de twee meisjes zaten tegenover elkaar aan de geschuurde keukentafel en beraadden. Gerda haalde een kookboek te voorschijn, maar Dina wist wel, dat het niet lag aan den smaak der spijs. De president piekerde.

Het kamermeisje wist van 't bezoek van den deken, en raadde 't doel daarvan, ze wist van 't verraad der huishoudster, en ze was woedend en wraakzuchtig gestemd tegen de menschen die haar meester kwaad deden.

‘Ik wou, dat die vrouw nooit in huis was gekomen,’ zei ze.

‘Maar dan hadden we Barendje ook niet,’ zei Gerda, en ze glimlachte verteederd bij de gedachte aan den kleinen jongen.

‘Als 't zoo doorgaat, dan kwijnt meneer nog weg,’ meende Dientje, en langzaam en in gedachten: ‘Zoo'n goeie, brave meneer.’

Gerda wist ook geen uitweg, maar ze stelde voor, heel aarzelend, omdat zij een boerenmeisje was en Dina uit de stad kwam, een novene te beginnen. Dien avond, voor 't slapengaan, knielden de twee meiden op de zwart en witte tegels van den keukenvloer, en hun ellebogen steunende op de houten zitting van twee stoelen, baden ze een rozenhoedje, dat Gerda luidruchtig en met wonderlijken klemtoon voorbad.

De president was al tweemaal bij de keukendeur geweest, maar toen hij hoorde bidden, was hij op z'n schreden omgekeerd. Hij wilde vertellen dat hij op reis zou gaan.

Daags tevoren had hij 'n brief gekregen, die als 'n boodschap was uit z'n jonge jaren. Hij had destijds een clubgenoot gehad, als student, met wien hij meer dan met de anderen verbonden was geweest door hartelijke vriendschap. Piet van Haardorp was, evenals de president zelve, de laatste van 'n voornaam geslacht. Maar hij was afgeweken van de traditie ‘rechten’ of ‘leger’ van z'n geslacht en studeerde natuurkunde. Piet was 'n brilliant student geweest, die inderdaad uitmuntte zoo niet in z'n examens, dan toch in de meer dan gewone durf en volharding bij zijn onderzoekingen. In z'n derde jaar al had hij de gouden medaille op 'n prijsvraag verworven; nog voor z'n promotie was hij assistent, hij was een der weinigen voor wie het toekomstige professoraat zeker was. Maar op 'n goeden dag had hij zijn assistentschap, zijn onderzoekingen in den steek gelaten en was monnik geworden in een abdij in België. In het begin had de president nog wel 'n correspondentie met den vriend onderhouden, maar die was geleidelijk verflauwd, en sinds de dood van zijn vrouw had de oude heer niets meer gehoord van Dom Petrus. En nu was er 'n brief gekomen, een tamelijk korte, onhandige bedelbrief, dien Dom Petrus blijkbaar schreef aan al zijn oude vrienden, om geld te krijgen voor de Missie, die hij als abt van z'n convent moest zien

te financieren. Het was 'n gewone bedelbrief vol van phrasen: over het licht des geloofs, arme heidenen, nood der missionarissen, en God zal U zegenen.

En toch was er iets in dien brief, dat den president had getroffen.

'Ik weet, goede vriend Maarten, dat het U onaangenaam zal treffen, dat ik onze oude, wel sluimerende, maar nooit gestorven vriendschap wil gebruiken om Uw geld machtig te worden. Zeer zeker is dat niet seigneuriaal, zooals men van een abt zou verwachten.

Het is, menschelijkerwijs gesproken, eenmilde soort afperserij, tafelschuimerij als ge wilt. Maar als ge dit bedenkt, zult ge U ook realiseeren, hoe belangrijk ik onze Staties in Z. Afrika acht, dat ik er onze vriendschap voor op 't spel zet. Vergeef me mijn tafelschuimerij: ik ben even oud als gij, maar in mijn overigens sereene leven is er nog één vuur, één drift - den wil van God te doen ten koste van alles. Ik bid, dat ge dit zult begrijpen: het zal U, met Uw levenservaring, niet moeilijk zijn.'

'Eén drift, den wil van God te doen ten koste van alles,' bedacht de president, toen hij den brief gelezen had. Wat hij in zich eerst kort voelde, had heel het leven van den vriend doorstraald. Hij was bijna veertig jaren geleden den weg opgegaan, dien de president eerst kort geleden had ingeslagen.

De oude heer herinnerde zich de onbegrijpende lachjes, 't twijfelend schouderophalen, toen Piet zijn

besluit had uitgevoerd. Hij wist dat diens ouders hun zoon bijna hadden verwenscht, omdat deze zulk een roemlooze carrière koos. En nu, zooveel jaar later, moest hij trachten dien vriend in te halen. Want dat was het doel en de beteekenis van alles wat over den ouden heer was gekomen: nog een paar jaren christen zijn: Gods wil volbrengen.

Toen kwam op eenmaal als een licht een gedachte in zijn geest. Een herinnering was 't aan al de beelden die hij droomend of wakend had gezien; een herleving van 't verlangen: een specialist te raadplegen.

Piet was zulk een specialist - een oude abt, die den aanvang en 't midden kende van den weg dien hij had afgelegd.

Zonder uitstel schreef de president een brief naar de abdij, om zijn bezoek aan te zeggen. Kort en zakelijk schreef hij dag en tijd, en sprak de hoop uit, dat zijn bezoek gelegen kwam.

Zijn besluit vervulde hem met 'n warme hoop; hij schelde niet, maar ging zelve naar de keuken, om zijn besluit te vertellen.

Voor de dichte deur hoorde hij eentonig bidden, en toen hij iets later terugkwam, gonsden de stemmen nog voort: hij herkende het rhythme van den rozenkrans.

En in z'n studeerkamer weergekeerd bleef die cadans in hem achter - achter 'n lokkende leegte. Hij nam z'n weinig gebruikten rozenkrans uit den zak en begon te bidden.

Eerst vormden zijn lippen de gedachten van zijn geest, maar allengs splitste zich het rustig herhaald gemurmel van de gedachten die uitdreven in een andere wereld: een wereld van rust en lichte geborgenheid.

XIII

Den vorigen middag had de president de rumoerige, berookte stad bereikt, van waaruit hij naar de abdij moest verder gaan. En in den vroegen morgen reed hij in een taxi naar de buitenwijk, vanwaar de autobus vertrok die hem dicht bij zijn bestemming moest brengen.

De taxi schoof door 't centrum der stad, dat katterig leek in de leegheid; dan door gegoede woonwijken. De huizen waren vaal in de kilte van den ochtend: boven de straten hing een spaarzame, blauwige lucht, vol van de aarzeling van 't voorjaar. Er gingen grauwe arbeiders naar hun werk, maar in de deftige straten bewaarden de overdadige huizen nog de reserve der nachtrust. Hier en daar klaterde een dienstmeisje met 'n emmer op den stoep - nu en dan werden roepende woorden gewisseld tusschen voorbijgangers, maar de solide rust van den morgen ving ze op, en omgaf ze met het eentonige kleed der stilte.

Toen kwamen de buitenwijken, huizenblokken die plotseling eindigden tusschen braakliggenden grond. Hier en daar was 'n onzinnige doorkijk naar 'n andere straat in wording: achterkanten van huizen: balconnetjes boven en naast elkaar met drogend waschgoed; op de open plekken waren speelplaatsen

van kinderen: onzuiver en kabbelig zand rond 'n troebelen poel van vergeten water.

De straat werd oneffener, de taxi schokte en hobbelde voort, tot ze stilhield aan een kade naast een vuil kanaal. Aan den overkant stonden roode fabrieken - verder was de wereld nog leeg en ongeordend.

De oude, vuilblauwe autobus hing scheef op haar veeren. Een chauffeur met 'n vettige pet op een oor rookte een scheefgebrande cigaret en praatte met twee moede, gebogen mannen, die een buideltje en 'n drinkkannetje droegen.

Ze zagen den president wantrouwend aan, toen deze, om zeker te zijn, vroeg naar de bestemming der bus. Er kwamen meer arbeiders, en geleidelijk stapten de mannen in. Telkens als één zijn voet op de treeplank zette zwiepte de bus over.

Eindelijk, met 'n krakend geraas, zette het voertuig zich in beweging, schommelend en hossend over den oneffen weg.

De werklieden praatten over de fabriek. De groote vraag was, of de patroon z'n zaak zou verkoopen aan de trust. Toen 't goed ging verdienden de mannen weinig, bij 't inzetten van slechte tijden werd hun loon bekort, en nu er opleving kwam, liepen ze de kans op straat te komen.

Elken dag weer gingen ze op weg met de zorg, dat dit hun laatste werkdag zou zijn, dat ze hun kleine, bekrompen welstand zouden verliezen, dat een eindelooze grauwe reeks van werkelooze dagen zou beginnen, nadat de patroon hen verraden had.

‘Ik ga praten over mijn moeilijkheden,’ dacht de

president, ‘ik ga eronder gedrukt, ze lijken me groot en zwaar. Maar deze mannen leven in een voortdurende angst, om iets wat ze niet kunnen beïnvloeden. Ik kan 'n besluit nemen: zoo of zoo.’ En moeizaam formuleerde hij: ‘Ik kan me zelfs aan mijn moeilijkheden onttrekken. Den deken z'n zin geven. Weggaan uit de stad. Op reis gaan.’

En even bleef die gedachte hangen.

Hij kon ergens in 't Zuiden in de zon gaan leven; een kruistocht met 'n schip meemaken, van 'n jaar, twee jaar. Vroeger had hij verlangd Amerika te zien en China. Dan had de deken zijn zin, en hij had toch niet toegegeven, want Nella kon inmiddels in zijn huis blijven.

Er ging 'n groote bekoring uit van die gedachte. Thuis zou hij ze nooit verzonnen hebben, maar nu, in die schommelende autobus, tusschen die werklui, kwam hij opeens op zoo'n goede gedachte.

‘Lafheid,’ dacht hij onverhoedsch.

‘Het zou lafheid zijn,’ en zeer precies fluisterde hij: ‘De kool en de geit sparen.’

Op hetzelfde oogenblik kwam iets als wrevel in hem op: ‘Waarom moet men steeds kiezen. Is het geen dwaasheid om te willen kiezen’ en ‘waarom is schipperen minderwaardig?’

Er zijn, wist de president, millioenen menschen, die hun leven doorbrengen met schipperen, met het ontzien van gevoeligheden hier, en prikkelbaarheden daar. Zijn die minder waard? Is het hoovaardigheid niet meer te willen geven en nemen? Is het geen ijdelheid het leven zuiverder,

enkelvoudiger te willen stellen dan de andere menschen?

‘Het wordt tijd,’ dacht de oude man, ‘dat ik nu eens al die vraagstukken opruim, ze laat beslissen door Piet.’

En op eenmaal kwam er 'n ander probleem, van heel andere orde, boven, dat hem van z'n gepeins afleidde, en hem geheel in beslag nam. Hoe moest hij Piet noemen? Heer Abt? Een oude vriend, die hij in den geest steeds Piet had genoemd, was nu een hoogwaardige geworden, priester, monnik, abt; een wezen van andere orde. Maar zou hij dan nog wel zijn ouden vriend terug vinden, of zou hij misschien een zalvenden prelaat, een geolieden monsignore, een onaandoenlijken ambtsdrager terugzien?

Hij haalde den brief dien de abt hem geschreven had voor den dag en begon te lezen: het begin dat conventioneel en zeer onpersoonlijk was, versterkte zijn vrees, maar de zinnen die, als achteraf, waren toegevoegd, waren persoonlijk, ze kwamen uit den geest dien hij, zooveel jaren geleden, had leeren waardeeren: de weldoende geest van 'n goeden vriend.

De bus stopte met een ruk: ‘Hier is de weg naar de abdij,’ zei de bestuurder, en de president stapte uit. Voor hem lag een smalle grintweg met 'n klinkerpad in het midden, die tusschen de jonge velden rechtaan voortliep.

Het was een zoete dag geworden; de lichte prilheid van 't nog wintersche seizoen was doordrenkt met de zwoelere verwachting der kriekende lente.

Rechtop en stevig stapte de oude heer voort, met zijn valiesje in zijn hand. Over den grooten steenweg rammelde de autobus verder en verdween over een helling van de baan.

Het was eerst negen uur, zag de president op zijn horloge, maar hij zette zijn tasch even neer, en haalde een sigaar voor den dag, die hij met zorg aanstak. Toen vervolgde hij zijn weg en met tevredenheid zag hij 't jonge groen op de velden en den schemer van blad die de wintersche hardheid der boomen verzachtte.

Het was goed, het was schoon hier te loopen, door dit argelooze land, ruim en vrij, en toch golvend als in een wulpsch verlangen. Nergens zag hij menschen of huizen - in de verte rommelde wel 'n paardekar over den weg; achter zich hoorde hij auto's aanzoemen en in de verte verdwijnen.

Langzaam, langzaam klom de weg: als hij over den top der helling was, verwachtte de president de abdij te zien - ergens in de diepte. Maar boven gekomen zag hij een dal, in rechthoeken verdeeld van groen en bruin met 'n lichtere streep van den weg. En achter het dal was wéér een heuvel: daarop schoolden gebouwen samen, breed en massief rond een hoogen toren. Dat was de abdij, en rondom stonden huizen: boerenhuizen wit gekalkt, winkels en herbergen met felle daken; maar het rumoer van verkeer en bedrijf bleef achter hem: voor hem was rust en inkeer: de stilte van eeuwen die in wezen onveranderd was gebleven.

In de verte kwam een zwarte gestalte op hem toe:

het was een broeder, uitgezonden om zijn bagage van de autobus te halen. ‘Want,’ vertelde de boersche broeder, ‘heer abt zeide, dat als zijn vriend dezelfde was gebleven als voor veertig jaar, hij met de vroege bus zou komen.’

De president moest glimlachen. De abt had gelijk, hoewel de oude heer zelve niet wist, waarom hij de vroege bus had moeten nemen. Was het, omdat hij een hekel had aan gebroken dagen? Misschien ook had hij onbewust gedacht kort en zakelijk met zijn vriend te spreken en nog denzelfden dag terug te gaan. In de abdij liet de broeder den gast voorgaan in een leege, stemmige kamer met rechte meubels, en langs de wanden portretten van den paus en van prelaten. Op de tafel lag 'n groen trijpen kleed; oude tijdschriften lagen er, er stond een aschbak en 'n offerbusje met het opschrift: ‘Voor onze missie in Zuid-Afrika.’

Toen herinnerde de president zich het eigenlijke doel van den brief van zijn vriend, en onzeker begon hij in zijn portefeuille te zoeken, hoeveel hij kon afstaan voor de missie. Hij had zich afgewend van de deur, en telde de bankbiljetten bij 't licht van 't hooge smalle raam, dat door gelige gordijnen was bedekt.

Opeens ging de deur onstuimig open en 'n heldere klare stem zei: ‘Ge zijt welkom, Maarten.’

De president keerde zich om en zag 'n langen slanken monnik met 'n nog jong gezicht en grijze, kortgesneden haren. Het kruis aan 'n gouden koord was een teeken van waardigheid.

De president knielde en kuste den ring; de abt zegende langzaam zijn vriend en zeide: ‘Surge; wat is het goed je wéér te zien.’

De beide vrienden drukten elkander de hand, en toen de president aarzelend zocht naar de juiste wijze om den ander te benoemen, zei de abt: ‘Ik heet nog altijd Piet; of wat hetzelfde is dom Petrus.’ En zijn groote, blauwe oogen glansden en tintelden: zij waren de jaren door dezelfde gebleven: de oogen van een jong en openhartig mensch.

XIV

Het leven in de abdij had geen haast. De uren der getijden in de kerk, het rustige eten der karige spijzen in den refter, de vroege uren van slapengaan en opstaan, de wandelingen in den tuin en den boomgaard vulden den dag, vermoeiden den gast zonder hem af te matten. Alleen dacht hij vaak na over wat hem deerde: in de sobere kamer die men hem had aangewezen, in den tuin en in de kerk.

Karig was de tijd dien de abt hem kon toemeten. Vroeg de president, wanneer de twee vrienden eens onder vier oogen konden spreken, dan zei dom Petrus luchtig: ‘We hebben toch geen haast. Je blijft toch nog 'n paar dagen?’

En de president bleef, want hier waren de problemen, die hem bevangen hielden, niet kleiner geworden: ze waren echter minder drukkend, lichter en verder af. Hij leerde, voor en na, andere paters kennen: oude mannen die een leven van beschouwing hadden doorleefd, jongeren die de brandende wereld zagen rond het hart van God, novicen die het heimwee naar het absolute hadden meegebracht in deze tijdlooze wereld van schijnbare stilte, met broeders die 't land bewerkten en de dieren hoedden, zooals hun broeders en vaders, die boeren waren zonder kloosterkleed. Maar over al

die menschen lag de glans der gevonden bestemming, en het vuur dat in hen brandde was een gloed zonder vlammen.

Op een middag zei de abt in het voorbijgaan: ‘Kom je vanavond, na 't avondbrood, wat bij me praten?’ En de rest van den middag bereidde de president dat gesprek voor: hij memoreerde wat hij zeggen moest, en wat hij diende te vragen. Maar toen hij dien avond in het abtshuis kwam, zag hij, dat zijn vriend koekjes had laten klaarzetten en thee. ‘We zullen doen alsof 't een ouderwetsch, vaderlandsch avondje is,’ zei hij. De beide heeren praatten 'n uur over allerlei, ze dronken thee, rookten een sigaar, en veel oude herinneringen maakten hen warmer en jonger dan ze in lang waren geweest.

‘Ik krijg nooit thee,’ zei de abt op een oogenblik. ‘Vandaar dat thee het vaderland en de jeugd beteekent. Maar nu moet ik beginnen excuus te maken. Wijn heb ik zooveel niet. Maar we maken zelf cider van onze eigen vruchten: pruimen, appels, morellen. Nu moet je eens proeven, en je oordeel geven: is dit misschien iets om te verkoopen, om geld te krijgen voor de missie?’

Terwijl de abt een broeder belde, zei de president: ‘Over geld gesproken; ik zal je voor de missie geven wat ik nu missen kan. Over 'n paar dagen zal ik je nog meer zenden.’ Hij gaf den abt eenige tezamen gevouwen bankbiljetten in de hand, en terwijl deze ze verwonderd telde, antwoordde de monnik: ‘Je bent wel erg royaal, Maarten; God loone

je,’ en met 'n glimlach van herinnering liet hij volgen: ‘Maar royaal ben je altijd geweest.’

Bijna spottend antwoordde de president: ‘Met geld ja. Maar dat is gemakkelijk als je 't ruim hebt.’

Er kwam een vleug van bitterheid in de stem van den gast; even zag de abt hem in 't gezicht, en antwoordde toen: ‘Het is soms heel moeilijk om op 'n andere manier wèl te doen. De meeste menschen voelen alleen stoffelijke nooden. Wanneer je probeert hen te helpen in geestelijk gebrek, vinden ze dat een aanslag op hun vrijheid.’

Na 'n korte pauze ging hij voort:

‘Dat kan ook wel niet anders. Vanaf 't oogenblik dat 'n maatschappij ophoudt theocratisch te zijn, wordt ze plutocratisch. Zoodra de mensch niet meer werkt om te leven, en niet meer leeft om God te dienen, te loven, te verheerlijken vooral, leeft hij om geld te verdienen. Voor zoover de godsdienstige praktijk daarbij niet verloren gaat, wordt de positieve, heldhaftige beoefening der bovennatuurlijke deugden vervangen door de negatieve, bange vermijding der zonde, althans groote zonde. En dat maakt de heele samenleving goedkoop, platvloersch, klein.’

De president knikte: ‘Daarom heb jij destijds een carrière opgegeven om monnik te worden,’ merkte hij half vragend op.

De abt lachte: ‘Als dat zoo was, had de novicenmeester me binnen een week van mijn dwaling genezen. Men wordt niet kloosterling uit ontevredenheid die aan misanthropie grenst. Men wordt monnik uit roeping; dat is heel wat anders.’

De abt werd onderbroken door een broeder die cider en glazen bracht. De eerste flesch werd geopend, en de lichte, gele, geurige cider vulde de glazen. Met aandacht proefde de president, en terwijl hij zijn gastheer aanzag zei hij: ‘Dat is goed spul, ik prefereer dit boven elk soort bowl.’

Even dwaalde het gesprek af naar de geldelijke mogelijkheden die de ciderbereiding voor de abdij zou kunnen bieden. Maar de twee vrienden waren onervaren in de dingen van den handel, en al gauw beloofde de president er met zijn wijnleverancier over te spreken.

‘Je wilde me natuurlijk vertellen wat je dwars zit,’ zei de abt. ‘Welnu, ik luister.’

De president vertelde; van zijn leven vóór hij het stigma had gezien, van zijn ontmoeting met den bedelaar; de opneming in zijn huis van den kleinen Barend en zijn moeder legde hij uit, met de redenen die hem ertoe brachten; tenslotte vertelde hij de achterdocht van den deken en de ontrouw der huishoudster. ‘Maar kon ik anders doen?’ besloot hij zijn relaas.

‘Natuurlijk kon je anders doen,’ zei de abt met een glimlach. ‘En dat is maar goed ook: misschien heeft je daad daardoor waarde in Gods oogen.’

Even wachtte hij: hij sloeg z'n oogen neer, en er kwamen rimpels in zijn hooge, blanke voorhoofd. ‘Ik zoek naar woorden,’ mompelde hij.

Terwijl de abt nadacht, het duurde slechts kort, voelde de president een groote spanning in zijn geest: hij wist, dat de woorden, die zijn vriend zou

spreken, beslissend zouden zijn voor zijn levenshouding. Waarom hij een zoo groote waarde hechtte aan 't oordeel van den benediktijn, vroeg hij zich met verwondering af. En 't vreemde antwoord dat hij zichzelve gaf was: ‘Ik heb hem zien bidden.’

Hij zag weer den abt, zooals hij dien bespied had in een verloren oogenblik in de kerk. Het was al donker en de president had voor 't koor geknield en liet zijn gedachten gaan in de rust van den geluidloozen avond. Bijna geruischloos ging de zwarte gestalte van den abt naar 't altaar, en knielde vóór zijn zetel. Langzaam had de monnik een kruis gemaakt en de gevouwen handen voor zich uitgestrekt. Toen boog hij voorover, strekte zich uit op den steenen vloer en lag daar, als een slachtoffer onder 't onzekere licht van de godslamp. Niets was te hooren in de leege donkere kerk: de minuten vergingen en roerloos lag de abt voor 't aanschijn van God, biddend - misschien niets vragend - alleen gevend: zichzelve en zijn leven - tot glorie van Gods naam. De president herinnerde zich nu de dwaze formule van zijn gedachte: een verdraaid heilig mensch.

De abt zei: ‘Zoo kan het. Je kent nog wel het liedje van 't karretje dat op den zandweg reed?’ Toen de president verwonderd keek, neuriede zijn gastheer het oude wijsje, dat van Dooren voor 't laatst gehoord had, als zijn vrouw het zong voor den kleinen Hugo.

‘Jij was óók zoo'n voerman, Maarten; je zou, al slapende, je bestemming wel bereiken omdat het paardje den weg kent. Dat wil zeggen: de verdien-

sten van Jezus zijn zóó overvloedig, dat jij eigenlijk alléén maar groote zonde behoefde te vermijden. En met Gods hulp deed je dat.

Opeens stoot het karretje op een steen en je bent klaar wakker. Nu kon je twee dingen doen: òf weer gaan dommelen, òf de leidsels grijpen. je deed het laatste, en we behoeven er niet aan te twijfelen, of dat is te loven. Let wel, ik loof je niet, maar ik constateer een feit. Dat bespaart je de verleiding der valsche nederigheid,' voegde de abt er met 'n jongensachtigen glimlach aan toe. 'Het gevaar is, dat je 't instinct van 't paardje zou gaan dwarsboomen. Het voordeel is, dat 'n paard beter doorloopt, als het de hand van den meester voelt.

Je bent echter dingen gaan doen, die misschien niet noodzakelijk zijn: om de beeldspraakvol te houden kunnen we zeggen, dat je bijvoorbeeld hop, hop, roept, met je tong klakt, de leidsels beweegt, met de zweep klapt.

Andere voerlui, je medeburgers, vinden dat overbodig, en vinden dat je het paard afbeult. De dierenbescherming, in casu de deken, heeft dat gehoord en vermaant je. Als de deken precies zou weten, waarom je zoo handelt, zou hij anders denken. Maar je bent een te groot seigneur om je te rechtvaardigen.'

De president wilde uitleggen wat hij den deken had gezegd, doch de abt ging voort:

'Jij vond je gedragslijn evident. Maar je vergeet, dat als iemand op - hoe oud ben je, vijfenzestig geloof ik - op vijfenzestigjarigen leeftijd van 'n pas-

sief, massief steunpilaar der goede zaak een actief en beweeglijk beoefenaar der christelijke volmaaktheid tracht te worden, de menschen vreemd opkijken. En het is ook vreemd, in hun oogen. Als je 'n roué was geweest, en je ging nu boete doen, dan zouden ze, met meer of minder ironie, dat aanvaarden. Maar je was altijd een keurige vent. Je mocht desnoods wat meer naar de kerk gaan, misschien geregeld het Lof bijwonen, maar je doet raar: je neemt zwervers onderdak. En dat doet men niet.

Hoor je wel, ik ken het jargon nog goed: dat doet men niet.

Ze denken dat je 'n oude gek bent, en je bent een dwaas. Het verschil is dit: een gek is onnatuurlijk, en 'n dwaas kàn bovennatuurlijk zijn.

De vraag is: wat is het motief voor je dwaasheid.' De abt dronk zijn glas leeg en noodigde den president uit zijn voorbeeld te volgen. Hij schonk weer in, en vervolgde:

'Het grootste offer, dat ik je op dit oogenblik zou kunnen opleggen is, die vrouw heen te zenden.' Inderdaad, dat was, wat de president bovenal vreesde. Het zou een teeken zijn, dat hij zich vergist had. En erger, dan de vergissing voor zichzelve te bekennen, was, ze te bekennen tegenover zijn medeburgers en - den deken.

'Dat zou tot heel verkeerde gevolgtrekkingen aanleiding geven ten opzichte van 't gedrag van die vrouw,' merkte hij op. Maar hij moest eraan toevoegen: 'Van den anderen kant vraag ik mij af, of ik tegenover den deken de houding aan mocht

nemen, die ik nu heb ingenomen. Hij vertegenwoordigt tenslotte het kerkelijk gezag.'

De abt knikte toestemmend.

'Natuurlijk is het heenzenden van die vrouw voor jou 'n eerezaak geworden. Je bent, sinds je studententijd, niet minder koppig; maar de opmerking over de autoriteit van den deken toont, dat je ook in deze van goeden wil bent. Nu, dat gezag van den deken valt niet te ontkennen. Maar Cauchon vertegenwoordigde het gezag, en hij verbrandde Jeanne d'Arc, die we nu als heilige vereeren. Nu is de deken geen Cauchon,' en de abt moest even glimlachen om de associatie met 't woord cochon, 'en jij bent geen Maagd van Orleans. Ze zullen jou dan ook wel niet verbranden,' voegde hij eraan toe.

Wonderlijk, die laatste opmerking voelde de president als 'n terugzetting. Wilde hij dan 'n martelaar worden voor wat hij als zijn plicht zag? Het leek hem bijna eenvoudig te sterven voor z'n meening, eenvoudiger dan te leven, uitgestooten uit de achting der menschen.

Het was, alsof de abt zijn gedachten raadde.

'Indien je houding door God gewild is,' zei hij, 'dan is niet de meer of minder onaangename tegenwoordigheid der onbeschaafde vrouw het offer dat Hij van je vraagt, maar het verlies van de hoogachting van je medeburgers. Je bent van je voetstuk gestooten. Dàt zit je dwars. Aan al de rest, hoe zeiden we dat ook weer - aan al de rest heb je lak.' Tevreden glimlachte de abt om die studenten-uit-

drukking die hij had teruggevonden; die woorden brachten voor den president meer warmte, dan de schroeiende overtuigdheid waarmee zijn vriend tot dan toe had gesproken.

‘Maar aan de meening van je stadgenooten kun je eveneens lak hebben zoolang...’

Hier wachtte de abt. Hij keek zijn gast in de oogen en duim en vingers van z'n rechterhand tegen elkaar gebogen, maakte hij een onderstreepend gebaar bij elke lettergreep: ‘Zoolang je handelt ter liefde Gods.’

Ter liefde Gods. Heel ver terug, aan het begin van het avontuur dat de president doorleefde, stonden die woorden. Hij zag ze, als 'n vreemde banderolle boven 'n doornagelde hand, hij zag ze, zooals hij ze ordelijk en netjes geschreven had op 'n groot, blank papier. Ze waren opeens gegroeid tot een kapitale grootheid - een toetssteen van al zijn handelen. Als in een koortsdroom gingen de laatste maanden aan zijn oog voorbij: de weinige daden, de vele gedachten die in zijn placide leven beweging en onrust hadden gebracht. In al die daden, in al die gedachten was hij klein gebleven, op een tweede plan. Ze trokken samen op een middelpunt, zoo ver van hem verwijderd: op God.

En de ijdelheid en gekrenktheid die zich gemengd had in zijn handelen, waren schraal in vergelijking tot die zucht naar de juistheid van handelen, de zuiverheid van denken.

De woorden van den abt die volgden, waren een vraag: ‘Heb jij gehandeld ter liefde Gods?’

Het antwoord lag klaar in den geest van den gast: ‘Zooveel ik kon, zoo goed ik kon heb ik Gods wil volbracht.’

Tijdens die woorden waren de twee mannen werktuigelijk opgestaan, en in de stilte die volgde zei de abt, en z'n stem klonk bewogen:

‘Dan moeten we Hem danken, want dan is alles goed.’

De mannen bleven nog langer samen, maar ze spraken over andere dingen: over hun jeugd en hun leven, en ze waren elkander zéér nabij.

XV

Bij de deur van den refter stond, toen de president den volgenden morgen ging ontbijten, dom Augustinus, de gastenmeester. Hij gaf den ouden heer een brief en zeide met 'n glimlach: ‘Ik hoop dat ik U goed nieuws breng.’

Verwonderd keek de president naar de lila enveloppe en hij rook met verwondering een goedkoop parfum. Een oogenblik dacht hij erover, den brief te openen; toen liet hij hem in zijn zak glijden en zette zich aan de gastentafel. Uiterlijk rustig kauwde hij het vaste, degelijke brood en dronk de bittere, zwarte koffie uit de groote kom. Maar de vraag liet hem geen oogenblik los, van wie die brief kon zijn. Zonder bril had hij het handschrift van 't adres niet kunnen onderscheiden, maar de soort omslag deed hem vermoeden, dat de brief van Nella was. Maar Nella zou geen briefpapier gebruiken dat zoo goedkoop geparfumeerd was.

De oude man hoopte, onuitgesproken, dat de brief van Nella was; het zou een teeken zijn van hartelijkheid, dat hij niet verwacht had; een bewijs hoezeer de jonge vrouw ten goede was gekeerd, sinds ze zijn huisgenoote werd. Maar in die aangename gedachte mengde zich een verstoordheid om den slechten smaak, zulk een gemeen geparfumeerd papier te gebruiken.

Misschien had ze 't papier nog van vroeger; het was ook mogelijk dat ze een velletje postpapier gevraagd had aan een van de meiden.

Toen kwam een twijfel op in den oude: hij had Nella nog nooit zien schrijven; wist niet of ze schrijven kon. Het kon heel goed zijn, dat Dientje dien brief geschreven had, om iets te vragen, iets mee te deelen over 't huishouden; over 'n kwitantie die gepresenteerd was.

En opeens was daar 'n schrik: misschien was Barend ziek geworden, of had hij een ongeluk gekregen. Die schrikkelijke onzekerheid maakte opeens zijn gedachten verward, en terwijl hij snel zijn ontbijt, dat opeens niet meer smaakte, beëindigde, voelde hij, hoe zijn handen onvast werden en z'n voorhoofd nat was geworden van zweet.

Barend ziek - Barend weg. De president wist opeens, hoe hij zich aan 't kind gehecht had, hoe hij erop rekende, dat het bij hem zou blijven in de jaren die nog restten.

Hij liep naar zijn kamer en zenuwachtig en gejaagd opende hij den brief:

‘Meneer de president,

Deze is dienende om U te laten weten dat juffrouw Nella gisterenavond het hazepad heeft gekozen. Gistermiddag was er een persoon met tapijtjes aan de deur die zij scheen te kennen en waarmee ze lang gepraat heeft. 's Avonds ging ze om acht uur uit, alsof ze naar de film ging, en aangezien ik mijn

uitgaansavond had, bleef Gerda wachten. Toen ik thuis kwam was Gerda in slaap gevallen op haar stoel en wist niet of juffrouw Nella al thuis was. We hebben toen aan de kapstok gekeken en de regenmantel was weg, en we zijn nog opgebleven tot twaalf uur. Toen meende ik dat juffrouw Nella toch al thuis was, en ik ben gaan kijken in haar slaapkamer. Die stond open en er lag een briefje, dat ik hier in doe.

We hebben toen maar gesloten en zijn naar bed gegaan en deze is dienende om U op de hoogte te brengen.

Maakt U zich maar niet ongerust, voor Barend zorgen we goed, en hij mist juffrouw Nella niet, en die zal ook niks overkomen. Veel plezier op reis verder, en ook de groeten van Gerda.

Hoogachtend,
Dina Sanders.

Het ingesloten briefje, in onbehouwen schrift, bevatte de laconieke mededeeling, dat Nella weg ging; geen woord van uitleg, geen woord van dank was toegevoegd, geen woord ook over het kind dat ze achterliet.

Met de twee papieren in de hand zette de president zich op het bed. Hij was heel moe, heel hol. Nauwelijks had hij Nella alleen gelaten, of ze was vergeten wat hij haar had bijgebracht. Met 'n reizenden koopman was ze meegegaan, een zwerver, waartegen Fijnaert haar misschien had beschermd.

En de gekrenktheid week van den ouden man: er kwam een medelijden in hem boven met den zilversmid, die geloofde in het fundamenteel goede der vrouw, die haar zag als 'n arm, gekrenkt wezen, dat hij door 'n zuivere genegenheid moest redden. Maar het medelijden werd verbitterd - de president voelde het weggaan der vrouw als 'n smaad, hèm aangedaan; en gelijktijdig kwam er 'n vreemde vernedering boven als hij dacht aan de praatjes der menschen in de stad. Ze zouden hem zien als 'n bedrogen minnaar, een oude gek die met geld en goede woorden zijn liefje niet had kunnen houden. Het was alsof hij vreesde naar huis te gaan, door de stad te loopen. Want de gedachten van zijn medeburgers nù, zouden vervuld zijn van 'n crapuleus leedvermaak.

Maar toch was het Fijnaert, die het meeste lijden zou; de oude man voelde, dat hij in de oogen van den zilversmid te kort geschoten was in zorg en waakzaamheid. Hij had zijn taak niet vervuld. Hij had de vrouw niet gemaakt tot meer danwat Fijnaert in haar zag; ze was in zijn huis geworden tot wat de goede minnaar had vermeden haar te maken.

Zijn gedachten wentelden bont in zijn geest: hij zag Nella en een zwarten zwerver die zich vroolijk maakten over hem, een oude, naieve man met witte haren. Dan weer kwamen hem gezichten voor oogen, vol leedvermaak, van de heeren op de sociëteit, van de burgers die kletsten voor hun winkeldeur; hij zag de donkere oogen van Barend die weten wilde waar zijn moeder was.

Langzaam stak de president den brief in zijn binnenzak, en nadat hij 't papier van Nella nog eenmaal aandachtig had bekeken, scheurde hij het in kleine stukjes, opende het venster en wierp ze naar buiten. Fladderend dreven de snippers op den wind weg - ze dreven heen als gevleugelde zaden van 'n eschdoorn, ze daalden wentelend neer op de bruine aarde der akkers; een oogenblik was het den president of 't zaden waren die hij had uitgestrooid, maar hij kon geen beeld krijgen van de planten die eruit moesten opslaan. Toen rook hij de lucht der wachtende aarde, en hij voelde de mildheid van den prillen bries.

Hij wendde zich van 't venster af, nam z'n hoed en ging door de lange, halfdonkere kloostergang op de tuindeur toe.

Op de paden liepen monniken, de kap opgeslagen, de handen onder 't scapulier verborgen. In de verte zag hij dom Petrus pratend met 'n broeder die op klompen en met 'n blauw schort voorgebonden wiedde in 'n bed dat groenig schemerde van kiemend gewas. Toen de president dichterbij kwam, beëindigde de abt het gesprek en ging zijn gast tegemoet.

‘Goeden morgen,’ zei hij. ‘Rustig geslapen?’

Hij merkte het verstoorde en betrokken gezicht van zijn vriend op:

‘Toch geen slecht nieuws?’ vroeg hij verder.

Een oogenblik wilde de president bevestigend antwoorden; hij haalde den brief van Dina uit zijn zak en zei: ‘Ik weet het niet; zie zelf maar.’

Aandachtig las de abt den brief. Op z'n gelaat kwam 'n glimlachende trek, maar toen hij opkijkend den brief terug gaf, waren z'n oogen ernstig.

'Wonderlijk,' zei hij, 'jij hebt je wekenlang afgevraagd ofhet goed was die vrouw bij je te houden; en nu je het met je zelf eens bent geworden is het besluit overbodig.'

De president zag opeens het gebeurde in een ander licht. Als Nella gebleven was, zou hij, vooral na het gesprek met den abt, zijn plicht, die vrouw bij zich te houden, krampachtig hebben vervuld. Hij zou voortdurend geleden hebben onder den blaam der menschen, misschien zou hij zijn eigen goede daad zijn gaan haten. En nu?

'Misschien beteekent het wel, dat het genoeg is je goeden wil te toonen,' zei hij tot den abt.

De ander glimlachte. 'Bijvoorbeeld,' zei hij. 'Of misschien heeft God je duidelijk willen maken, dat jouw tevredenheid over je paedagogische bemoeiingen met die vrouw 'n beetje voorbarig was.' En, direct daarop, naar zijn vriend ziende vroeg hij: 'Doet het pijn, Maarten?'

Zonder op te zien, haalde de president zijn schouders op en zei vermoeid alleen maar: 'Och...'

Wijs keek de abt naar het gebogen, grijze hoofd van zijn vriend, die zonder op te kijken met z'n hand langs de liguster haag streek die 't pad afboordde.

'Het moest zoo zijn,' zei de president.

'Het is zeker beter zóó,' antwoordde de ander. 'Alleen is 't wel 'ns vervelend, als je niet begrijpt waarom.'

‘Ik moest van middag maar teruggaan,’ besloot de gast, en tegelijk werd zijn hart zwaar, omdat hij besefte dat hij zich thuis had gevoeld in deze eenvoudige stilte.

XVI

Reeds toen de president, bij zijn terugkeer, uit de trein stapte, zag hij dat heel de stad op de hoogte was van Nella's verdwijning. De weinigen die hem aan het rustige station zagen, groetten met de uitdrukking van meedoogenden eerbied die past als een familielid van een plotseling overleden notabele voorbij gaat. Hoewel de oude heer vriendelijk en onbewogen groette, hinderde hem toch de nieuwsgierigheid die lag in den gedempten oogopslag van die hem zagen.

Thuis vertelde Dina hem nog eenmaal met veel woorden het gebeurde dat zij al geschreven had. Ze was verontwaardigd over de hartelooze ondankbaarheid der vrouw, en ze legde veel nadruk op de onsmakelijke zwartheid van den koopman. Maar nadat ze eindelijk uitgesproken was zei de president: ‘Het is goed, Dientje. Wat voorbij is, is voorbij; daar kunnen we niets meer aan doen, en het geeft niet of we erover praten. Zorg jij goed voor den kleinen Barend, en als je hulp moet hebben kun je die krijgen.’

Dina was verwonderd over die woorden, en ze zei aan Gerda hoe vreemd ze het vond dat de president zoo weinig gaf om Nella.

De president echter had door z'n hooghartig on-

bewogen woorden z'n gevoel niet uitgedrukt. Tegen iedereen, in en buiten zijn huis, nam hij een houding aan, alsof hij de afwezigheid van Nella ternauwernood opmerkte, alsof hij de verandering in de houding van zijn medeburgers niet zag.

Maar die verandering was anders dan hij ze zich had voorgesteld, ze was ook moeilijker te dragen. Men had medelijden met den ouden man, die zoo bedrogen was. Er waren er maar weinig die leedvermaak voelden om wat zij een smadelijk einde van 'n galant avontuur waanden. De meesten hadden uit preutschheid, of uit overwegingen van wereldsche wijsheid, de verhouding tusschen den gastheer en de begeerenswaardige vrouw afgekeurd. Maar ze kenden de mildheid van den president en de hoffelijkheid van zijn manieren; het kwetste ook hun gevoelens, dat een vrouw van Nella's soort en kaste den deftigsten heer van hun stad zoo behandelde. Gebeten op die vrouw, kozen ze de partij van den ouden man die hun als versmade minnaar nu nader was gekomen dan toen hij hoog en heerlijk het onberispelijke leven leidde vóór zijn avontuur.

Die medelijdende gemeenzaamheid was pijnlijker dan 't rekelachtig leedvermaak: dit laatste kon de president negeeren, maar zich stellen boven de vriendelijkheid die hem betoond werd, kon hij niet. Nu niet meer. Het besef dat hij zich nu niet meer kon verheffen boven de gedachten van zijn medeburgers, was de ontdekkingvan 'n avondwrang nadenken. Maar hij voelde geen weerbarstigheid meer toen hij die verandering in zijn mentaliteit bespeurde.

Al de maanden dat hij peinzend rondtastte in zijn onrustig hart, was er opstandigheid geweest om de veranderingen die hij opmerkte. Nu echter constateerde hij deze, en nam ze aan alsof 't zoo hoorde.

‘Ik ben nu niet meer zoo ellendig volmaakt,’ bedacht hij, en glimlachte - niet over deze gedachte, maar om het beeld van zijn wezen van eenige maanden geleden.

Maar toch vermeed hij, onbewust, de stad, hij trachtte zich af te sluiten van de wereld om zich heen en hij wist heel goed waarom hij zich verschool. Tot de wereld buiten zijn huis hoorde Fijnaert; en hij moest den zilversmid inlichten over 't lamentabel verloop van de episode die hen verbond. Hij moest met Fijnaert spreken of hem schrijven.

Dagen lang wikte hij, wat beter zijn zou: een gesprek met 't heen en weer schuiven van gedachten en gevoelens, of een klare brief, die Fijnaert dit kwade nieuws zou mededeelen.

En op een middag nam hij een besluit, en schreef aan Fijnaert. De brief kwam langzaam, moeilijk, bijna hakkelend tot stand: het was een werk van uren; hij zwoegde naar een duidelijkheid die niet kwetsen zou, want de deernis met den zilversmid was groot. Zóó luidde de brief:

Waarde heer Fijnaert,

Met groote spijt moet ik U mededeelen dat mejuffrouw Nella Branders mijn huis verlaten heeft. Ter-

wijl ik eenige dagen uitstedig was, schijnt zij in contact te zijn gekomen met een reizend koopman, die zijn waar (tapijten) ook aan mijn deur aanbood. Nadat zij des middags met dien man gesproken had, is zij des avonds, zonder iemand te verwittigen, en zonder medeneming van bagage weggegaan, met achterlating van luttele regels, waarin zij haar voornemen heen te gaan mededeelde.

De gevoelens, die dit, mijn bericht in U zullen oproepen, kan ik meer vermoeden en benaderen, dan peilen. Ik zou mij, om hun diepte te meten, moeten verplaatsen in den tijd, zoo lang geleden, dat ik liefhad met een jong hart. Mij in dien tijd verplaatsend, begrijp ik wat ge in mejuffrouw Nella hebt gezien: een licht in donkerte, een vuur in koude; een teeken dat het leven goed is om geleefd te worden. Ge waart voor hare fouten niet geheel verblind, maar haar onvolmaaktheden hebt ge toegeschreven aan de omstandigheden waaronder zij was opgegroeid, aan de droevige verhouding waarin zij geleefd heeft.

Gij hebt, in Uw hart, haar hoog gesteld en haar onaantastbaar verklaard voor het onreine des levens; met voorbeeldige zorg hebt ge voor haar eer gewaakt, en het besef dat ook haar besmeurde echtverbintenis in wezen eerbiedwaardig bleef, heeft van U een zelfbeheersching gevraagd, die elk gezond voelend en rechtschapen denkend man met bewondering zal vervullen.

Gaarne heb ik getracht de jonge vrouw dit te doen beseffen; ik heb, zoo voorzichtig als mogelijk leek,

gepoogd haar heur vrouwelijke waardigheid te doen beseffen, gepoogd ook haar te doen aanvoelen wat trouw en reinheid waard zijn.

Dat mijn stadgenooten, ja zelfs een mijner huisgenooten niet wilden of konden zien dat de verhouding tusschen mejuffrouw Nella en mij, geen andere was dan die welke mijn vrijwillig gekozen taak gewenscht maakte, belette niet dat er tijdstippen waren, waarop ik geloofde dat er voortgang was in mijn bemoeiïngen. Helaas heeft de vlucht der jonge vrouw bewezen, dat noch Uw liefdevolle zorg, noch mijn volgehouden pogen voldoende waren om de kwade invloeden uit haar vroeger bestaan te overwinnen.

Wij, en gij vooral, mogen dit uit den grond van ons hart betreuren. Misschien zullen wij beiden oogenblikken kennen, waarin wij ons afvragen, in welk opzicht wij te kort schoten. Gij zult U dan immer kunnen troosten met het besef, dat gij naar alle kracht gehandeld hebt naar het licht dat U gegeven werd.

En tenslotte is het eenig oordeel van belang, dàt, wat God over onze daden velt. Hij gaf U licht en kracht, en ge hebt die gebruikt: gij kunt bestand zijn voor Zijn oordeel. Dit, waarde heer, zult ge beseffen in de droevige uren die ge zult kennen. Indien ik te kort geschoten ben, vraag ik ook U om mildheid; want gij hebt mij vertrouwd. Ik hoop, dat het leven niet te wreed zal zijn voor de vrouw, die zich aan onze goede bedoelingen heeft onttrokken: indien God wil, kan Hij haar, waar ook, beter

beschermen dan ik dit kon in de beslotenheid van mijn huis.

Mejuffrouw Nella heeft haar kleinen jongen in mijn huis achtergelaten: het kereltjeis een groote troost op mijn leeftijd die de meeste mannen grootvader maakt. Daarom hoop ik, dat ik Barand zal mogen behouden en opvoeden tot een mensch die het leven beter weerstaan kan dan zijn moeder.

Dezer dagen zal ik mij in verbinding stellen met den wettigen vader; ik hoop een regeling te verkrijgen waarbij hij mij practisch de vaderlijke rechten overdraagt; gezien de informaties die mij over dien man gewerden, zal dit niet moeilijk zijn.

Met opzet bied ik U niet aan genoemde taak van mij over te nemen: ten deele is dit zelfzucht, maar voor 't overige denk ik, dat een ambteloos en ruimbehuisd man als ik ben, beter in de gelegenheid is voor zulk een klein menschje te zorgen dan een alleenstaand man, die voor den broode naarstig moet werken van den morgen tot den avond.

Indien Uw tijd dit toelaat hoop ik, dat ge nu en dan het kind bezoeken zult, waarvoor ge beter gezorgd hebt dan de eigen vader; ook ik zal Uwe bezoeken steeds met genoegen tegemoet zien, omdat ik aan U de beste herinneringen bewaar.

Aanvaard, waarde heer Fijnaert, de uitdrukking van mijn gevoelens van oprechte hoogachting,

geheel de Uwe

Maarten van Dooren Hoogenbirk.

Het was een lange brief geworden, en nadat hij voltooid was, vroeg de president zich af, of niet te veel mooie woorden, te goede phrazen, bemantelden wat de kern was van zijn gevoelens.

Maar hij was moe, bijna suf; met zorg schreef hij op een omslag het adres van Fijnaert, vouwde de beschreven vellen, sloot en zegelde den brief.

Toen stond hij op, en met den brief in de hand zag hij uit over de Kerkmarkt.

Voorzichtig ging de kamerdeur open, en Barend vroeg: ‘Gaan we nog wandelen?’

Het Angelus luidde van de Groote Kerk, toen door het kleine deurtje in de koetspoort de president met den jongen naar buiten traden. Langzaam gingen ze, hand in hand, naar rechts. Op den hoek, voor zijn winkel, stond Willems, en de president vroeg: ‘Gaat het goed, Willems?’ Toen herinnerde hij zich, dat de vrouw van den bakker zwaar ziek was, en hij bleef staan, om met Willems te praten.

‘Dank U, meneer de president,’ zei Willems. ‘Het gaat nu veel beter. Als de vrouw nu maar wou aansterken.’

‘Ja, ja,’ zei de oude heer, ‘ze was er leelijk aan toe. Maar dat aansterken is een kwestie van tijd. De moed niet laten zakken.’

‘Maar ze eet niet,’ zei Willems bezorgd. ‘Ze heeft geen trek.’

Even fronste de president z'n wenkbrauwen. Toen, alsof hij een ingeving kreeg, zei hij: ‘Ik heb nog 'n paar flesschen héél oude tokayer. Ik zal juffrouw Martens...’

De president bemerkte z'n vergissing en hernam: ‘Daar zal ik er een van laten bezorgen. Niets zoo goed voor 'n zwak mensch. En als die op is, kan ze nog meer krijgen.’

Willems werd rood van dankbaarheid.

‘Meneer de president is wèl goed. Ik dank meneer wel.’

Met 'n afwerend gebaar en 'n glimlach zei de oude heer: ‘Dat is in orde, Willems, maar jij hoeft je vrouw niet te helpen met die tokayer.’

Willems lachte, en nam z'n pet af, toen de president met den jongen voortgingen.

De twee liepen door 't Kooldragersstraatje naar de wallen, en begonnen hun tocht om de stad.

De president hield de kleine hand van den jongen stevig in de zijne - tevreden streelde een vinger de zijden huid der zachte kinderhand.

Het blauwe boek

Zeven jaar geleden heb ik de praktijk van Dr. Jean Bastin overgenomen. Zijn vrouw was gestorven en, hoewel hij nog flink was, ginghij rusten. Weliswaar was hij op de begrafenis van zijn stokje gevallen; daarna had hij een paar weken gesukkeld, maar toen hij mij voor 't eerst bezocht, (ik had met zijn zoon onderhandeld), was hij flink, klaar van geest, en opvallend modern in z'n professioneele opvattingen. Hij had nog best zijn praktijk kunnen uitoefenen.

Vanmorgen is Jean Bastin begraven, en na de begrafenis gaf zijn zoon Pierre mij een pakketje, uit naam van zijn vader. ‘Voor mijn opvolger’, luidde het opschrift.

In het bruine papier was een stapeltje vellen papier, dichtbeschreven met een merkwaardig vaste en duidelijke hand.

Het voorste vel was bijna blanco; het bevatte een paar regels, die op een naïeve manier gecalligrafeerd waren:

> ‘Wat de duivel in mijn leven deed’
> door
> Jean Bastin, docteur en médecine de la faculté de Bordeaux.

Ik heb in de zeven jaren dat ik zijn opvolger ben, veel met den ouden Bastin gepraat: het was een

zeldzaam nuchter en zakelijk man, naar mijn meening een geboren clinicus, van wien het doodjammer was, dat hij in een vergeten provincieplaatsje vegeteerde, en de praktijk uitoefende onder overeten renteniers, kruideniers met kriebelhoest, en oude viveurs met het podagra. En waarachtig, die man laat mij papieren na: 'Wat de duivel in mijn leven deed'.

Och, ik begon te lezen; de inleiding was niet overbodig: hij constateerde eerst wat mijn reacties zouden zijn op zijn 'nalatenschap'. En, alsof hij mij daardoor nog eens, en volkomen overbodig, bewezen had dat hij geen dwaas was, ging hij verder, en constateerde dat ik een traditioneel Katholicisme onderhoud, meer uit inertie en gevoel voor fatsoen, dan uit overtuiging of behoefte. En dat ik dus zeer zeker niet in een persoonlijken duivel geloof, en dat hij daarom hoopte, dat hij zou sterven, zonder er ooit van verdacht te zijn geweest kinds of suf te zijn geworden.

Het staat wel vast, dat Jean Bastin tot zijn laatste uur een man is geweest van helder en onbeneveld verstand. En tenslotte geeft Bastin zijn eerewoord, dat hij niets fantaseert, en niets dan de zuivere waarheid spreekt.

De inleiding was vrij lang, veel langer dan ik ze nu vertel. En het eenige wat ze bereikte was, dat ik uiterst, uiterst nieuwsgierig geworden was, nieuwsgierig naar de duivelshistorie van Jean Bastin.

Toen ik begon te lezen was het acht uur. Nu is het elf uur. Ik heb niet gegeten, ik heb niet gerookt. Telkens weer dacht ik: aan het eind van dit vel ga ik eten. Maar ik las verder. Ik dacht aan 'n sigaret, maar ik las verder. Toen het verhaal uit was, ben ik op mijn plaats blijven zitten en heb rondgegluurd, rondom mij, buiten den lichtkring der lamp: naar de wanden der kamer die eens van Bastin was, en waar hij doorleefde wat hij vertelt.

Leest U ook eens, en ziet of U hetzelfde vindt als ik. Wat ik er van vind? Leest U maar...

Jean Bastin schreef:

Met dertig jaren nam ik, met behulp van mijn vrouws bruidschat, de praktijk in Nantour over: een goeie, solide praktijk, duur, maar ze leverde een rijk bestaan op voor Marie, voor mij, en later voor de kinderen die kwamen. We leefden gemakkelijk, legden over, en ik kon nog naar hartelust op tijdschriften inteekenen, en bovendien mijn liefhebberij, mijn hartstocht botvieren. Dat was: het verzamelen van oude boeken; goed geconserveerde exemplaren van de nobele boekbinderskunst. Was de inhoud der banden van waarde, zooveel te beter; maar ik kocht ook boeken waarvan de inhoud mij koud liet, mits de band mooi was. Ik besteedde geen fabelachtige prijzen, als een Engelsche Lord, of later de Amerikaansche parvenu's. Handschriften van Corneille of Milton ambieerde ik niet, absoluut niet. Zelfs toen de praktijk onder mijn handen

groeide en steeds meer opbracht, was honderd francs voor mij de limite.

Bien. Acht jaar zat ik in Nantour, toen de bibliotheek van den Marquis de Belleroche onder den hamer kwam. Er waren prachtige exemplaren bij: eerste drukken van Descartes in goudleer; de Pensées van Blaise Pascal in eerste editie, in groen maroquin. Maar... er waren handelaars en opkoopers.

In een hoek van de bibliotheek had ik een mand gezien, waar wel een paar aardige banden in lagen, wàt wist ik niet. Erbij lagen oude almanakken, doorwormde tijdschriften, en allerlei rommel. En die rommel legde ik er overheen, toen ik daags vóór den kijkdag neusde. En toen die mand in één koop werd afgeslagen, werd ik eigenaar voor twaalf francs. Ik zette de mand met inhoud in mijn coupé en reed naar huis. De eerste dagen had ik het te druk, maar Zondagsmiddags ging ik uitpakken. Er waren veertien gebrocheerde non-valeurs, drie afschuwelijke zwarte bandjes, maar onder in de mand, dáár lagen inderdaad de boeken die me hadden gelokt.

Het eerste was 'n in-folio, gebonden in violet leer, met zilveren sloten. 't Leek een missaal, maar de crucifix op de beide kaften was vreemd: het corpus was van zilver, maar de doornenkroon was vervangen door een paar horens. En toen ik het boek openmaakte, bleek, dat ze eigenlijk op hun kop stonden ten opzichte van den tekst. De titelplaat ver-

toonde een grijnzenden duivel, die zetelde op twee vrouwen in ‘arc en ciel’, in de houding, die later de klassieke houding der hysterica werd. Het boek was, volgens den titel, een rituaal en missaal voor den zwarten, den satansritus.

Ik was in die dagen practisch godsdienstloos, maar dat deed toch onaangenaam aan.

Het tweede boek, klein octavo, was in blauw saffiaan gebonden, niet geïllustreerd. Volgens den titel bevatte het den modus, om aan de weldaden van den ‘verdeeler der koude’ deelachtig te worden, en ze uit te deelen.

Kun je je voorstellen, dat ik tegelijk kwaad was over dien koop, en toch ook trotsch? Natuurlijk had ik wel eens gehoord van de Messe Noire en dergelijke vuiligheid; welke Franschman heeft- dat tenslotte niet? Ik geloofde, ondanks mijn practische ongeloovigheid, in de Eucharistische transsubstantiatie - welke Franschman gelooft daarin eigenlijk niet? Ik vond dus de Messe Noire afschuwelijk.

Maar in tooverij en zwarte kunst geloofde ik evenmin als jij nu erin gelooft, jonge confrère. Ik nog minder. In mijn studietijd was het ondogmatisch rationalisme het eenige angstig behoede dogma der zelfgenoegzame soi disant intellectueelen der faculteit. Maar veel ouder en hechter was, diep in mij, het oude kindergeloof, en dat bleef bestaan. Maar in een duivel geloofde ik niet; en tooverij, dat waren sprookjes.

Ik borg mijn nieuwe aanwinsten weg, keek er soms

naar, en voelde dan, maar zeer zwakjes, een gevoel van onbehagen.

Een paar dagen vergingen; toen kwam er een man uit Bordeaux, die me op den man af vroeg, of ik die boeken wilde verkoopen. Dwaze vraag aan een verzamelaar. En weer een dag later kreeg ik een brief, van den pastoor van het dorp Belleroche, die me vroeg de boeken te verbranden: hij was nadrukkelijk en pathetisch, en zinspeelde op ongeluk dat door die boeken gesticht was.

Maar ik hield de boeken.

Ik hield de boeken, en nu ik wist, dat tenminste twee menschen er waarde aan hechtten, begon de inhoud me te interesseeren.

Het missaal geleek in vele opzichten op het Romeinsche Missaal: het gewone der Mis, een tijdeigen, en een feesteigen. Ik kan me voorstellen, dat een geloovige, die zulk een mis bijwoonde, in het begin geen verschil zou bemerken met de Romeinsche Mis. Maar de teksten waren verschrikkelijk.

In het onveranderlijke der mis bijvoorbeeld, waren de gebeden aan den voet van het altaar geen nederige belijdenis van onwaardigheid, geen langzaam opstijgen tot een geweldig Gebeuren, neen. Het was een koude, doordachte persiflage: de celebrant beschuldigde zich ervan, dat hij zwak was geweest in boosheid, dat er zonden waren, die hij niet bedreven, noch begeerd had. En hoe verder de mis voortging, des te majestueuzer werd de satanische

verguizing: tenslotte werden, inplaats van tot nuttiging te dienen aan kinderlijk verheugde geloovigen, de geconsacreerde species vermengd met de smerigste vuiligheden en deze aldus afgrijselijk ontwijde offerspijs aan varkens, adders, ratten en padden gevoerd. En de cyclus van het tijdeigen en feesteigen was in stijl. De opstand van Lucifer was een feest, de val van Adam, de ondergang van Sodom en Gomorrha, de aanbidding van het gouden kalf, de dood van Zacharias in den tempel, de onthoofding van Johannes. Het grootste jubelfeest was Goede Vrijdag - de dood van den Spelbreker.

Voorts waren er feesten der hoofdzonden, feesten van de corruptie der priesters, de verkrachting der maagden, de afdrijving der kinderen; men kan geen afschuwelijkheid bedenken, of ze werd gememoreerd; en wel gememoreerd in misformulieren, die waren opgesteld in een latijn, zóó zuiver en edel, omschreven met een beeldende visie, dat men moet aannemen, dat een verdoemd genie dit missaal dichtte. En de verheerlijking der zonde was zoo schoon, dat men een oogenblik zou kunnen gaan verlangen die zonde te bedrijven.

Ik heb trachten te achterhalen, waar dat missaal vandaan kwam. De laatste Marquis de Belleroche was een zwak, onnoozel en seniel mannetje, dat noch kwaad noch goed deed. Maar zijn vrouw, jaren vroeger gestorven, was een Cubaansche, een prachtige vrouw, die bij tijd en wijle vreemde gasten ontving, die de streek onveilig maakten door hun overdreven zucht naar niet onschuldige genoegens.

Zou mijn missaal geboren zijn ergens in Cuba, waar de tropenzon, een wulpsche rijkdom der natuur, een klimaat dat zinnen verschroeit, de herediteit van negertoovenaars, een priester hadden verdorven en verdoemd? Ik weet het niet, mogelijk is het.

In vergelijking met het missaal was het rituaal, een verzameling van wijdingen, vervloekingen, slechts ongevaarlijk kwaadaardig. Maar heel anders was het kleine blauwe boek.

Het droeg den titel ‘Formularium’. En terwijl het missaal gesteld was in edel latijn, was dit formularium slechts ten deele verstaanbaar.

De inleiding en aanwijzingen tót de formules waren kennelijk van dezelfde hand als van het missaal. Maar de formules zelve waren oogenschijnlijk leege klanken. Volgens het boekje was het ‘de taal van beneden’. Enkele woorden, gedrukt in roode kapitalen, waren te herkennen: het waren de namen die de menschen sinds eeuwen aan duivels toedenken. Ik was, evenals jij nu zijn zou, confrère, geneigd dit boekje te beschouwen als humbug. Was het geen humbug, dan moest er iets waar zijn in de oude verhalen over tooverij en hekserij.

Er waren honderden bezweringen, die den evenmensch konden benadeelen. Maar eveneens waren er, die gezondheid, geld of liefde bezwoeren. En de verklaringen der bezweringen waren, als men eens de mogelijkheid van zooiets zou aannemen, in zekeren zin logisch. Er waren erbij, die mij als medicus interesseerden. Zoo was er een bezwering

die een duivel gebood versch bloed te brengen in de aderen van iemand die aan verbloeding stierf. En, volgens het boekje, haalde die duivel dat bloed bij een, die op dat oogenblik zelfmoord pleegt. Die bezwering was zeer kort, en onwillekeurig bleven de woorden, zes in getal, in mijn herinnering hangen. Ik herinner ze mij nu nog, en je zult, als je verder leest, jonge confrère, begrijpen waarom. Immers, een maand of wat nadat ik de bezwering had gelezen, werd ik gehaald, om met den meesten spoed te komen bij een vrouw, die in het kraambed lag te verbloeden. Het was een jonge vrouw nog, vier en dertig jaar oud, en de bloeding was opgetreden bij de geboorte van haar tiende kind. Toen ik binnentrad in de boerderij had de bloeding opgehouden. Maar het geval was hopeloos. Een bleek, o zoo bleek gezicht met groote wezenlooze oogen keek me aan. En haast onhoorbaar fluisterden die bleeke lippen een eeuwige litanie: de namen der negen kinderen, met als refrein ‘mon petit loup sans nom’.

Ik was woedend op de vroedvrouw, laat ik zeggen: met of zonder reden. Maar in den toorn staat de duivel vlak naast je, en voor ik realiseerde wat ik deed, mompelde ik de zes woorden van de bezwering waarvan ik zoo even vertelde. Nog geen minuut later begonnen de lippen een beetje kleur te krijgen, en een kwartier later ging ik trillend van emotie en verward van gedachten naar huis.

Het was al donker toen ik thuis kwam, maar in de vestibule kwam Agathe, de meid, me al tegemoet,

er was een boodschap geweest of ik direct wilde komen naar een boerderij even buiten Nantour, daar was een ongeluk gebeurd. Natuurlijk ging ik, blij, dat ik op die wijze een afleiding vond voor mijn onrust.

De boer, een norsche, sombere duitendief, had zich opgehangen. Maar het wonderlijke was, dat hoewel alle uiterlijke kenteekenen wezen op dit soort van dood, het lijk wasbleek was, zelfs de uitpuilende tong. De omgeving van den man, zijn slaafsche vrouw, zijn slecht betaalde meiden en knechten, waren echter het meest verward over den afschuwelijken stank, die gehangen had in de mansarde waar de man zelfmoord had gepleegd. Een knecht, een oude kerel, had de bleekheid opgemerkt. Ik wist op dat oogenblik absoluut zeker wat er gebeurd was; maar om mijn onrust en verwarring te verbergen, zeide ik, dat ik een sectie wilde doen. De knecht lichtte bij. Welnu, de groote aderen waren volkomen bloedloos; aan den hals, ter hoogte waar de strop had gezeten, waren echter twee incisies in de slagaderen, van ongeveer een centimeter lang. De knecht was geen groot patholoog-anatoom, en, soît dit entre nous, ik ook niet. Maar de manier waarop hij de conclusie formuleerde was wel juist: ‘C'est le diable qui l'a emporté’. Hij sloeg een kruis, en onwillekeurig imiteerde ik hem, en voelde mij rustiger.

Nu zult ge zeggen, wat kan het schelen waar het bloed vandaan komt, als die moeder maar gezond

is. Zoo dacht ik ook. Maar de genezen boerin begon na een maand of drie in alle opzichten te veranderen. Ze verwaarloosde haar kinderen, haar huis, beknibbelde op alles, schold haar man. Joeg meiden en knechten van tafel, als die flink toetastten, en deed zichzelf tegoed met kost en opschik. Ze legde het aan met stroopers, dagdieven, reizende marskramers, en na een half jaar liet ze alles in den steek om er met een zigeuner van door te gaan. En twee jaar later werd ze, ver hiervandaan, ergens bij Rouen, gevonden: opgehangen aan een boom.

Dat was voor mij het einde der practische necromancie. Maar kun jij je voorstellen, jonge collega, wat het is, een patiënt te laten sterven, als je hem met een paar woorden of wat hocus pocus zou kunnen laten genezen? Dan ben je bij een stervenden stakker, die van pijn brult - je kunt hem genezen, en je mag niet. Want steeds stond me vóór, wat er geworden was uit die lieve, duldende moeder, die ik had genezen met hulp van beneden.

Er zijn zonden, die we, goddank, op aarde mogen boeten, en mijn heele praktijk was, door elk sterfbed, een gruwelijke uitboeting van die eene zonde van tooverij. Maar de zwaarste boete kwam later...

Mijn vrouw was achtenveertig jaar geworden, toen ze op een dag, na het déjeuner, zei: ‘Ik ga even met je mee naar je spreekkamer. Je moet eens even kijken.’ Er was, bij de tepel der linkerborst, een

klein hard ontstoken plekje ontstaan, alsof daar kraakbeenvorming had plaats gehad. Och, jonge collega, ik hoef er niet veel over te vertellen. Het was zoo duidelijk, dat jij nu zulk een geval direct zou doorzenden naar een kankerinstituut. En heel misschien was met een operatie iets te bereiken geweest. Maar wij waren toen veelal fatalistische knoeiers. We kenden geen souvereine remedie, en daarom keek ik het eens aan. En na veertien dagen was het plekje iets grooter geworden. En tenslotte, na driekwart jaar, amputeerde Duchaux de linkerborst. En nog geen jaar later begon de andere borst.

Ik wist heel goed, dat de via dolorosa van Marie was begonnen, die afgrijselijke weg van den kanker. Er was toen al zooveel gebeurd dat de schrik van het ziekbed wegnam: Semmelweiss' leer was al doorgedrongen, Lister had al zijn werk gedaan, en in Pasteur, den grooten, zagen wij een soort messias. Maar het monster kanker, dat was nog wreed en wild en ongetemd en willekeurig.

Ik had, als student al, gedroomd en gehoopt dat ik beleven zou, dat kanker niet gevaarlijker zijn zou dan pokken of hondsdolheid nu is. Maar déze verlosser was nog niet opgestaan.

En Marie, mijn vrouw, leed aan kanker.

Maar ik kon Marie genezen. Weet je, in het blauwe boek stond veel - ook veel dat natuurlijk te verklaren was: gebruik van kruiden of van lichaamsdeelen van dieren. Als er zulk een bezwering be-

stond voor kanker, dan zou ik ze, zuiver natuurlijk, kunnen probeeren. En daarom zocht ik het boek op en ik vond. Ik vond hoe men kanker moet genezen.

Alles wat ik voor de genezing noodig had kon ik mij verschaffen. Maar niet één der ingrediënten kon ik krijgen zonder een misdadiger te worden: zonder het heiligste te profaneeren dat het menschenras gegeven is, naar lichaam en ziel. Deze ritus was verreweg afgrijselijker, satanischer, menschonteerender dan de ergste dingen in het missaal. Ik zou bijna verleid worden je dezen ritus te vertellen, omdat niemand zich een denkbeeld vormen kan dat zooiets door een menschelijk brein verzonnen kan zijn. Je zou, jonge confrère, het misschien afschuwelijke curiositeiten vinden, maar het geheel zou je koud laten, omdat je meent dat zulk een bezwering onzin is.

Maar als je vrouw, de moeder vanje kinderen, langzaam een afgrijselijken dood loopt te sterven, dan wil je alles doen om haar te redden. En als dan iemand, al is het de duivel, je zegt: zoo en zoo moet je doen om haar te genezen, dan gelooft je hart, al twijfelt je verstand. Ik weet nu nog niet of ik die bezwering geloofd heb, maar als Marie, die altijd tevreden en opgewekt was, die ons allen opmonterde, ineens op haar lippen beet, verstarde, bleek werd, en kreunend even de oogen sloot, dan stond de duivel met zijn bezwering naast me. Tegenover me sloeg een demon zijn klauwen vaster in Marie's lichaam, dat lichaam dat me had bekoord,

bevredigd, dat de kinderen had gebaard en gevoed, en dat nu verwerd tot een abjecte bundel pijn. En dan wou ik wel alle duivels oproepen om dien eenen demon uit te werpen. En mijn verstand zei niet: ‘Ik geloof niet’; neen, alleen maar: ‘Ik mag niet.’

Zeven jaar, exceptioneel lang, duurde Marie's ziekte. Het was alsof ze voor mijn oogen voetje voor voetje naar haar graf schuifelde. Ja, soms leek het alsof de ziekte stilstond, alsof ze afliet. En dan was er weer, zeIfs in mij, die beter wist, even hoop. Maar dan weer werd haar pijn erger en bij elke etappe werd ik machteloozer, zelfs om die pijn te verdooven. Haar lichaam droogde uit, haar lippen trokken terug van haar sterke tanden, die geel werden. Haar volle haar werd glansloos, grauw, armoedig. Er waren tijden dat ik elken dag vooruitgang zag in haar ziekte. Elke dag iets dichter naar het einde.

Elken dag zag ik het blauwe boek. Elken dag moest ik me keer op keer voorhouden: ‘Ik mag niet’. Ik durfde zelfs niet de souvereine woorden ‘ik wil niet’ te spreken, want die klonken zoo wreed, als ik erbij dacht aan Marie.

Er kwamen afschuwelijke gedachten: God is groot en heerlijk - Hem deert niet wat wij doen, wat wij menschen wroeten. Zijn Glorie is oneindig. Hij lijdt niet meer. Hij heeft geleden voor de menschen, met een oneindig lijden. Hij heeft ons gehéél verlost - en wat ik doe of laat vergroot dat lijden niet, wat geeft het?

Ik vreesde mijn verdoeming niet - wat ik vreesde was het lijden, de dood van Marie. - Ik balanceerde op den rand van een afgrond. Niemand kon ik vertellen van dien strijd - ik wist niet wat ik zoeken moest, en ik wist niet waar ik het zoeken moest. En ik vond: de kerk. Uren sufte ik voor de godslamp. En tenslotte leerde ik bidden. Wanneer ik dat woord zeg, jonge confrère, dan denk je aan eindelooze reeksen van Pater's en Ave's. En je denkt dat je weet wat bidden is. Wat dat betreft, je weet ook wat sterven is. Nu ik erover denk, geloof ik, dat bidden heel veel lijkt op sterven: bij beide verlaat je de stoffelijke omgeving, maar na het bidden kom je terug.

Het klokhuis van je wezen gaat open, en je naakte ziel komt naar buiten, als een vlinder uit de cocon. Die vlinder wordt grooter en spreidt zijn vleugels. Hij is grooter dan de cocon, grooter dan het klokhuis, grooter dan je zelf. En de vlinder wiekt heel langzaam met zijn vleugels, heel langzaam - maar hij vliegt niet. Als hij wèl zou vliegen, zou je sterven. Nu bidt je alleen maar. Je vleugels worden sterk in de zon. Zoo is het.

Ik heb toen ook geleerd, hoe Jacob worstelde met den Engel. Zoo worstelde ik ook - met een Engel Gods: soms dreigde ik Marie te zullen genezen. Soms trachtte ik God om te koopen: ik zou de bezwering nalaten, als Hij Marie genas. En dan kwamen soms van die perioden, dat de zieke leek te slapen, en even kreeg ik rust. Maar dan kwam weer een pijnaanval, en ik beschuldigde God ervan

een trouweloos koopman te zijn, en ik dreigde... Maar God is veel sterker, en ik bleef trouw - en ik zag Marie langzaam sterven.

De laatste weken van haar leven had haar lijden alle maat verloren: haar leven was overvol van lijden: ze kreunde als een dier, of als een verdoemde ziel die in het vuur der hel het water van Gods genade ziet, dat ruizelt over de wereld. Marie had haar kinderen weggezonden: die mochten niet zien hoe ze leed: die moesten een vroolijke moeder meedragen in hun hart. En ik was met haar in huis: als in den eersten tijd van ons trouwen - maar ik was verschaald, een nuttelooze dienstknecht, die werkeloos ziet gebeuren wat gebeuren moet. En ik bleef vechten met God. En telkens stond er weer in mijn geest die bekoring: als ik - als ik bezwoer - als ik mijn macht gebruikte...

Op een zomeravond werd Marie rustig. Ze had geen pijn: ze lag in haar bed op haar rug, en tuurde naar het zonnelicht, dat de vijver weerspiegelde op het plafond. Ik wist dat dit het einde was, en bleef bij haar.

‘Je bent goed geweest, Jean, tout ce qu'il y a de bon.’

Daarbij keek ze me aan en in haar blik was dankbaarheid; haar ziel was aan het zwerven in het gelukkige woud der herinnering. En omdat ik niet antwoordde, herhaalde ze: ‘Je bent goed geweest, Jean, voor mij, voor de kinderen.’

Toen vond ik die woorden zoo wreed, en groot: ik immers stemde toe in haar dood. Om mijn ellendige ziel te redden - neen, om ze niet te besmeuren - weigerde ik haar te redden van zulk een dood. En het klonk valsch, alsof mijn hart gescheurd was, toen ik haar hand kuste en zei: ‘Ik heb je lief’. Mijn God, ik had haar lief, toen en nu en altijd - en toch. -

Had ik haar dan zóó lief, dat ik haar liet sterven? In dat laatste uur, toen het geweld van den zomerdag verstilde tot een brozen schemer, zat ik bij mijn stervende liefste - en in mijn hart woelde een afschuwelijk geheim - het geheim van leven en dood, en haar, die het betrof, stierf, en ik kon haar behouden - toen nog - misschien. Ik overwoog steeds weer òf ik haar nog kon behouden - of er nog tijd was voor de bezwering.

En onderwijl nam ik afscheid van Marie - stilzwijgend - maar met een beklemming, een gêne, alsof er een cynische, vijandige vreemde toezag.

In den schemer vouwde Marie haar oudgeworden handen. En nauw hoorbaar bad ze, wat onze kinderen baden, vroeger, als ze slapen gingen: ‘Merci mon Jésus, bénissez Papa, Maman, Jean, Pierre, Marthe, et tout le monde; et restez toujours tout près de moi’. Haar stem was geworden als van een klein kind, dat moegespeeld den slaap verwacht. En als zóó'n kind zuchtte Marie. Toen week alle spanning, alle weerstand uit haar lichaam, en zakte weg. In haar gezicht weerspiegelde 't gelaat van het

bruidje dat ze geweest was, van de jonge moeder, en een gesublimeerde gelijkenis van al mijn kleine kinderen. Haar oogleden waren toegevallen en hadden mijn liefde, mijn jeugd, mijn leven weggesloten, en er bleef niets anders dan een argelooze, weerlooze herinnering aan het geluk.

Marie was gestorven.

Die den dood ziet komen naar een medemensch, zelfs al is dat de liefste vrouw, wordt ongeduldig. De komende groote Engel wekt spanning, en een mensch is te klein om zelfs die spanning waardig te dragen. En zoo was Marie's dood een ontspanning, méér dan droefheid, in de eerste uren.

Daarop volgde de ergernis. Twee nonnen werkten met naïeve onbewogenheid aan het opbaren van de doode. De koster kwam, en sprak met geroutineerde discretie over een of drie priesters bij den lijkdienst, over kandelaars en kaarsen, over alles wat voor een koster belangrijk is.

Een willekeurig weduwnaar mag in tranen uitbarsten, of vloeken, misschien zich bedrinken, maar de dokter moet de dokter blijven: onbewogen als menschen in het leven komen, onbewogen als menschen uit het leven gaan. Ik antwoordde dus op de vragen van den koster, en omdat hij geen antwoorden verwachtte, vroeg hij steeds meer. Eindelijk kwam Jean, en als goed vakman trok de koster zich terug van het weerzien tusschen vader en zoon. Want in de kamer ernaast lag een doode: dat was de gestorven moeder.

Al de dagen dat Marie nog in huis was, woonde zij temidden der kinderen en mij. Niemand sprak over de doode, en daarom leefde ze tusschen ons, in ons, om ons. Maar toch waren die uren de doodstrijd van ons gezin. Zeker, er was eendracht, liefde, sympathie. - Maar wij werden van een eenheid een veelheid; één plaats was leeg in den kring: de magische cirkel, in zooveel jaar gesloten, was verbroken; nog was het een snoer, maar ook dat snoer zou zich strekken, en wij, als kralen, ervan af glijden: kleine dingen voor zich.

Op een middag, daags na den dood, zat Pierre bij mij in mijn werkkamer. Pierre is de aanhankelijkste, misschien de sentimenteelste van de kinderen. Tot dan toe had hij zich verwonderlijk koel gehouden. Maar nu zag ik, dat er iets gistte in zijn geest: zijn kalmte liep ten einde. Opeens zei hij: ‘Bah, wat een smerige grap - kanker. Jij, papa, aan het bed van onze moeder die sterft aan kanker. Ik kan dat niet zien: de menschen zijn al half genezen als je binnenkomt. En hier in je huis, je eigen huis, komt de dood, de gemeenste vorm van dood, en je bent machteloos.’

Pierre voelde dat het ergste: ik was door het lot van Marie gedeclasseerd, onttroond, ontheiligd. Niet alleen zijn moeder was gestorven, maar ook de vader van zijn kinderverbeelding, die nog almachtig was in de sluiphoeken van zijn geest, ook die vader was een machteloos mensch geworden - even machteloos als hij, Pierre. En juist hem, die jongen,

had ik zoo graag verteld van den afschuwelijken strijd, dien wreeden nutteloozen kamp; maar nu kon ik dat toch niet doen. En terwijl ik nietszeggende afleidingspraatjes verkondigde, dwaalden mijn oogen naar dat ellendige blauwe boek. En toen zag ik opeens dat het veranderd was. Het was grooter geworden, en er stak een leeswijzer in.

Ik zag toen niets meer dan dat boek. Ik hoorde ternauwernood wat Pierre zei, ik antwoordde als een zinnelooze, en nauwelijks was mijn jongen de kamer uit, of ik stortte mij op het boek. En zie: al de bladzijden waren leeg, behalve dié, waar de bladwijzer lag.

'Van de opwekking der dooden,' stond er, in roode kapitalen. Het begon met de pseudo-nauwkeurigheid van een wetenschappelijk handboek:

'De opwekking der dooden is zonder twijfel mogelijk, indien men slechts weet, welke bezweringen men dient toe te passen, en hoe men deze moet appliceeren. Het eenvoudigste is de bezwering kort na den dood. De ziel blijft drie dagen bij het lichaam. Daarna wordt ze gescheiden en geoordeeld. In dien tijd is het steeds mogelijk haar terug te brengen, zooals door vele meesters in de Kunst is bedreven: Pahutmos in Memphis, die zijn geliefde ten tweeden dage opwekte en verjongde, Elias de Propheet herhaalde malen, Aaron Ben Joseph in Praag, die rebbe was ten tijde der groote pest, en dooden opriep om dooden te begraven. Velen hebben deze opwekking onbewust toegepast: onwetenden meenden dan, dat zij een werktuig van den

Grooten Ongenoemde zijn, en dat de dooden opstaan ter getuigenis. Zij toch zijn onwetenden en dwalen.

Is echter de ziel eenmaal gescheiden en geoordeeld, dan nòg kan men de dooden oproepen, echter niet zij, die de eeuwige glorie zijn ingegaan. Door de Meesters zijn de woorden gevonden, die de Engelen zullen roepen door hunne bazuinen om de dooden ten oordeel te roepen. Worden zij echter uitgesproken door een, die met den doode in een pentagram is, dan klinken zij alleen tot dien doode. Hij zal opstaan, afgrijselijk in zijn verdoemd lichaam, en levend omgaan tot het eind der wereld. Echter zal de opgewekte slechts die gedachten, woorden en daden kennen, die met zijn staat in overeenstemming zijn: goedheid, schoonheid, liefde, heldenmoed en alles wat deugd heet zal hij verafschuwen, want zijn ziel woont in het eeuwige vuur. Slechts zal de opgewekte naar waarheid getuigenis geven, omdat de kennis der waarheid de grootste pijn der verdoemden is.

Om de eerste bezwering, dus die vóór den derden dag, met vrucht toe te passen, behoeft men geenerlei voorzorgen te nemen. Het is zelfs niet noodig, dat men bewust en gewild de woorden der bezwering uitspreekt. De veiligste vorm der bezwering is, dat men het bezweringspand in de linkerhand neemt, en daarbij de volgende formule uitspreekt.....'

Het bezweringspand, jonge confrère, was in dit geval een voorwerp, dat wij allen goed kennen: een tweesnijdend lemmet, dus bijvoorbeeld een lancet, een

feuille de laurier. Er zijn er onder ons, oude medici, die als het ware vergroeid zijn met het laurierblad, het diende ons als universeel operatiewerktuig, en soît dit entre nous, het is een handig ding: en het gevolg is, dat ik als zoovelen, mijn huis bezaaid had met afgedankte lancets. Behalve die in mijn trousse, had ik er een als radeermes op de schrijftafel, op de rooktafel lag er een als sigarenknipper, in de badkamer lag er een om de likdoorns te snijden, en misschien waren er nog wel in de keuken of de eetkamer, of God weet waar, voor een ander practisch doel. De bezweringsformule was evenmin onbereikbaar: ze was drie woorden lang: drie zinlooze, onbegrijpelijke klankcombinaties, drie klanken, die echter zóó in het gehoor liggen, zóó makkelijk loopen, als oude wijn over de tong gaat.

Ik zat, toen ik dit las, voor mijn schrijftafel, en al tijdens het lezen zwierf mijn hand naar de penneschaal, waar ook het mesje lag. Maar op hetzelfde oogenblik bedacht ik wat die geste beteekende, ik nam het mesje voorzichtig op, en stopte het weg heel diep in een lade van mijn bureau. Het boek sloeg ik dicht, en ik begon heen en weer te loopen. Drie woorden moest ik uit mijn geest verdringen.

Heb je wel eens geprobeerd, confrère, een gedachte, die voor je van het uiterste belang is, te verjagen, als je alleen bent, héél alleen, en als je niets te doen hebt, als je geest steeds draait om dingen die weer terugleiden naar datgene dat je kwijt moet zien te raken? Het gaat niet. Je blijft ronddraaien, om die

gedachte en haar ontkenning, als in een labyrinth. Zoo ging het mij toen ook: de uitgangen van mijn geest waren geblokkeerd. En zooals de magiërs een geest vangen in een pentagram, zoo was mijn geest gevangen. En weer vluchtte ik, daar de begane aarde geen uitweg bood, naar boven: ik wilde bidden.

Ik hoorde hoe Marthe de kamer binnen ging waar Marie was opgebaard, en ik ging er ook naar toe. Ze hadden twee bidstoelen neergezet: Marthe zette zich op den eene, ik ging naar den andere. Toen ik neerknielde voelde ik iets hards onder mijn hand: op den bidstoel lag een lancet. En terwijl ik het mesje vastnam om het weg te brengen, welden de drie woorden der bezwering naar mijn lippen. Even moest ik het mes in de hand houden om een plaats te zoeken, en in die paar oogenblikken moest mijn verstand vluchten. Ik begon te tellen, domweg: één, twee, drie... Maar terwijl bedacht ik opeens: ‘bij tien begin ik’ en om elf te tellen kostte me zweet van inspanning. Toen kwam de vrees voor twintig, voor vijfentwintig. Mijn geest, anders kan ik het niet uitleggen, wees mij steeds weer merkwaardige getallen aan, tien, twintig, eenentwintig, vierentwintig, vijfentwintig, dertig, drieendertig... Al die getallen waren klippen, waar ik met de grootste listigheid en behendigheid aan moest ontzeilen. Een eeuwigheid duurde dat tellen, en ik was doodmoe, afgemat, toen ik het mesje eindelijk kwijt raakte in een kast.

Ik had tot drie en veertig geteld.

Den avond vóór de begrafenis, Woensdag, zou de schrijnwerker het lijk van Marie in de kist leggen, en de kist sluiten. Dat doen ze bij ons, zooals je weet, collega, op een uur dat ze decent noemen: na het Angelus. Maar dien avond was er een uitvoering van de harmonie, en daarom had Agnard haast. Ik zat in den tuin, toen ze het Angelus luidden, onder het raam van de kamer waar de doode lag opgebaard, en de klokken waren nog niet uitgezoemd, of ik hoorde al hoe vader en zoon Agnard de kamer binnenkwamen. Ze spraken weinig met elkaar, en wat ik hoorde was in zekeren zin humoristisch. Eerst een geschuifel met stoelen, dan het holle geluid van de kist die werd neergezet op een paar schragen. Toen even stilte, en toen: 'Een, twee, tillen - langzaam - zoo - arrangeer die handen met den rozenkrans wat netter -'. En de zoon, die nog veel meer haast had dan de vader, bromde terug: 'Niemand ziet het.'

Een zwak protest van vader Agnard, toen het holle geluid van het deksel dat op de kist werd getild, een gekrabbel en gewrijf, en opeens een hartige vloek van den vader: ze hadden vergeten de schroefgaten te boren. 'Ik heb wel spijkers,' zei de zoon. Iets later timmeren: vier, niet al te groote spijkers werden ingedreven. De zoon zei nog: 'Ca y est -' en de vader: 'Elle n'en sortira plus, pauvre dame.' Nog voor de deur van de kamer goed en wel dicht was, hoorde ik Agnard zijn zoon al raad geven over de cornet solo die de jongen dien avond moest blazen. Ik heb gezegd, dat wat ik hoorde, humoris-

tisch was. Het was een les in humor, die het leven me gaf: die twee brave mannen bezorgden een doode en waren met het leven bezig. Zoo zal het wel altijd zijn: de dooden zijn voorbij.

Donderdag, - Marie was Maandagavond gestorven - was de begrafenis. Er waren veel, veel menschen die Marie begeleidden naar de kerk.

En daar ruischten heel oude gebeden over ons heen, gebeden die een Moeder voorzegt aan haar bedroefd kind, gebeden zoo klaar, dat een gewonde ziel ze zelf niet vinden kan, gebeden zoo sterk, dat een doodvermoeide en gekwetste er zich aan overeind kan werken, om rechtop voort te gaan op zijn weg. In de kerk, tijdens het offer, werd mij alles klaar en helder; mijn strijd was een klein menschelijk egoïsme geweest: Marie was gaan rusten, een goede dienstmaagd was haar loon gaan innen. Haar leven was vergaan in plicht en deugd, in liefde, droefheid, vreugd, en met haar lijden had ze het laatste geboet dat zij, een goede vrouw, te boeten had. En dat was nu vergeten: boven ons in het eeuwige licht zetelde onze Moeder-cum sanctis Tuis in aeternum -.

En wij, die zorg gekend hadden en verdriet, om haar lijden, leden slechts verder, omdat onze weg nog niet was afgelegd. En er was niets van wat we hadden gedaan of nagelaten, of het had haar voortgeholpen op haar weg. Al die zorg en al die strijd over ziekte en genezing hadden mij slechts gedeerd omdat ik haar niet missen wilde in de grauwheid van mijn dagen. Marie had dat alles niet geraakt:

ongedeerd was ze de poorten der zaligheid doorgegaan.

Na de Mis trokken we om de kerk, over den zonnigen weg naar het kerkhof. Voorop droegen ze het Kruis, en daarachter de doode, en die haar verloren hadden volgden haar door de rijpe volheid van den zomerdag, onder een eerlijke, open lucht. Kreupel klokgelui zwaaide over onze hoofden, en de klokkeklanken en het gezang der zangers zweefden naar het dal, beneden: en het dal antwoordde met de geluiden van het onverstoorbare leven; het rinkelen van 'n emmer, het loome geblaf van een hond, het dorstig geloei van een koe hielden het dal bezet. En onder alle geluid murmelde de Blève haar eeuwig verhaal, terwijl ze voortgolfde in haar avontuurlijke bed.

Er was een graf gemetseld in den grond: een nieuw, ruim graf, proper en goed bewerkt als een huis: een familiegraf, waar wij een voor een ter ruste zouden gaan: telkens zou het gesloten worden, telkens weer geopend, totdat, in een rij van kleine kisten allen naast elkander zouden rusten die bijeen behooren. Daar legden we Marie ter ruste. Toen de dragers de lijkkist op twee koorden lieten zakken, zag ik, dat de slecht gesloten deksel even werkte: een of twee van die onnoozele spijkers van Agnard konden den druk niet velen. Maar niemand zag dat, en mij deerde het niet: waarom zouden we Marie zoo vast opsluiten: ze zou toch opstaan als de tijd er was, eenmaal, met ons samen.

De pastoor stond in zijn zwarte koorkap in de felle

zon, argeloos keken de misdienaars rond, en wiegelden met het glimmende wierookvat en den wijwateremmer. En het zilveren kruisbeeld glansde boven onze hoofden, alsof het zelve lichtend was. Tenslotte wierpen we allen een heel klein schepje aarde op de kist: er kwam een klein zandheuveltje op, alsof een kind een spel had gespeeld. Ikzelf stond toe te zien, zoo rustig en tevreden alsof het mij niet deren kon. Ik had het warm, behagelijk warm, en ik tastte naar mijn zakdoek om mijn voorhoofd af te wissen.

Toen ik mijn hand stak in mijn binnenzak waar ik mijn zakdoek had geborgen, voelde ik iets hards. Verwonderd haalde ik het te voorschijn: in mijn hand hield ik - een lancet. En op dat oogenblik, alsof ik plotseling een groot licht zag opgaan, alsof ik een geheim geopenbaard zag, wist ik volkomen zeker wat gebeuren ging. Als hamerslagen op droog hout vielen van mijn lippen de woorden der opwekking. - Maar tegelijk, toen het eerste woord nog niet was uitgesproken, wilde ik terug. Ik wilde die woorden niet. - Niets wilde ik, dan stil te blijven staan, en afscheid te nemen van het voorbije leven. Maar de woorden wentelden geweldig, als een losgeraakte lawine die mijn wil bedolf.

Ik stond verstijfd van schrik, en de geestelijken begonnen al aanstalten te maken om weg te gaan. Menschen wendden zich naar de uitgang; maar daar, onder dat kleine hoopje mul zand, in die kist, lag Marie, en misschien leefde ze.

Leefde ze? Ik had het niet gewild, maar je hoeft niet te willen als je tooverspreuken zegt. Leefde ze? Zou - zou haar hart kloppen? Ik moest luisteren. - Zoudert haar oogen open gaan in die barre duisternis, zouden haar tastende handen zoeken - zou ze langzaam begrijpen dat ze begraven was - levend begraven? Mon Dieu, ik moest die kist openmaken - open, nu direct.

Het schijnt, dat ik toen een beweging gemaakt heb alsof ik in het graf wilde stappen. Maar Jean en Pierre namen me onder den arm. Ik wilde niet heengaan, ik moest zien - zien, wat het ook was. Dartelle, de dokter van Belleroche, kwam erbij: ook hij drong me weg van het graf. En ten einde raad zei ik de woorden die een bekentenis moesten zijn: ‘Ze leeft - ze leeft weer, laat me.’ Ik wilde heel sterk, heel vast onderzoeken, of Marie nog leefde. Maar heel sterk namen de jongens me onder den arm, en ze brachten me thuis. Ik moest - ik moest naar het kerkhof terug. Maar ze legden me op den divan in mijn spreekkamer. - En met een van mijn eigen injectiespuitjes spoot Dartelle iets in mijn arm: ik kende die ampulle wel, maar terwijl ik nog naar woorden zocht om te protesteeren, begon ik weg te zinken in een blauwe ruimte waar ik veerlicht rondzweefde, temidden van gele margrieten en vogels met bonte veeren.

In het donker werd ik wakker. Ik lag in bed - maar er zat niets anders op dan op te staan, en nu nog

naar het graf te gaan. In het schemerig vierkant van het raam zag ik Jean en Dartelle, die zacht praatten. Toen ik bewoog kwamen ze naar mij toe, en er was niets anders te doen, dan hun de geheele waarheid te zeggen. En ze beloofden dat ze naar het graf zouden gaan zien. Ik geloofde het, ik was hen dankbaar.

Dagen lang lag ik in bed, en ik zweefde in een stille wereld. Ik onderscheidde den gang der uren en het rhythme van dag en nacht. Er was een vaag geluk in mijn geest, zóó mooi, dat ik het pakken wilde met twee handen - zóó vaag, dat ik het niet kon grijpen. En ik jaagde achter dat geluk, uren lang, in een bonte gewichtslooze, geluidlooze wereld.

Maar later, weken later, toen ze ophielden met me te verdooven, toen begreep ik wat gebeurd moest zijn: Jean en Dartelle waren nièt naar het graf gegaan: ze dachten dat ik maalde. En de doodgraver heeft den massieven steen op het graf gelegd, - en Marie. -

Marie is ontwaakt. Ze meende dat het nacht was. Ze voelde geen pijn meer, en het leven was zoet in haar. Ze heeft de oogen geopend, en keek in een diepen nacht. Ze heeft rondgezien naar den schemer der vensters. En die - waren er niet. Toen heeft ze getast naar de lamp bij het bed: maar daar is een wand. En aan de andere zijde is ook een wand, en vlak boven haar is een zolder. Misschien heeft ze verder getast en heeft ze de schroeven van het kruisbeeld der kist van binnen gevoeld. Ze heeft

geprobeerd zich op te richten, ze heeft geklopt, geduwd. -

Misschien heeft ze uren, misschien dagen geworsteld in die nauwe gevangenis. Misschien is ze gestikt, en misschien heeft ze het deksel ook van haar kist gelicht - mijn God - het deksel zat niet vast. Dan is ze eruit gekropen, in dien killen, harden gemetselden kelder. Maar de steen, die lag wel vast. En toen begonnen de uren van honger, van dorst, van volkomen stilte, van - van wanhoop -.

Zou dan mijn allerliefste als een kwaad, wild dier in een nauwe kooi verhongerd zijn, verdorst, misschien - misschien gek geworden zijnvan angst? O, God, wat vinden ze, als ze het graf weer openen voor mij?

Toen ik weer beter was zwierf ik als een vampyr om het kerkhof, ik durfde niet naar het graf, en toch ging ik. Ik knielde bij dat graf - maar ik bad niet: ik luisterde. Ik meende, ik wist, dat Marie zou kloppen - maar alleen het kloppen van mijn wildgeworden hart was te hooren. Misschien ook, ja misschien is die bezwering onzin. Wie weet. Wat een verlichting geeft die gedachte. Als ik ze nog eens kon probeeren, en de doode bleef dan doorslapen - dan, ja dan zou ik vrede hebben.

Maar als dan die doode ontwaakte?

Dan zou ik zeker weten mijn vrouw te hebben weggesleurd van de poorten der eeuwige vreugde - om ze prijs te geven aan den allerellendigsten dood. Misschien is ze dan gestorven in wanhoop - God

vervloekende. Voor wanhoop is geen vergeving, leeren de theologen. Maar dan - dan heeft de duivel zijn afschuwelijk spel gespeeld: Marie is teruggekomen uit den dood der vromen, om den dood te sterven der verdoemden. Marie verdoemd - en ik het werktuig van haar verdoemenis...

Jonge confrère, ik zal niet alles vertellen, wat ik deed en dacht en voelde. Het doet er niet meer toe, als je dit leest.

Zou je er iets van gelooven? De pastoor gelooft het niet, een dominicaan, dien ik om raad vroeg, gelooft het niet - ik ben naar groote theologen gegaan: ze gelooven het niet. Ik ben getroubleerd - dàt gelooven ze.

Honderd maal heb ik mijn schuld en mijn angst gebiecht. Ze negeeren het: wel praten ze over pekelzonden, maar niemand, niemand heeft mij kunnen overtuigen dat Marie niet is opgewekt uit den dood. Het kan niet, zeggen ze: maar lezen ze dan nooit het oude testament, nooit de bollandisten? Waarom heeft Paulus de tooverij verboden als ze niet bestaat?

Elk uur van elken dag heb ik geleden onder de aanraking met het satansrijk. Ik heb het niet gewild, maar toch, toch ben ik schuldig. En God moge mij vergeven, mijn lijden nemen als boete. Nog eenmaal in mijn leven zou ik mij in volle zekerheid willen voorstellen, hoe Marie lag opgebaard in weerlooze rust.

Maar dat zal mij niet meer gegeven zijn...

Jonge confrère, je hebt me vaak gevraagd waarom ik de praktijk neergelegd heb, waarom ik niet te consulteeren was, waarom ik niet wilde waarnemen. Je begrijpt het nu.

Een maand of wat geleden kreeg ik een heftige aanval van Angina pectoris, met afschuwelijke pijnuitstraling in den linkerarm. Ik ben dus opgeschreven. Maar als jullie mij begraven, hoop ik dat Marie's kist ongeschonden zal zijn.

Vanmorgen, vóór Bastin begraven werd, heeft de doodgraver het graf Bastin geopend. En hij schrok: het deksel van Marie's kist lag - kromgetrokken ernaast. Maar de doode lag, zooals ze was neergelegd: de twee verteerde handen hielden den rozenkrans nog vast.

De antichrist is geboren

De merkwaardigste patiënt in het sanatorium is een nog vrij jong priester. Hij is lichamelijk ondermijnd door ziekten, waarvan hij inmiddels genezen is. Geestelijk is hij volkomen normaal, behalve in één opzicht.

Hij vreest van tijd tot tijd, dat hij de antichrist zal blijken te zijn. Hoe die vrees ontstaan is, is geen eenvoudig verhaal, en geen erg aangenaam verhaal. De priester, Ignatius Colango, was missionaris in een Midden-Amerikaansch gebied; een van die gebieden, waar de geheele bevolking leeft in de overtuiging christen te zijn, maar in werkelijkheid voor het grootste deel een met christelijke traditie doorspekt heidendom practiseert. In al die gebieden is nog wel een kleine groep van duivelsdienaars, die ondanks het werken der Missie, ondanks het ingrijpen der regeeringen, in het diepste geheim haar execrabelen cultus van orgasme en blasphemie uitoefent. De adepten zijn onbekend, en zij verraden de geheimen niet. Een enkele die spreekt, leeft niet lang meer.

In het district echter van pater Colango nam men aan, dat de duivelscultus was uitgeroeid. Er leefden in de bevolking nog reminiscenties aan ritueele dansen, aan hymnen, aan moorden; er waren nog

gebruiken, die, in hun oorspronkelijke beteekenis, den booze gunstig moesten stemmen. Verder niets. Een generatie nog, en ook dat alles zou voorbij zijn - en de bevolking zou alleen nog maar wankelen tusschen natuurlijke zonden en bovennatuurlijke genade. Het was voor pater Colango een veel belovend, dankbaar werkterrein.

Toen hij een jaar of vier in Santa Rosa, zoo heette zijn standplaats, gewerkt had, kwam er 'n Amerikaansche onderzoeker die de folklore wou vastleggen, waarschijnlijk met het eenige doel zich een bescheiden plaatsje te veroveren in het overbevolkte en gecrapuliseerde Pantheon der Wetenschap. De man was niet overdreven snugger, maar zelfs hij bemerkte de resten der zwarte religie. En hij sprak erover met pater Colango, die hem vaak geholpen had. In dit opzicht was de jonge priester streng. ‘Laat het slapende slapen - of beter, sterven,’ luidde de sententie.

Maar de Amerikaan ontdekte een meisje, Conchita, die ergens in de bergen leefde, en die op bepaalde tijden, als in trance, de oude duivelshymnen zong, en de oude duivelsdansen danste. In het begin begreep het meisje de woorden en de gebaren niet, maar langzamerhand was ze veranderd. Van een warmbloedig, onbezorgd en naief ding, was ze langzamerhand een staalhard, koudoogig wezen geworden, dat frenetiek den duivelscultus bedreef, en zonder een leermeester te kunnen aanwijzen, steeds

verder adept werd in de zwarte religie. Een paar boeren en herders uit de omgeving werden haar volgelingen; en na een half jaar, toen de Amerikaan vertrok, zat pater Colango opgescheept met een kleine maar actieve groep duivelsaanbidders. Hij wist, dat zooiets groeit als een epidemie; en voordat de hulp, die hij aan den bisschop gevraagd had, kwam, hadden de satanisten al tweemaal de H. Hosties gestolen uit het Tabernakel.

Na korten tijd - en dit was misschien in zekeren zin gelukkig - werd het slachtoffer van een ritueelen moord ontdekt. Soldaten kwamen, en op een nacht werden de satanisten gevat. Wie er gemoord had was niet na te gaan; ze werden zonder onderscheid echter gevangen gezet, gedeporteerd of op de vlucht gedood. Conchita werd óók gevat, terwijl zij een offer, ditmaal duiven, slachtte. Zij werd gevangen gezet, doch na korten tijd overgebracht naar 't hospitaal in Santa Rosa, omdat ze zwanger was in de achtste maand.

De bevalling was een verschrikkelijk iets. Twee etmalen duurden de weeën. En tijdens die weeën riep Conchita om haar ‘Koude minnaar’, om ‘Jaime met de hoeven’, die de vader zijn moest van het kind. De jongere nonnen, de nog jonge dokter, dachten aan verstandsverbijstering. Oude zusters bekruisten zich en pater Colango bad den geheelen nacht voor 't Allerheiligste. Zij wisten wie de ‘Koude minnaar’ was.

Conchita's kind was een afschuwelijke misgeboorte, die niet levensvatbaar was. Maar toen Conchita licha-

melijk herstelde, bleef ze geestelijk ontzet. Ze kon soms verschrikkelijke dingen zeggen - ze sprak talen die ze niet kòn kennen: latijn, engelsch, fransch, zweedsch. Ze schreef onberispelijk, terwijl ze vroeger haar naam niet spellen kon. Ze spuwde naar 't Kruisbeeld, ze kreeg angstaanvallen als Ons Heer voorbij haar kamer gedragen werd naar een zieke. De zusters die haar verpleegden, viel ze lastig met obscenen en godslasterlijken praat. Spitsvondig zette ze een rustend priester mat op theologisch gebied.

Nu was die rustende priester geen geleerde, maar hij had nu zestig jaar als priester geleefd met zijn God, en had in dien omgang veel Wijsheid verworven.

En pater Colango, die minder ervaring en meer wetenschap had, sprak vaak met den ouden man.

Op een avond viel het woord ‘Conchita’. En even later viel 't woord ‘bezeten’.

Toen zei pater Colango: ‘We zullen ons niet blameeren. We zullen nog een psychiater laten komen uit San Felipe.’ En er kwam een professor van de Universiteit, een goed psychiater en een orthodox godloochenaar. Die onderzocht de zaak ‘Conchita’ niet eens, maar verscheiden malen. En de professor werd heel klein, toen hij 't geval had gezien. In zijn vaklitteratuur was een dergelijk geval niet beschreven.

Hij schreef erover naar collega's. Die collega's geloofden de symptomen niet. Een schreef er - maar dat was een geloovig Italiaan: ‘Dit is geen geval

voor een psychiater. Dit is een geval van bezetenheid.'

Pater Colango reisde náar San Felipe, waar de bisschop woont. De bisschop was een oude missiebisschop - en die sprak óók van 'bezetenheid'. En hij machtigde Colango om, met het groot exorcisme, den duivel uit te werpen.

Pater Colango was een vroom en ijverig priester; maar hij erkende de waarheid van wat de bisschop zeide:

'Jullie moderne menschen gelooven hoogstens aan den duivel als aan een onpersoonlijk, symbolisch iets. Denk eraan mijn zoon, dat hij een heel reëele persoon is, en zelfs een zeer intelligente persoon. Zijn grootste succes is, dat niemand meer aan hem gelooft. Nu komen jullie ineens te staan tegenover Satanisme, tegenover een geval van bezetenheid. Jullie zouden dat nu graag natuurlijk verklaren. Dat lukt niet, en nu denk je dat dat exorcisme een soort laxeerpil is, die volkomen automatisch helpen zal. Dat exorcisme zal den duivel uitdrijven - als je het kunt voltooien.

Je moet bedenken dat de duivel 't exorcisme kent, en jij niet. Hij heeft er alles bij te verliezen, en jij persoonlijk wint er niet veel bij. Pantser je hart, en houd je ooren dicht - anders...

En dan nog iets. De duivel zal trachten bij zijn uitgang zijn woning te vernietigen. Die woning is een mensch, denk daaraan. Kniel nu neer en ik zal je zegenen.'

Met een zwaar hart reisde pater Colango terug naar Santa Rosa. De taak die de bisschop hem had opgedragen, bedrukte hem boven mate. Een paar maal bezocht hij Conchita. En steeds weer hoonde de duivel zijn aarzeling.

‘Hei daar, bleeke Godvreter, je moest maar 'ns moed vatten. Die dikke prelaat aan de kust heeft je 'n mooi werkje opgedragen. Je wil met 'n paar woorden mij te lijf, mij, die je kan maken en breken. Wil je zien hoe machtig ik ben? Zie je dat paard, daar, bij die boom - ftt - zie je, nu is z'n ruggegraat gebroken. Dat deed ik.’

Als in diepsten angst de pater begon te bidden, ging het praten van den duivel over in getier en gebrul. Soms ook persifleerde hij de woorden die Colango prevelde.

‘Panem nostrum quotidianum - wil je er geen mooie vrouw bij, een warme, wilde vrouw - met gespannen harde borsten en een schoot als...’

Conchita begon de kleeren van het prachtige lichaam te scheuren.

En terwijl Colango bad: ‘Et ne nos inducas in tentationem’ vluchtte hij, terwijl de afschuwelijke duivelsstem brulde van 't lachen.

Pater Colango werkte, bad en vastte. Hij bad om kracht en moed.

Eindelijk, na weken, meende hij sterk genoeg te zijn. Maar op een avond, toen hij overwoog hoe hij de uitdrijving zou inrichten, viel hem opeens een zware tak voor de voeten. Het was windstil, doch

de tak viel met groote kracht naar beneden. Indien dit een intimideering was, bereikte de duivel het omgekeerde.

Nog denzelfden avond kwam pater CoIango tot een besluit. Het was toen Vrijdag - Maandag zou 't zijn. Den volgenden morgen kwam zuster Renata, die doorgaans op Conchita paste, den pater roepen. Conchita was volkomen rustig en had naar hem gevraagd.

Verwonderd ging de pater mede, en vond Conchita rustig op een divan uitgestrekt.

Eerst begon Conchita met haar eigen stem rustig te praten, dat ze verlangde naar rust en stilte, dat ze wou leven als alle anderen. Toen zweeg ze even. En opeens begon de keelstem weer, die Colango gevreesd had, en had leeren verafschuwen. De stem was echter bedaard en beschaafd, en sprak uitstekend Castilliaansch.

'Het zal u misschien interesseeren, Señor, te weten dat de antichrist reeds geboren is. Hij is nu reeds een volwassen man, maar zich van zijn toekomst niet bewust. In 1952 echter begint zijn rijk - onthoudt u dat jaar. Zijn rijk zal vier jaar duren.'

Pater Colango was zeer geïnteresseerd - het onderwerp en de wijze van voordragen prikkelde zijn nieuwsgierigheid. Maar hij wist, dat luisteren gevaarlijk zijn kon - omdat de Satan niets zou laten, dat zijn verderf kon worden.

'U moogt wel eens goed luisteren: heel veel kan ik U vertellen,' ging de stem verder.

'Zwijg, leugenaar,' zei de pater, 'ik wensch van

U niets te hooren,' maar er was aarzeling in zijn stem.

'Kom, kom, Señor, u behoeft het immers niet te gelooven. Zal ik u vertellen wáár de antichrist geboren is?'

Het kostte den pater een groote inspanning niet 'ja' te zeggen, maar de duivel ging voort:

'Zeg maar niet ja; dat hoeft niet. De antichrist is geboren in Hendaye. U kent Hendaye, nietwaar?' Pater Colango kreeg een gevoel van koude, en zijn hoofdhuid prikkelde. Hendaye was zijn geboorteplaats.

Hij wist dat hij weg moest gaan; hij wilde weg gaan. 'Hendaye is zijn geboorteplaats, drie en dertig jaar geleden.'

Natuurlijk was het een duivelsche leugen: drie en dertig jaren was Colango's leeftijd. Van zijn speelmakkers was er geen die... Hij zou weggaan uit die kamer, weg uit 't bereik van die stem. Weg. De deur was op slot en geen sleutel te vinden. Terwijl de pater zijn aandacht trachtte te concentreeren op het zoeken naar den sleutel, ging de stem voort: 'De antichrist is een ijverig, doch onbelangrijk priester.'

De pater wilde niet hooren: hij moest weg; doch terwijl hij dit besluit vormde, zag hij in den geest zichzelve en twee andere priesters: drie en dertig jarig en uit Hendaye. Hij drukte op de schel, eenmaal, nog eens. Er naderden voetstappen. Zuster Renata trachtte binnen te komen.

Terwijl een korte, verwarde discussie ontstond over

reservesleutels, ging de stem weer voort: ‘Ik zal geen naam noemen, maar de verjaardag...’

Pater Colango hield zijn ooren dicht, en zich bewust van 't onwaardige zijner houding, gelastte hij den duivel stampvoetend te zwijgen.

Conchita lag als in trance, en even waren de lippen stil.

Opeens ging de deur open: zuster Renata had den sleutel gevonden. En terwijl de pater de kamer uitging, liet hij de handen zakken. Maar tegelijkertijd brulde de stem: ‘De verjaardag is drie October hoor je, drie October.’

Buiten moest pater Colango zich aan den muur vastgrijpen, omdat alles voor zijn oogen draaide: drie October was zijn verjaardag.

Zwaar liet hij zich neervallen op een stoel en tastend zocht hij zijn missiekruis. Het missiekruis was weg.

‘God, Jezus, hij liegt,’ bad hij, ‘Gij weet, dat het leugens zijn, nooit in eeuwigheid zou ik U verraden-’ Had niet Petrus dat ook gezegd?

‘Genade, geef mij genade.’

Zuster Renata onderbrak zijn gebed. ‘Uw missiekruis hing in Conchita's kamer, pater, met de voeten opwaarts,’ zei ze.

Pater Colango nam het missiekruis, knielde, kuste het - ‘Ik heb U lief, Jezus, ik heb U lief.’

Die gedachte bracht even vrede, heel even; toen klonk een dierlijk gezang uit Conchita's kamer. En de voorspelling kwam terug.

Hij ging naar de kapel van 't ziekenhuis, maar er

was niets in zijn verstand dan die gedachte: ‘Antichrist’ en in zijn hart niets dan berouw over zijn nieuwsgierigheid.

Pater Colango zocht den ouden, rustenden priester op, om zijn biecht te spreken. Hij was op reis naar verwanten. Hij holde naar de garage om dertig kilometer verder bij een confrater te gaan biechten. Zijn auto startte niet. Weer liep hij terug naar de kerk. Morgen was Zondag, dan mòèst hij celebreeren. Was hij waardig; was hij niet zondig; hij die geluisterd had naar den duivel?

In den avond kwam er rust. Pater Colango besefte, dat hij zijn best had gedaan en zeker niet in groote zonde leefde. En zijn berouw was diep.

En buitendien, opeens stond het hem helder voor den geest, dat ook Satan niet kan profeteeren.

Rustig bad pater Colango de completen en ging te ruste. God gaf hem de ‘rustige nacht’, waarom hij gevraagd had. Hij zou ook wel het ‘volmaakte uiteinde’ erlangen.

Om vier uur in den morgen werd de pater gewekt door kloppen op de deur. Slaapdronken keek hij naar buiten. Hij meende te droomen, want voor de deur stond de bisschop. Was dat waar? Was dat een droom? Was dat duivelswerk?

Pater Colango ging naar beneden. Hij opende de deur en hield zijn missiekruis voor zich: ‘Indien ge des duivels zijn, verdwijn; indien ge van God komt, kus dit Kruis.’

De bisschop keek niet verwonderd, hij kuste het kruis, en zegende toen den pater die voor hem knielde.

‘Ik weet, dat ge mij noodig hebt, mijn zoon, daarom ben ik gekomen.’

Colango biechtte bij zijn bisschop. ‘Ik gelast u, mijn zoon, in die duivelsche gedachten niet meer toe te stemmen. Ze zijn gekomen van den vader der leugen en zijn leugens.’

De bisschop en de priester brachten den dag biddend door. Tegen den avond, toen de oude bisschop door slaap overmand werd, verrezen weer die spookbeelden van den duivel. En in dien nacht vocht pater Colango tegen die afgrijselijke bekoring: ‘Hij een verrader. Hij de antichrist.’

Tegen den morgen ontwaakte de bisschop.

‘Jongen, je bent veel te onnoozel om antichrist te spelen. Hoogstens kan je martelaar worden van den antichrist. Kom, we bidden: Veni, Creator Spiritus’...

Er kwam een groote kracht in Colango's ziel. Nu, nu zou hij den duivel uitwerpen.

Het was alles goed geregeld. De zusters zouden bidden in de gangen. Buiten op het bakon zouden vijf sterke mannen staan, om Conchita, zoo noodig, vast te houden. Onder het bakon zouden de brandweerlieden een vangzeil uitspreiden. De dokter, die zelf aanwezig zou zijn, had het zoo verzonnen.

De bisschop glimlachte: ‘Als al die menschen dan maar bidden, dan is het goed. Ikzelve zal onderwijl

in de kapel de heilige Mis opdragen.' Zoo gebeurde.

Sterk, doch onder een ontzaglijke spanning, ging pater Colango naar de kamer der bezetene.

In het begin lachte Conchita. Met haar keelstem zei ze: 'Je gelooft zelf niet patertje. Een paar woorden tegen mij...'

Maar naarmate de bezwering voortging, begon de stem te lasteren. Conchita kronkelde als een worm, ze greep een glas en gooide naar den pater.

'Antichrist - Godvreter - Geile bok - Kom hier, ik zal je...'

De bezetene gooide met alles wat ze bereiken kon. Ze krabde haar gezicht en haar borsten. Toen ging het schelden over in smeeken. 'Ik wil niet terug naar de hel. Ik wil hier blijven, laat mij in een zwijn varen, in een boom. Niet naar de hel. Hardvochtige, liefdelooze, wacht even... Even wachten, één minuut. Ik moet je wat zeggen.'

Met uiterste inspanning hield de pater zijn aandacht gevestigd op 't rituaal voor hem. Hij had de gebeden van buiten geleerd, maar spelde ze als 'n kind dat lezen leert.

Toen begon de duivel weer te brullen over den antichrist en toen...

Het licht werd van den klaren tropenmorgen troebel en rood, en de frissche lucht begon te stinken, als faecaliën, rottende spijzen, ontbonden lijken. Uit de bloemen, in een hoek van de kamer, kropen glimmende blauwe wormen. Zwermen

vliegen zoemden om het hoofd van den pater. En het werd zoo warm, zoo drukkend warm, dat de oogleden werden als lood. Het hart van den exorcist klopte wild, de aren in zijn slapen bonkten. In zijn hersens was een afschuwelijke, metalen leegte en daar resoneerden de woorden van het exorcisme en de afgrijselijke voorspellingen van den duivel.

Ternauwernood begreep de pater wat hij zeide. Het leek alsof hij een oneindigen weg aflegde door een gloeiende canyon, waar lijken rotten en vliegen gonsden.

En toch kwam hij aan het einde van zijn bezwering. Conchita werd opgeheven tot de zoldering en met een afschuwelijken kreet viel ze neer op den vloer. Toen werd het stil, heel stil. Het licht werd weer goud en blauw, en er waaide van buiten een wind die bloemengeur binnen droeg.

De druk week uit Colango's hoofd en hij zag de vervormde, bleeke, bloedende Conchita liggen. Hij voelde de overwinning. Toen klonk achter hem, sterk en sonoor, de stem van den bisschop: ‘Vrede zij dit huis.’ En een andere stem, Colango herkende de zijne, die schor en bevend antwoordde: ‘En allen die het bewonen.’

Conchita was zeer gewond, en de bisschop berechtte haar. Maar des avonds ging het al veel beter.

In een andere kamer lag Pater Colango. Hij had koorts en ijlde. In zijn koortsvisioenen kwamen

steeds weer die profetieën van den duivel boven. Maanden lag hij ziek en toen hij herstelde was hij bedroefd. ‘Als ik gestorven was, zou ik zeker geweten hebben dat de duivel loog, maar nu... Bid voor mij.’ En ieder die hem bezocht, kreeg de vraag: ‘Bid voor mij’. Hij repatrieerde en schijnbaar werd hij weer sterker. Maar op de wonderlijkste oogenblikken kwamen weer die twijfel en die angst: ‘Bid voor mij.’

Hij zwierf van dokter tot dokter. Elke nieuwe behandeling leek een paar maanden afdoende. Maar dan kwam weer het duivelsche beeld van den antichrist.

Op zes en dertig jarigen leeftijd kwam hij terecht in een sanatorium. Hij oefent zijn priesterlijke functies uit; zelfs heeft hem de bisschop de zielzorg opgedragen voor de verplegende nonnen. Maar van tijd tot tijd loopt hij als een lijdende, verdoemde ziel rond, en uit zijn oogen tuurt dan de groote vrees, dat hij de antichrist zal zijn.

Niets en niemand kan hem dan troosten. Maar ook dàn blijft hij een vroom man: hij offert God zijn lijden op, om te verkrijgen dat in die dagen de uitverkorenen standvastig zullen zijn.

Dit is het verhaal van pater Colango, die één keer streed van aangezicht tot aangezicht met den duivel. En die strijd was zóó hevig, dat de natuur van den mensch gebroken werd in de overwinning.

God is getrouw

De installatie van Pastoor Ubbels was achter den rug. De deken, en eenige confraters uit den omtrek, zaten bijeen in de pastorie en de huishoudster diende een koud maal op.

‘Ge zult gemerkt hebben, waarde confrater, dat ik U tot nu toe niet heb gelukgewenscht met Uw nieuwe standplaats,’ zei de pastoor van Gasperen, een zwaarlijvig en kortademig, oud man. ‘En met opzet - deze parochie...’

Nu onderbrak de deken: ‘Naar ik meen heeft monseigneur U ingelicht, niet waar?’

‘Dat wil zeggen,’ zei de nieuwe ordinarius, ‘monseigneur heeft gesproken van moeilijkheden, en me flinkheid op 't hart gedrukt; en kracht toegewenscht - maar hij was nogal vaag.’

En luidruchtig viel de pastoor van Gasperen in: ‘Ja, ja, dat kennen we - monseigneuris altijd vaag. Monseigneur wil zich niet vergissen.’

‘Ik wensch geen critiek op monseigneur,’ zei de deken, ‘temeer omdat de toestand in Baardorp uiterst précair is, en veel tact vereischt.’

In de stilte die volgde, klonk opeens een heele zwakke stem; de rector van Broekveld, 'n gebogen, uitgeteerde, oude man merkte schuchter op: ‘Of heiligheid’.

Toen was 't alsof niemand meer iets wist. De deken

ergerde zich en ontleedde met aandacht z'n stukje kip. Tijdens den maaltijd werd 't onderwerp niet meer aangeroerd: men praatte over confraters uit de buurt die afwezig waren, plaagde de aanwezigen, vertelde staaltjes van die of gene - en geleidelijk kwam een vroolijke opgewekte stemming over 't gezelschap. Alleen de gastheer bleef stil; en terwijl hij schijnbaar aandachtig de gesprekken volgde, zochten zijn oogen steeds weer de blauwe kinderoogen van den ouden rector.

Toen 't elf uur sloeg, ging het gezelschap uiteen: er waren gasten die nog uren moesten loopen voor ze hun pastorie weer bereikten.

Pastoor Ubbels maakte zich ongerust over den tachtigjarigen grijsaard, die nog twee uur gaans naar z'n vergeten gehucht moest.

Tenslotte vroeg hij den ouden man, bij hem te blijven overnachten; na eenig heen en weer gepraat werd zoo besloten. De andere heeren legden hun blanke guldens op de keukentafel - en oogstten den dank der huishoudster. Bij den laatsten handdruk keek de deken den nieuwen pastoor vast in de oogen: ‘Kracht en tact, jongmensch, kracht en tact.’ ‘Of heiligheid,’ dacht pastoor Ubbels. Daarna werd 't stil in de pastorie. De oude man liep moeilijk naar de verlaten eetkamer en zette zich weer op z'n oude plaats: ergens aan het ondereind der tafel - waar hij heel den avond stil en bescheiden gezeten had.

‘Een groote dag,’ zei de oude. ‘Voor het eerst

pastoor. En welk een taak.’ Even speelde de blauw dooraderde hand met 'n fruitmesje. ‘Ik heb 't nooit meegemaakt. Eerst ben ik surveillant geweest op 't seminarie; toen drie jaar kapelaan aan de kathedraal, en nu ben ik al drie en veertig jaar rector van Broekveld.’

‘Maar waarom heeft monseigneur U daar zoo lang gelaten?’ vroeg de gastheer. ‘Omdat monseigneur - drie achtereenvolgens - het beter zóó vonden. Ik heb 't daar zoo goed: 'n mooie kerk, brave menschen, tijd om te bidden. Ik vraag me wel eens af of in een drukke parochie dáár tijd voor is.’ Pastoor Ubbels vond 't tijd om terug te komen op de opmerking van den oude.

‘Is Baardorp druk? Het lijkt me wel. Ik vind het aantal biechten en communies erg laag; en zedelijk schijnt het hier niet al te zeer te deugen. Dat zal ik met Gods hulp moeten verbeteren.’

‘Met Gods hulp,’ knikte de oude. ‘Daar zeg je 't. Zonder Gods hulp doe je hier niets. Zes pastoors voor je hebben 't geprobeerd. Je hebt hier een baron. Hij is iets jonger dan ik, maar 't is geen oude man. Alle grond hier is van hem, en de pachten zijn te hoog. De baron heeft veel geld noodig: hij heeft dure liefhebberijen. Paarden, reizen, vrouwen.’

Pastoor Ubbels wilde den ouden man 'n glas wijn inschenken.

‘Water,’ zei de rector. ‘Ik heb dorst.’

Even dronk hij, en ging voort.

‘De baron gedraagt zich als de antichrist. Het is

zijn werk, dat hier 'n neutrale- of beter anti-katholieke school is.'

'Maar 't volk is toch heelemaal Katholiek,' zei pastoor Ubbels.

'Weet ik wel, dat is zoo. Maar 't zijn allemaal pachters van den baron. En wie z'n kinderen niet naar zijn school zendt, krijgt geen land en geen huis en geen werk in Baardorp. De jonge meisjes zijn hier niet veilig. Ze gaan allemaal door de handen van den baron voor ze trouwen - tenminste als ze mooi zijn. Jonge vrouwen moeten af en toe op 't kasteel komen, en als de man 't niet goed vindt, gaat-ie van z'n land af.'

'Maar dat is schandelijk. - Is er hier dan geen gerechtigheid?' vroeg de pastoor verontwaardigd. 'Hier is geen gerechtigheid,' zei de ander. 'Hier is de wil van den baron. En de baron wil verkeerd.' 'Is daar niets tegen te doen?'

'Naar den mensch niets. Met Gods hulp - ja. En dat is waar je aan moet denken. Gods hulp. Adjutorium Nostrum In Nomine Domini.'

Een tijdje rookten de mannen zwijgend. 'Als de baron tot God terugkeert zijn er geen moeilijkheden meer. Maar de baron laat zich door menschen niet verbidden, en voor redeneeringen is hij doof. Je voorganger hier, kanunnik Hermsen, ging minstens eens in de maand den baron te lijf met apologetische redeneeringen. Weet je wat de baron zei? 'Dat geloof ik niet.' Vóór Hermsen was er van der Staa - die smeekte den baron aan z'n ziel te denken. Weet je wat de baron zei? 'Ik ben vrij-

denker, ik heb nog nooit iets gemerkt van 'n ziel of 'n God of Engelen of Heiligen. Op 't kerkhof is 't einde.'

Weer was er even zwijgen. De rector ging voort: 'Zoolang de Baron buiten Gods genade blijft, is hier 't werk van den pastoor hopeloos. Hij moet tot God komen, en dan is het hier een mooie parochie. Maar voor dien tijd...'

De rector maakte 'n gebaar met uitgespreide vingers, 'n afwerend gebaar. De jonge pastoor echter was niet zeer onder den indruk.

'De baron is al oud, nietwaar, 'n man van één dag?' vroeg hij.

De oude rector kwam langzaam overeind:

'Wat je denkt bij die woorden, mag je niet denken. De baron is een mensch, 'n gedoopt christen. Ook voor zijn ziel ben je verantwoordelijk. Hij is een kostbare ziel, kostbaar als alle zielen, en niet om z'n macht. Maar omdat de duivel ze in zijn klauwen heeft. De duivel weet wat waarde heeft.' Even bleef de rector zijn zooveel jongeren gastheer aanzien. Toen zei hij: 'We gaan naar bed, ik moet morgen om vijf uur op pad. Wel te rusten.'

De pastoor stond op, om zijn gast te geleiden. Opeens viel hij op de knieën en zei 'Jube benedicere'. De oude man verhief zijn hand met een précieus gebaar - en als heel oud, heel edel metaal klonken de woorden van den zegen.

De pastoor was zes weken in Baardorp, en hij had den baron nog niet bezocht. De burgemeester, de

onderwijzer en velen zijner parochianen kende hij. De burgemeester was 'n felle viveur met vrijdenkers allures; de onderwijzer een domme kwast, die zich vastgebeten had aan derderangs godslasterlijke schijnwetenschap, waarmee een oudere generatie zich had weten te blameeren.

De overige parochianen waren serviele, gedweeë lieden, die zich niet uitspraken tegenover den pastoor.

En de pastoor kon 't niet over z'n hart krijgen, den baron te bezoeken. Hij vreesde fouten te maken, onherstelbare onhandigheden te begaan. Maar de sterkste reden, die de pastoor steeds weer verre van zich wierp, was angst - om 'n slecht figuur te slaan.

Op 'n dag vroeg de rentmeester aan den pastoor, of hij niet wist dat de beleefdheid gebood een bezoek te brengen aan den heer van 't dorp. Onmiddellijk vatte de pastoor vlam: ‘Zoolang de baron geen bezoek brengt aan den Heer van hemel en aarde, een bezoek dat 't gezonde verstand en 't juiste gevoel van eigenwaarde gebieden, geloof ik dat niet.’ Dit was finaal. Het beteekende een oorlogsverklaring. En de baron begon den oorlog.

Het eerste wat hij deed was een proces aanspannen over 'n veldkapelletje van Onze Lieve Vrouw, genaamd ‘Onder de linden’. Het stond onder 'n zestal linden midden tusschen de velden. In oude tijden was 't gebouwd door de heeren van 't kasteel, maar 't werd onderhouden door de dorpelingen. En nu eischte de baron 't eigendomsrecht

op, wel wetend dat er geen schenkingsbrief bestond. En zijn positum werd versterkt door het feit, dat het eigendomsrecht niet verjaard was, wijl het kapelletje destijds gebouwd was onder beding, dat eenmaal per maand een heilige Mis moest worden opgedragen in dat kapelletje. Aan dit gebruik - of deze voorwaarde zooals de baron zei - was trouw de hand gehouden, waardoor het eigendomsrecht maandelijks erkend werd. Het proces kostte veel geld en was een aangename, interessante zaak voor de rechtbank en de advocaten der twee partijen.

Ook werd in het dorp een vereeniging gesticht: ‘Kunst en Wetenschap’. Maandelijks werden kunst en wetenschap geboden. De kunst bestond uit 't optreden van chansonnières van twijfelachtig allooi, danseressen, die door vertoon van welverzorgd vleesch het gebrek aan goeden smaak moesten vergoeden; de wetenschap werd opgediend door afvallige priesters, theosofen, malthusianisten en humanitaire dwepers, die meenden dat de mensch in hoofdzaak uit een geslachtelijk lichaam bestaat. En elk dorpeling was lid, moest lid zijn, moest de avonden bezoeken. Wie weerbarstig was kreeg bezoek van den rentmeester. Daarnaast ging geen dag voorbij, of de pastoor werd gekwetst door kleine plagerijen. Er was een oud weduwvrouwtje, Mieke Bams, dat in een gammel huisje woonde bij de Markt. Ze was heel arm, en heel eenzaam. Pastoor Ubbels schreef aan handelaren, goede menschen, die Mieke winkelvoorraad gaven. Van alles kreeg Mieke te verkoopen: papier en enveloppen, school-

schriften, potlooden en pennen, kastranden en ansichtkaarten. Maar toen Mieke rozenkransen en kleine heiligenbeeldjes ging verkoopen kwam de burgemeester tusschenbeiden, omdat Mieke geen verlof had een winkel te voeren.

Tegen den tijd der groote processie gingen de schoolkinderen bloemen plukken in de weiden en de velden: voor strooisel op den weg dien Ons Heer zou gaan. Maar 's avonds vóór de processie werden de bloemen in beslag genomen, ze waren op verboden grond geplukt. De pastoor droeg Ons Heer door 't stof, en de varkens van den veldwachter vraten de bloemen.

In den zomer werd de oude Willems, die herberg hield bij het station, ziek. Hij was 't die steeds zijn zaal verhuren moest aan ‘Kunst en Wetenschap’; nu de dood om de deur wachtte, wilde Willems wel biechten. Maar de rentmeester kwam zeggen, dat als de pastoor werd binnengelaten, de heele boel verkocht werd wegens schuld. De pastoor kwam er dus niet in, hoewel de oude Willems drie dagen en drie nachten brulde om den pastoor. Daarna stierf de zieke, en de erfgenamen zorgden voor een burgerlijke begrafenis, daarvoor werd hun de schuld dan kwijt gescholden. Toen het lijkvolk na de begrafenis bijeenzat in het sterfhuis, werd er meer gedronken dan noodig was. En voor het eerst zeiden de mannen openlijk dat ze den baron haatten: ze hadden allen schuld aan het kasteel, van pacht of retributie; maar al die menschen wilden sterven als christen en in gewijde aarde rusten.

Toen een paar maanden later de baron dan ook ziek werd keken de menschen elkaar hoopvol aan: allen verlangden den dood van hun tyran. Alleen de pastoor dacht aan de woorden van den rector: ook de baron was een gedoopt christen. En nu was het tijd om met alle macht te trachten de genade te doen druppelen op dit harde hart. Zoo las hij Zondags af, dat Maandags en al de volgende dagen in de kerk gebeden zou worden voor de bekeering der zondaars.

Maar toen het uur gekomen was, des Maandags, dat de parochianen verwacht werden in de kerk, was de pastoor alleen in het wijde gebouw, waarin de dag stierf in een grijzen schemer. Niemand kwam. Alléén bad de pastoor voor 't altaar, dat stil en groot schemerde in het licht der godslamp. Bitterheid maalde in het hart van den priester: bitterheid en droefenis. Was deze leege kerk een gevolg van het lange aanhoudende knagen van den Godshaat: dat deze lieden, die ternauwernood nog baden voor hun eigen ziel, niet meer wilden bidden voor de anderen, de zondaars?

Of was hun geloof in Gods Liefde zoo klein geworden dat zij het hopeloos achtten om te bidden voor zulk een zondaar? Waren de harten door den druk zoo verdord en versteend dat zij nog slechts plichtmatig ter kerke kwamen als het moest?

Wie zou 't zeggen? De pastoor, die hun herder was, bukte onder den last van zulk een taak. Niet alleen die vorst in de zonde moest tot genade komen - maar heel een kudde doolde in de woestijn van dor-

heid. En hij, pastoor Ubbels, moest hen allen geleiden naar de groene weiden. Terwijl hij bad in de leege kerk, begon die taak te groeien tot gigantische maten. Zij stond voor hem als een dreigend massief, dat hij, de zwakke knecht Gods, moest verzetten. In het begin dacht hij na over middel en weg daartoe - maar daar was geen uitkomst. En toch was hij de herder dezer kudde. Voor Gods aanschijn zou hij moeten staan, en rekenschap geven van zijn taak. In de stilte hoorde hij de stem Gods die rekenschap vroeg: Hebt gij alles gedaan om hen te redden? Daarop gaf de pastoor ten antwoord: Ik deed alles om te overwinnen. In dat woord ‘Overwinnen’ klonk een oordeel. Triomf had hij gewild; en dat was ijdelheid. - IJdelheid was de droefenis van dezen avond. Hij meende met een woord de zielen te kunnen leiden - en met weinig snel geprevelde gebeden de genade Gods te kunnen winnen voor een zondaar. IJdelheid - een dwaze, dwaze mensch in priesterkleed.

Terwijl buiten de zon opging, sloot pastoor Ubbels een verbond met God. Hij gaf zichzelve, en alles wat hij was of had, terug aan God, om den baron en het volk terug te brengen op den weg des heils: hij wilde minder dan 'n worm zijn om dàt te verkrijgen.

En hij bood aan God als allerbitterst offer, dat hij den uitslag van zijn streven niet zou kennen.

Toen luidde hij het Angelus en opende de deuren der kerk.

Een paar oude vrouwen schuifelden binnen en de pastoor droeg de Mis op, voor aanwezigen en afwezigen, en zijn hart brandde om den zondaar in 't kasteel.

Na de Mis, toen de pastoor in de pastorie kwam, wreef hij zich de handen toen hij de zwarte koffie en 't witte brood zag. Hij schonk een kop in, tastte naar den suikerpot en bedacht zich. ‘Nu beginnen’, zei hij, en met een resoluut gebaar deed hij 'n schep zout in z'n koffie.

Na 't ontbijt kwam de pijp aan de beurt. Maar voor hij de pijp aanstak ging hij naar 'n kandelaar, stak de kaars aan, druppelde wat kaarsvet op z'n tabak en rookte zijn pijp met tranende oogen en walging. Hij had in z'n kast een paar schoenen staan, sinds jaren al. Ze waren nieuw, maar ze knelden. Die deed pastoor Ubbels aan, om twee uur ver op ziekenbezoek te gaan. Maar ondanks zeere voeten, voelde hij zijn hart vol vreugde. Het was de tevredenheid van een kind, dat door flinkheid groot wil schijnen. Diep in zijn binnenste wist de pastoor dat hij op den goeden weg was; hij zou nu overwinnen. Maar toen hij 't dorp naderde werd hij begroet door den rentmeester, die een boodschap had van dén baron. Zonder twijfel had de pastoor gedacht den tegenstander kwijt te zijn, hem desnoods dood te bidden, maar de baron dankte voor de belangstelling; hij was buiten gevaar en had nog voor 'n paar jaar bijgeteekend.

Een oogenblik dacht pastoor Ubbels: ‘Jammer’. Hoe goed kon alles worden als deze slechte

mensch de kudde niet meer terroriseerde, maar toen schaamde hij zich, en bedacht, dat hij het instrument wilde zijn, om dien baron op de knieën te brengen voor Gods Majesteit.

Pastoor Ubbels begon den langen weg der ascese. Ascese lijkt, voor wie ze niet beoefent, schoon, romantisch, vol van avontuur. De mystieke verbondenheid met Gods geheimen, die haar vrucht is, is zoo wonderlijk wanneer we de geschriften lezen van Teresa van Avila of Catharina van Siëna. Maar de weg der ascese is een dorre weg door een dorstig land - met lafenis die zout smaakt van tranen.

De verstervingen van pastoor Ubbels waren fijn bedacht; onzichtbare verstervingen, pijnlijk, doordat zij niets anders waren dan perversie van genot. Een man van groote gebaren als de pastoor vond geen vrede in het derven van genot. Neen, steeds moest hij herinnerd worden aan 't genot, doordat dit vergald werd.

Gezouten koffie, verdroogd brood, spijzen zonder smaak, winterkleeren in den zomer, rookende kachels in den winter, knellende schoenen en zoo meer. Een verfijnde kwelling was, de gespen van zijn broek los te laten en geen bretels te dragen; een dag geen zakdoek mee te dragen. Pastoor Ubbels was vindingrijk, zooals Patricus vindingrijk was en de Pastoor van Ars.

En hij waakte met jaloersche zorg, dat niemand iets zou merken van zijn boetedoening; sliep hij op den

vloer, dan wierp hij zijn bed door elkaar. Elken dag sloot hij brood in zijn boekenkast; dit brood at hij een week later. En steeds weer moest de priester zichzelve voorhouden:

'Ik heb een taak, zóó moet ik ze vervullen.'

De plagerijen van den baron waren niet verminderd. Er kwamen muzikanten 's Zondags onder de Hoogmis blazen naast de kerk, zoodat de pastoor zijn eigen preek niet kon verstaan. Ze speelden obscene liedjes die ieder kende. Inplaats van te preeken, bad de pastoor met de geloovigen.

Het groote kruisbeeld op het kerkhof werd telkens met teer besmeurd en met veeren bestrooid. De pastoor waschte het eigenhandig schoon, maar 'n paar dagen later was 't weer zoover.

Maanden lang was elke dag de deur der pastorie met drek bevuild. Dag in dag uit moest de huishoudster alles schoon maken; tenslotte zei ze den dienst op en een nieuwe was niet te krijgen.

Er kwam een tijd dat de krant van den pastoor niet in de bus kwam; inplaats daarvan werden pornografische moppenblaadjes bezorgd. Sommige menschen, en niet de trouwste parochianen, drongen er bij den pastoor op aan, van al de euveldaden aangifte te doen bij de justitie. Maar de pastoor begreep, dat dit een aanslag zijn moest op zijn waardigheid; hij moest uitgelachen worden door al de vrijdenkers en de papenhaters.

'De liefde verdraagt alles,' zei de pastoor.

Op een goeden dag was het rijtuig met vier paarden van den baron vervangen door een auto. De

chauffeur die den baron reed, kreeg order om hard, zoo hard mogelijk te rijden, speciaal in het dorp en de omgeving.

De chauffeur was een wijs man, hij toeterde veel en hevig, maar als die toeter weerklonk, moest alles zich redden van de straat; kippen, honden, eenden en ander klein vee werden vermorzeld - de ouders lieten hun kinderen in huis. En de baron zat in z'n auto en grijnsde.

Pastoor Ubbels zag dat alles gebeuren; en hij hoorde hoe de menschen wenschten dat de oude duivel zich kapot mocht rijden tegen den eersten boom den beste. Dan sloeg hem de schrik om het hart, en hij bad in den nacht, dat God dien man zou sparen voor 'n onverhoedschen dood.

Al die jaren nam onmerkbaar de spanning toe in het dorp; de plagerijen werden veelvuldiger en ondragelijker, en de pastoor werd meer en meer nerveus. Op een dag zouden zijn zenuwen het begeven of de baron zou de nuttelоosheid inzien van den strijd tegen zooveel geduld.

Ook woordelijk daagde hij den pastoor uit; hij zond boodschappen, waarin hij den pastoor uitdaagde in een twistgesprek de argumenten van den baron te ontzenuwen. En de pastoor liet antwoorden, dat de baron liever moest denken aan het twistgesprek met God, na den dood.

Bij de smeekende of betoogende pastoors had de actie van den baron iets kinderachtigs, speelsch behouden, al waren de voorwerpen van zijn actie soms menschen. Maar de strijd met dezen zwijgen-

den pastoor werd van den kant van den baron met verbittering gestreden.

Vier jaren leefde de pastoor ellendig naar het lichaam - in versterving, vasten en gebed. Steeds had het gebed hem verwarmd en getroost; de smaak van 't heilige balsemde zijn ziel, en deed de ellende der boete in 't niet zinken. Maar op een dag, nog wel den Pinksterdag, ging de pastoor vol ijver naar de kerk. Echter, toen hij met de roode misgewaden voor 't altaar stond, hoorde hij hoe valsch het orgel klonk, hoe kreupel het gezang was van 't koor. De gebeden van 't begin der Mis liepen al als een uurwerk. Er was geen zin, geen woord dat smaak kreeg. En droevig bedacht de priester dat hij misschien verstrooid was en met grootere aandacht lette hij op zijn gebeden. Maar de gebeden, ook de veranderlijke, naderden met verveling en vergleden in dorheid. Terwijl hij den preekstoel beklom dacht hij: ‘Nuttelooze sleur’, en schrok ervan.

Hij preekte over 't vuur van den Heiligen Geest, en was koud als 'n steen. Hij vertelde van het eerste Pinksterfeest, hoe Petrus en Jacobus en Joannes preekten, en hoe toen spotters zeiden: zij zijn dronken. En op dat oogenblik begonnen achter in de kerk twee mannen te zingen met gore stem; twee dronken kerels die in de kerk zaten te slapen en ontwakend zich in de herberg waanden. De geloovigen keerden zich om, stootten elkaar aan, giechelden. Pastoor Ubbels preekte door. Toen waggelde één der kerels naar voren, bleef onder den preekstoel staan en brulde: ‘Je meent er niets van,

je belazert de boel.' En terwijl een paar welmeenende mannen den dronkaard naar buiten brachten had de priester een zwaren strijd te strijden; hij moest zichzelve overtuigen, dat hij 't wèl meende en dat hij, óók hij, open was voor 't Pinkstervuur. Eindeloos sleepte de Mis zich voort. Terwijl de pastoor even wachtte op de zangers, voelde hij troost bij de gedachte, dat straks de vrome zielen ter Communie zouden gaan. Zwaar was zijn hart bij de nuttiging der Hostie - en den Inhoud der kelk vulde de leegte niet in zijn gemoed. Maar de misdienaars kwamen met de ampullen: op Pinksterdag was er géén die aan 's Heeren Lijf behoefte had. Zoo was de dorheid gekomen tot het uiterste, in de parochie waar pastoor Ubbels werkte.

Den volgenden dag ging hij bij den ouden rector te biecht. Hij vertelde van zijn boete en zijn leed; de kinderlijke oude keek den biechteling aan met verbaasde oogen. 'Waartoe moet dat dienen?' vroeg hij.

En, een weinig ongeduldig, legde pastoor Ubbels den nadruk op zijn taak, en het verbond dat hij met God gesloten had.

'Wij leven in het verbond dat Christus voor ons sloot. - Als wij daaraan deel hebben is het genoeg. Wanneer je je zin zou krijgen, de baron zou terugkeeren, je parochie werd ijverig, zou je dan doorgaan met boeten?'

Er naderde een gedachte die de pastoor niet kende. Voor hij ze doorschouwde voer de ander voort: 'Niet door boete laat God zich verbidden. God is

geen koopman die betaling vraagt; allerminst met zijn eigen goed. Je moogt slechts boeten, om zelf heiliger te worden. En naarmate je zelf heiliger wordt, zelf méér gaat lijken op Jezus, met Wien het Nieuw Verbond gesloten is, krijgen jij en je kudde méér deel in dat verbond; dat is: in de verlossing van den duivel.

Christus was het Woord in het vleesch. Wij moeten ook het Woord Gods zijn; en aan dit Woord is alle macht gegeven in den hemel en op aarde. Dit is het groote geheim dat wij nimmer begrijpen en nimmer vergeten mogen.'

Zoolang geleden had de priester dit beseft, en toch weer vier jaren had hij vergeefs gewerkt, gestreden als een dwaas. Van voren af moest hij beginnen. En uit de erkenning dier fout werd een kleine nederigheid geboren, het hart van den boeteling werd vervuld van een diepe vreugd, zóó stralend, dat hij onderweg begon te branden van Liefde voor God en de menschen, en de volheid dezer wereld.

In 't veld langs den weg stond het kapelletje van Onze Lieve Vrouw onder de Linden. In 't voorbij gaan zou hij daar pauzeeren, want hij moest ergens knielen en God lof zingen.

In de verte zag hij de zes linden met eronder 't kapelletje.

Maar er stonden drie mannen bij, en toen de pastoor aankwam, zag hij dat ze het hek, dat als deur diende, hadden geopend.

En ze vertelden aan den pastoor dat ze het beeld moesten vernielen: de advocaten hadden uitgemaakt, dat 't kapelletje en 't beeld eigendom waren van den baron.

Voor 't eerst werd de pastoor niet kwaad om deze streek van den tegenstander; alleen bedroefd.

En heel nederig vroeg hij de mannen of hij vijf minuten bidden mocht voor 't beeld.

Die mannen waren niet kwaad, ze waren knechten, en ze meenden dat vijf minuten er niet toe deden. Ze gingen in het gras zitten en rookten pijpen, terwijl de pastoor knielde voor 't beeld.

Eerst keek de pastoor niet naar 't beeld - hij durfde niet goed te kijken, want 't beeld dat vernield zou worden was hem héél lief, en hij vond het erg mooi.

Maar na 'n paar minuten keek hij op: hij zag dat 't beeld z'n starende uitdrukking verloren had; er was licht gekomen in de oogen, en de geverfde houten wangen waren donzig. Het was, alsof ze warm zouden zijn als men ze aanraakte.

En toen was het den biddenden priester alsof hij een persoonlijk medelijden voelde met dit beeld dat sterven zou.

Maar ook de stralenkrans begon te leven - werd grooter, maar ging ook naar 't midden; hij ging uit van 't beeld. En de Moeder Gods bewoog de Jesseroos die Ze in de hand hield, als wuifde Ze den knielenden priester koelte toe. Die bad al lang niet meer - zijn oogen waren in grootste verbazing gespannen, en hij durfde ternauwernood ademen.

Terwijl de Moeder Gods den rozentak bewoog, wenkte Ze met de andere hand - ze legde een vinger op de lippen, en glimlachte. Toen was Ze opeens weg. De Pastoor zat nog in dwaze verbazing te staren naar de leege plaats toen op eenmaal de drie mannen hem stoorden. ‘De vijf minuten zijn om,’ zei de een, en 'n ander haalde 'n bijl voor den dag.

Maar de derde zag de leege plaats en vloekte. ‘Waar heb je 't beeld gelaten, verdomde zwartrok?’ zei hij.

De pastoor was bleek en trilde: ‘Ik weet 't niet, 't is weg.’ Toen vielen de mannen over hem heen, en sloegen hem en stompten hem, doorzochten z'n kleeren, alsof hij het beeld daarin had kunnen verbergen, keerden den inhoud der kapel 't binnenst buiten, maar ze vonden geen beeld.

Alleen lag er een tak, waar drie rozen aan bloeiden boven een: een levende roos van Jesse.

De mannen begonnen te jammeren, dat 't hun baantje kosten zou, ze smeekten den pastoor toch medelijden te hebben. En de pastoor had medelijden, doch 't beeld bleef weg. Onder weg naar huis vertelde de pastoor de mannen wat hij gezien had. Degene, die de bijl gedragen had, bleef staan en hij zei opeens: ‘'t Kan me niets verdommen, ik wil biechten.’

En in de kerk biechtte hij met horten en stooten de knechtenzonden, de zonden van een die een slechten meester dient.

In den nacht is het gebeurd dat een onweer losbrak over 't dorp; de bliksem sloeg met felle slagen;

hij sloeg in 't huis van den man die pas gebiecht had; niemand werd gedeerd dan de vader, die werd gedood, en deze was sinds een paar uren een schuldeloos kind van God.

Hoe 't uitlekte is niet bekend, maar drie dagen later trokken de menschen al naar 't kapelletje en baden onder de linden. En op de straten van 't dorp waren er, die eerbiediger groetten als de pastoor langs kwam.

Er kwamen meer menschen in de Mis, en meer menschen kwamen biechten. De pastoor liep door 't dorp op looden schoenen, met een hart zoo zwaar als 'n steen. Hij had gehoopt en gebeden, dat verborgen zou blijven wat gebeurd was onder de linden. Maar 't werd bekend, en monseigneur schreef een brief om opheldering. Toen kwamen zware dagen voor den pastoor. Drie professoren, geleerde mannen in purper, kwamen naar 't dorp en verhoorden den pastoor, alsof hij een misdadiger was. Maar toen ze de twee overlevende arbeiders wilden hooren, verbood de baron, dat ze spreken zouden. En voor 't eerst was de pastoor den baron dankbaar. Maar dag en nacht bad de pastoor en hij begon zich scherp te kastijden. Want hij vreesde dat God een wonder had gedaan voor zijn verbaasde oogen. Hij bad en vroeg alleen, dat 't hem steeds voor oogen mocht staan, dat hij 'n onwaardige getuige was geweest van 'n lief geheim Gods. Soms ook twijfelde hij, of zijn oogen hem niet bedrogen hadden. In dat kapelletje had hij gewenscht en gebeden dat God

de ontheiliging van 't beeld Zijner Moeder niet zou toelaten, of, als Hij ze toeliet, niet zonder teeken. En nu verbeeldde hij zich, dat zijn gebed verhoord was.

Toen kwam er een boodschap van den baron, of de pastoor eens bij hem wilde komen. De boodschap was geschreven in hoffelijke woorden en ze werd hoffelijk gebracht.

Eerst wilde de pastoor niet gaan - maar in een slapeloozen nacht bedacht hij, dat als hij ging en de vesting bespiedde, die hij met God belegerde, den baron zou leeren kennen; dit zou hem later, later te stade komen: als de baron nog eens zijn penitent zou worden.

In den morgenging pastoor Ubbels op weg. Hij kwam bij 't kasteel, en vond den baron op het voorplein, waar hij met twee honden speelde. De baron onderbrak het spel, en kwam met uitgestoken hand op den pastoor toe. En terwijl deze de uitgestoken hand nam, voelde hij een koude walging opkomen, een physieken afkeer tot misselijkheid toe. Maar hij toonde niets.

De baron vroeg naar de gezondheid van zijn gast, nam hem mee naar 't terras en gebood een lakei om verfrisschingen te brengen. De pastoor nam 'n glas sherry en terwijl hij den afkeer voelde van den schenker, proefde hij toch dat de sherry van exquise kwaliteit was.

Even dronk de baron met aandacht, en zei toen: ‘U moet toch begrijpen, eerwaarde heer, dat als 't leven vol is van zulke gaven, een hiernamaals

overbodig is. Zelfs als er een goede God mocht zijn.' De pastoor voelde dat dit een begin was - zoo praatte iemand die waarde hecht aan een anders oordeel.

Maar de pastoor wachtte, voorzichtig.

'Het leven is goed - we moeten het alleen maar genieten,' ging de baron voort. 'Het is er alleen maar om genoten te worden.'

Nu antwoordde de pastoor:

'Velen zijn dat met U eens, meerderen echter niet. Die 't niet met U eens zijn, dat zijn onder meer de armen, de zwakken, de kreupelen, de lammen, de blinden; die genieten hun leven niet; die lijden het.'

'En waarom niet?' vroeg de baron, en zelf gaf hij ten antwoord: 'Omdat het zwakkelingen zijn. Ze kunnen zich niet stellen boven leed.'

Toen keek de baron triomfantelijk naar den pastoor, die voelde hoe subtiel dit antwoord was: een christen kon het geven, een die gelezen had de woorden van St. Paulus: 'Ik ben van oordeel dat het huidige lijden niets is in vergelijking tot de komende heerlijkheid.'

Maar de pastoor riposteerde:

'Dat schijnt inderdaad zeer moeilijk te zijn. Ik weet bijvoorbeeld niet, of U en ik dit kunnen, mijnheer de baron. Wat ik wel weet is, dat het voor ons geluk even doeltreffend en minder moeilijk is, zich te stellen boven het góéde des levens.' 'Hoe zou dat bijdragen tot ons geluk?' vroeg de ander, en hij keek den pastoor gespannen aan.

De pastoor juichte inwendig; dit was het eerste woord, waarmee de baron iets vroeg - de eerste maal, dat hij den priester uitnoodigde om te leeraren. Pastoor Ubbels voelde dat nú dit woord belangrijk zijn zou, en hij riep om licht. -

'Om beter te kunnen genieten,' zei de pastoor. 'Wanneer wij te midden der goede dingen des levens staan, staat en vergaat ons geluk met die dingen. Wanneer wij ons niet boven vrouwenliefde of de schoonheid, zelfs van een schilderij, verheffen, dan is er steeds de angst, bewust of onbewust, dat wij krachteloos zullen worden in den ouderdom, dat wij blind zullen worden, dat het schilderij zal verbranden of vermolmen. Maar als wij van boven den tuin der wereld bezien, dan vergaat ons geluk mét den tuin, want we houden de blauwe lucht over...' Even dacht de baron na. Toen, alsof hij een juk afschudde, antwoordde hij: 'Weet U wel, dat er middelen zijn om niet impotent te worden door den ouderdom, en om niet blind te worden, maar om steeds te blijven genieten?'

De pastoor was verward. Wat bedoelde die man? 'U denkt als ik mij niet vergis, aan een levenselixer, mijnheer de baron, waar véél, véél menschen naar zochten.' 'En als ik U zei, dat ik dat levenselixer gevonden heb?' Wat was dat? Een farce? De baron was volkomen ernstig. Haast leek het of de baron die middelen kende. Maar dan...

De pastoor kreeg een ingeving.

'Dan zou ik het gezicht zetten, zooals het hoffelijke lieden betaamt die zooiets hooren. En tegelijk zou

ik antwoorden een zeer diep medelijden met U te hebben, tenzij...'

Even wachtte de priester, hij nam 'n teug uit zijn glas, en tipte 'n stofje van zijn mouw. Na 'n zware minuut ging hij verder:

'Tenzij U erbij de rivier Lethe ontdekt hebt. Immers, zoolang U geheugen hebt, zoudt U zich herinneren wat vroeger was. En wie genot van vroeger en nu vergelijkt, geniet niet volledig...' De baron richtte zich op, alsof hij zich verwonderde...

'Dat is een nieuwe gedachte voor mij,' antwoordde hij. 'Ik heb nooit anders dan in 't oogenblik geleefd.'

Toen begon de pastoor te lachen:

'En Uw daden met toekomst - intentie, mijnheer de baron? Was dat ook leven in 't oogenblik?'

Nu wachtte de baron even, glimlachte en zei:

'U is handig, inderdaad, der kluge Mann baut vor.'

Toen viel 't antwoord van den pastoor zonder tusschenpoos, het klonk droog en hard, als 'n klop op 'n deur: 'Hoe lang?'

Op dat oogenblik stond de baron op. Er was iets in zijn gezicht van vrees, maar 't was niet de vrees die de genade de deur opent. Het was de vrees geen antwoord meer te weten: de vrees der ijdelheid. En daarom ging de baron over tot den aanval - op 'n ander terrein: 'Wat is er gebeurd in mijn kapelletje, mijnheer pastoor? Wat heeft U met mijn beeld gedaan?'

Zulke vragen zijn eerder gesteld. Alle Heiligen hebben zulke vragen beantwoord, en zij antwoordden met Gods hulp en genade. Maar pastoor Ubbels wist dat hij geen heilige was in Gods oogen, en daarom zocht hij naar wijsheid - hij zocht een lamp in een donker huis.

En hij meende dat hij tijd moest winnen. ‘Als ik U dat vertel, gelooft U mij dan?’

Toen antwoordde de baron met de woorden die de priester geen kwartier te voren gebruikt had: ‘Dan zou ik het gezicht zetten, zooals hoffelijke lieden betaamt die zoo iets hooren.’ Even dacht de baron na en vervolgde: ‘Ziet U eens, eerwaarde heer, U moet mij geen verhaal vertellen over een wonder. Ik wil aannemen dat er dingen gebeurd zijn en gebeuren, die we niet kunnen verklaren. Veel van wat 'n goed goochelaar doet lijkt voor kinderen een wonder. En zoo zal 't ook wel zijn met Uw beeld. U is 'n goed goochelaar, maar 'n wonderdoener of 'n toovenaar is U niet. Vertelt U dus de waarheid.’ Ook de pastoor was opgestaan. Hij ging langzaam naar de balustrade toe. In zijn gezicht vertrok niets - maar in zijn hart worstelde hij om licht. Wat hij bespied had in dat veldkapelletje kon hij nú dezen man niet vertellen, misschien later, later - maar dan -.

Er stonden tegenover het terras rhododendrons, reusachtige boschages, die bloeiden in onnoemlijken rijkdom. Daarop wees de pastoor.

‘Mijnheer de baron, wat heeft U met die rhododendrons gedaan dat die bloeien? Niets? - Welnu, dat

is wat ik in dat kapelletje gedaan heb - niets behalve -’

De baron was vlak naast den pastoor komen staan, en keek, naast hem, naar de bloeiende boschages. ‘Behalve -’ zei hij, haast toonloos.

‘Behalve bidden,’ zei de pastoor en wendde zich tot z'n tegenstander.

Toen richtte de baron zich op.

‘Ik heb U beloofd een hoffelijke houding aan te nemen ten opzichte van Uw onwaarschijnlijk lijkende mededeelingen. Ik doe die belofte gestand. Echter voeg ik eraan toe, dat indien niet binnen drie dagen het beeld op zijn plaats is, ik een aanklacht tegen U zal indienen: U heeft dat beeld doen verdwijnen.’

Zoo eindigde dit gesprek. Terwijl de pastoor naar huis wandelde overwoog hij de waarde ervan. Was dit gesprek iets waard, een gevecht tusschen twee strijdmachten, een voorpostengevecht, of slechts een verkenning van elkaars kracht?

De pastoor wist geen antwoord. Hij trok de velden in met z'n rozenkrans en z'n brevier, en onwillekeurig trok hij naar 't kapelletje, waar hij sinds het verdwijnen van 't beeld niet meer geweest was. Het hek was weer gesloten, en de pastoor knielde op den dorpel, die als knielbank diende. Heel den weg had het gesprek met den baron door z'n hoofd gespeeld, en nu kon hij aan niets meer denken, hij wilde bidden voor dien man. En terwijl hij de kralen van den rozenkrans door zijn vingers liet glijden, keek hij wezenloos naar de zonnevlekken die op

den vloer van 't kapelletje speelden. Er vloog een vlinder binnen, - die danste in de zon, ophupte en weer ging zitten, dieper in 't kapelletje vloog, hooger steeg en neerstreek.

De pastoor volgde met de oogen het dier - en het duurde seconden, vóór het tot hem doordrong waaróp die vlinder zat. De vlinder zat op de roos van Jesse, en die roos werd vastgehouden door het beeld - het beeld dat pastoor Ubbels had zien verdwijnen. En toen dit tot hem doordrong golfde het bloed naar z'n hoofd, hij werd warm en duizelig, alsof hij zich erg schaamde. Daar stond het beeld - het was terug... Op dat oogenblik was pastoor Ubbels alle ascese en zelfverloochening vergeten. Hij wist maar één ding: het zou lijken alsof hij het beeld had teruggebracht dien middag. - Maar dan leek het ook alsof hij het had weggegoocheld. En dat was niet zoo. De priester meende dat zeker te weten. Had hij het beeld niet weggenomen en weer teruggebracht? Was hij werkelijk zeker? Had hij niet in verdooving, in trance gehandeld? Of was - was àlles maar verbeelding - wàs het beeld wel weggeweest? Hij streek met z'n hand over z'n voorhoofd, en voelde dat 't nat was van zweet. Hoe kon hij zekerheid krijgen?

Het was al bijna avond toen de pastoor naar huis ging. Maar hij ging in vrede. Hij meende iets te begrijpen van wat God gedaan had - van wat God doen wilde. Bij dat kapelletje wist hij opeens dat het er niets toe deed: God wilde niet dat 't beeld Zijner Moeder onteerd werd; en misschien wilde

Hij ook niet dat pastoor Ubbels als dief werd aangeklaagd. Niet omdat 't Paul Ubbels was, maar omdat het een priester was van God. Het was niet logisch, niet bewijsbaar - maar 't was heel duidelijk, daar bij dat kapelletje. In het dorp was 't niet zoo duidelijk - in de pastorie was de heele constructie zwak. Maar zoo moest 't toch zijn - en pastoor Ubbels moest maar niets doen behalve - bidden. Net als hij gezegd had tegen den baron.

Twee dagen later kreeg de pastoor een briefje van den baron:

'Eerwaarde Heer,

U heeft, als mensch, mij diep teleurgesteld. U levert, om Uw eigen dierbaar persoontje te sauveeren, het beeld van wie U Gods Moeder noemt, in mijn macht. Ik bewonderde de bravour waarmee U mijn arbeiders, mij en alle lieden om den tuin leidet en tegelijk Uw overwicht op Uw parochianen versterktet. Maar op de eerste bedreiging tegen Uw persoon haast U zich de zaak die U dient te verraden. Dat doen knechten, proleten, waarmee ge U thans gelijk stelt. Nu zal ik inderdaad dat beeld doen vernielen morgenmiddag - en tegelijk wordt Uw positie in dit dorp vernield. Tenslotte heb ik toch overwonnen.

Vale

van Bellen.

Dien avond al kwamen de dronken kerels uit de herberg voor de pastorie schreeuwen: 'Lafaard,

bedrieger, femelaar’ en nog veel mooiere woorden. De menschen op straat lachten met elkander over deze lafheid van den pastoor. De goedgezinden kwamen bijeen en schreven een brief aan monseigneur, om hem in te lichten over het schandelijke gedrag van den pastoor.

En den volgenden middag zat de pastoor heel bedroefd op z'n knieën voor 't kruisbeeld in zijn zitkamer. Hij bad, en zijn gebed was een strijd - een betoog voor God. Heftig en vrijmoedig gingen zijn gedachten tot den Hemelschen Vader - en ze leken haast op de verwijten die de baron den pastoor geschreven had.

‘Waarom, mijn God, moest ge dat beeld doen verdwijnen, terwijl Ge het later terug brengt in de macht van Uw bestrijders? Waarom laat ge mij - dien Ge gewijd hebt tot Uw priester, geblinddoekt vechten tegen Uw vijand. Waarom vertoont Gij niet Uw wil, opdat ik weet waartoe dit dient?

Maar - Heer, God, het komt mij niet toe Uw Wil te kennen, noch Uw wegen. Als een blinde moet ik mij laten leiden aan Uw Hand. Maar wat is Uw Hand - die een beeld wegneemt - een beeld terugbrengt. En nu gaan de mannen op weg, die 't beeld Uwer Moeder zullen stukslaan, Heer Jezus. Ik bezweer U, ik Uw knecht, in Uwen Naam, en Gij zult luisteren; laat dat beeld ongeschonden blijven. Laat mij lijden, ellendig krepeeren, maar toon Uw Grootheid. Wees duidelijk - Heer - vestig en bevestig Uw Rijk.’

Uren streed pastoor Ubbels zoo met God. En ter-

wijl hij bad in tranen en handwringen, moesten uit het kasteel drie mannen op weg gaan.

Twee waren al eerder op weg gegaan - één was nieuw. Een van drieën zou de bijl dragen. Maar wie? Die eerder de bijl gedragen had, was door den bliksem verslagen. En terwijl ze op de binnenplaats stonden, wachtten ze alle drie, tot een de bijl zou nemen. Maar geen van drieën durfde, en ze stonden bijeen, en keken naar de bijl, die glansde in 't zonnelicht. De rentmeester kwam langs, en vroeg waarop ze wachtten. Toen zei een der mannen norsch: ‘We weten niet, wie de bijl moet dragen.’ De rentmeester begreep wat ze bedoelden. Maar hij was een verlicht man, en zonder aarzelen ging hij op de bijl toe, legde ze over z'n schouder en ging naar de poort: ‘Komen jullie maar mee, helden.’

Toen schaamden de drie kerels zich; ze waren toch ook kinderachtig. Maar de rentmeester liep met vlugge passen vooruit, en de drie mannen liepen er achter aan. Zoo leek 't haast; eerst de beul, dan twee die een veroordeelde leidden. Achter de drie kwam Prinz, een Deensche dog van den baron.

Zoo trokken ze door de oprijlaan, over den weg, sloegen den veldweg in naar 't kapelletje.

Naarmate ze dichter kwamen bij 't kapelletje, werden de menschen onrustiger. De rentmeester begon benieuwd te worden, of 't beeld er nog stond. Sinds vanmorgen stond 'n koddebeier op wacht: hij moest van tijd tot tijd kijken naar 't beeld, en niemand bij 't kapelletje toelaten.

Maar toch, er was iets vreemds.

De drie mannen liepen zich af te vragen waarom ze mee liepen. De rentmeester droeg de bijl, één klap, en 't beeld zou er geweest zijn. Waarom met z'n vieren? Ze zagen het kapelletje uitsteken boven 't graan: zes linden met 'n klein, wit gekalkt kapelletje. Ze zagen ook den koddebeier met z'n geweer, die schilderde voor 't kapelletje op den weg. Toen de vier nog honderd meter ver waren, wendde de wachter zich naar 't kapelletje, om naar 't beeld te kijken. En in de verte zagen de vier mannen opeens, dat er iets niet in orde was. De jachtopziener keek, en keek, ging dichter bij het kapelletje, hield zich aan de tralies vast, keek nog eens, en rende toen naar den rentmeester.

'Het is weg,' hijgde hij. 'Zoonet zag ik 't nog, en nu is 't weg. Weg, weg.' Als 'n dwaas herhaalde de wachter dat woord: 'Weg - zoo is 't er - en zoo is 't weg.'

De rentmeester begon te draven, en zoo deden al de anderen, - maar toen ze bij 't kapelletje kwamen was 't beeld er niet. En terwijl ze voor 't hek elkaar verbaasd bezagen, gebeurde er iets vreemds. Prinz, de hond, was naderbij gekomen, hij ging op den dorpel zitten, hief z'n kop op en begon héél zacht te huilen, zooals honden huilen tegen de maan als de herfst komt.

Onafgebroken huilde de hond, de mannen bezagen elkaar, ze keken naar 't kapelletje, naar den hond, keken achter zich - naar het dorp. Het dorp lag rustig te braden in de zon, en terwijl de

mannen ernaar keken, hoorden ze uit de verte, hoe de torenklok vier sloeg.

Ondertusschen zat de pastoor geknield voor 't kruisbeeld. De vloed zijner gebeden schuimde voort: maar terwijl zijn geest God bad en bezwoer, was het, alsof hij tegelijkertijd de mannen zag gaan om 't beeld der Moeder Gods te vernielen. Eerst zag hij drie mannen staan, toen zag hij er vier heengaan. En dit verstoorde zijn gebed: waarom liepen er vier mannen, één voorop, met de bijl? Hij zag ook den hond; hij herkende een der honden waarmee hij den baron had zien spelen. Naarmate hij de mannen het kapelletje zag naderen, was het, alsof hij vreugde voelde in zijn hart. Hij meende, dat dit een menschelijke vreugde was over 't einde van deze episode, en hij was daarover verstoord.

Maar op eenmaal zag hij een licht - dat uitging van een hoek der kamer. En omziende zag hij het beeld uit 't kapelletje, maar levend, als toen het verdween, en glimlachend met roode lippen. Nu waren er geen vreugde, licht en vrede; alles was goed, niets kon meer deeren.

De Moeder Gods knikte met haar hoofd, haar lippen vormden woorden: ‘Gij zijt getrouw’, waren de woorden. De pastoor werd opgeheven in een brandende blijdschap en toch, hij wierp zich op den grond en stotterde: ‘Niet getrouw: klein van geloove.’ En de Moeder weer: ‘Een kind, Mijn kind.’ Toen opeens wist de priester dat hij Haar iets vragen mocht. Hij stond op - en de armen uit-

gestrekt als 'n bedelaar vroeg hij: ‘Neem hem - onder Uw mantel, Moeder!’

En het was of de groene mantel der Moeder Gods zoo wijd werd, alsof hij heel de wereld kon bedekken. ‘Mijn Zoon stierf niet vergeefs, weest vol van goeden moed.’

Toen begon het lichaam van den priester te trillen als een die koorts heeft, het was of hij vlammen ademde, vloeibaar vuur - één oogenblik nog en hij zou verteren als 'n stofje in het vuur. Maar toen werd de gestalte der Moeder onduidelijk, en terwijl ze geheel verdween, viel de pastoor in zwijm. Op dien zelfden tijd gingen er vijf van 't kapelletje terug naar 't kasteel. De koddebeier had zijn geweer in aanslag, hij spiedde angstig rond, alsof hij elk oogenblik een vijand moest bevechten. Maar er was rondom een veld zoo wijd, en leeg van menschen. De rentmeester was van hout geworden. Als 'n automaat stapte hij, de bijl over den schouder, voort - nauwelijks 'n mensch. En de drie arbeiders die volgden waren verward; en uit die verwardheid hielden ze een onzinnig gesprek over den stand der gewassen. Elk sprak zonder antwoord te verwachten; ze spraken na elkaar, maar de gezegden, die elkaar opvolgden, hadden niets met elkaar te maken. De hond was vergeten - die was gaan liggen met den kop tusschen de pooten op den dorpel der kapel. Met regelmatige tusschenpoozen huilde hij, hol en droevig. Ze gingen de poort van 't kasteel door en stonden opeens voor den baron.

‘Zijn jullie klaar?’ vroeg de oude man.

Niemand zei iets. ‘Is 't beeld kapot?’ vroeg hij grijnzend.

Toen zei de koddebeier wat hij al zoo vaak gezegd had: ‘Zoo zag ik 't - en zoo was 't weg.’

‘Is 't beeld kapot?’ vroeg weer de baron.

De rentmeester werd levend. Met 'n smak gooide hij de bijl op de steenen der binnenplaats en allebei z'n handen opheffend, ze vertrekkend tot klauwen, stond hij voor den baron:

Twee keer sloeg er een vloek uit zijn mond.

Toen verstarde hij weer - heel koud.

De drie arbeiders keken elkaar aan, en ze zeiden als in koor:

‘We hebben 't niet gezien, meneer de baron.’

Langzaam was 't gezicht van den baron rooder geworden, hij begon te kauwen, z'n aren zwollen in z'n voorhoofd en opeens barstte hij los: ‘Hebben jullie je weer laten belazeren door dien wierookbrander, dien Godsvreter, canaille zijn jullie, stom crapuul. Haal hier den pastoor, haal 'm hier - ik wil 'm zien met z'n femelaarsgezicht. - Als de bliksem - met de auto halen jullie hem goedschiks of kwaadschiks. - Ik zal toonen wie de baas is.’

Bij elk woord werd de baron woedender en kwader. Was de pastoor dáár geweest, hij had hem aangevallen, geranseld, verscheurd. De woedende grijsaard raapte de bijl op, zwaaide ermee, en scheldend en tierend sloeg hij op 'n paal die er stond. Maar op eenmaal, hij had de bijl weer opgeheven, liet hij die los en terwijl ze kletterend op de steenen

viel, greep hij naar z'n keel. Z'n gezicht was blauw, en schuimend speeksel dreef uit z'n mondhoeken: ‘De pastoor - de pastoor,’ brulde hij.

Maar de woorden gingen over in 'n rauw gerochel, en op eenmaal verstijfde de oude en wankelde. De koddebeier ving hem op, en terwijl ze hem neerlegden op de steenen, maakten ze zijn kleeren los. De chauffeur, die 'n eindje verder de auto poetste, klom erin, startte en wilde wegrijden om den dokter te halen uit de stad. Maar toen twee der arbeiders naar de poort gingen om die voor de auto te openen, was het niet de auto die het eerste er door ging. Er achter stond een kleine, zwarte gestalte: de pastoor. Zonder verwarring, zonder verwondering zelfs, ging hij naar de liggende gestalte van den baron, knielde, en terwijl hij de hand legde op de borst van den zieke om den hartslag te voelen, zei hij:

‘Vrede zij U -’. Toen legde de pastoor zijn slappen vilten hoed onder 't hoofd van den baron en ging voort: ‘Weest vol van goeden moed.’ De zieke sloeg de oogen op: hij keek woedend naar den pastoor, trachtte te spreken - maar opeens week de woede uit z'n oogen; ze werden dof en berustend; wat de baron zei, was: ‘Het geeft niets.’ Er kwam toen een vrouw uit de keuken geloopen, een oude vrouw; reeds uit de verte riep ze: ‘Draagt den baron te bed - draagt hem naar bed,’ Maar de baron schudde het hoofd. ‘Het geeft niets,’ zei hij weer.

Toen scheen hij zich de aanwezigheid van den pas-

toor te herinneren: hij keek hem aan en vroeg: ‘Hoe wist U dit?’

‘Moet ik dan hier niet zijn, mijnheer de baron?’ vroeg de pastoor en hij wilde verder gaan, maar de ander onderbrak: ‘U moet hier zijn: om mijn nederlaag te zien.’ De priester schudde langzaam het hoofd.

‘Vijf menschen zijn niet in staat om 'n beeld stuk te slaan als God 't niet toelaat. Allerlei laat Hij toe, Hij heeft geduld. Maar opeens staan we tegenover Hem en dan -.’ De stervende keek met spanning naarden mond van den pastoor, wat die zeggen zou.

‘Dan kunnen we ons alleen maar overgeven.’

Even flitsten de oogen van den ander, alsof hij een snelle vaardige opmerking wilde maken. Maar de mond zei langzaam en stuntelig: ‘Laf.’

En de priester: ‘Wijs; wijsheid is nooit lafheid.’ ‘Ik heb gezworen God te vervolgen - en mijn eed staat.’

‘Ook gij stond - maar thans ligt gij, machteloos.’ En toen was het alsof de pastoor wreed werd:

‘En ge zult nog veel machteloozer zijn in korten tijd. Dan zijn gij en Uw eed verdwenen van de aarde.’

Het gezicht van den baron betrok even tot een grijns, toen werd het heel ernstig en bitter.

‘God heeft mij mijn droom ontnomen. En ik - ontnam Hem zielen.’

De priester schudde het hoofd: ‘Niet één. Want God is getrouw. - Die in Zijn hand is, blijft ongedeerd.’

Even sloot de baron zijn oogen en toen: ‘Ge hebt gelijk. Een goede droom verdwijnt - een andere droom...’

De priester boog zich naar den baron en zei heel langzaam, heel duidelijk: ‘Dat kan niet; die is voorbij -’

Maar de priester sprak voort, gedempt, als vertelde hij een diep geheim: ‘We gaan ernaar terug: die lang vervlogen tijd. We zijn weer een jonge knaap, de laatste van ons geslacht. Een knaap in een oud huis: een knaap die droomt eens priester te zullen zijn.’

Hier werd de stervende onrustig: ‘Hoe weet ge wat ik niemand vertelde?’

Maar de priester ging voort: ‘Alleen en geheimzinnig leefde de jongen een leven van droomen en gebed. Hij was bang zijn vader te vertellen dat hij uit de wereld wilde treden: dat de laatste van een edel ras ergens sterven zou als monnik. Dagen, weken, maanden gingen; en de jongen durfde niet.’

De priester sloot even de oogen, alsof hij zocht naar 't vervolg van zijn vertelsel. Toen ging hij voort met 'n vage hooge stem:

‘Het meisje Germaine was mooi - en de knaap ging van haar houden. Hij wist niet zeker meer of hij dan priester worden zou. - Zijn liefde was nòg geen begeerte. Maar toch wilde hij één zijn met Germaine en één met God.

Hij sprak met Germaine over wat zijn geest vervulde: de glorie van Gods huis. En onderwijl groei-

de zijn liefde - zijn zuivere menschelijke liefde. Op déze plek - op déze plek, wilde hij zijn liefde bekennen. Maar zij bekende eerst: hij had haar geleerd God lief te hebben méér dan de wereld. En zij is een Clarisse geworden.'

'Zoo wás het,' zei de oude man, en er waren klare tranen in zijn oogen.

'Nu moet gíj verder vertellen,' zei de pastoor, en terwijl hij dit zeide, nam hij een stola uit z'n zak. Even keek hij rond of menschen hem beluisteren konden, maar al de knechten en meiden stonden veraf in een hoekje en zagen die verwonderlijke scène: de baron die op de steenen lag te sterven, en de priester die, naast hem knielend, hem berechtte.

'Het doet zoo'n pijn,' zei de baron.

'Ge hebt de eeuwigheid om ze te vergeten,' zei de priester. En de stervende: 'Moet ik? Gij weet het evengoed; maar hoe?'

De pastoor antwoordde kortaf: 'Gij moet vertellen - ik zal U helpen.'

En toen vertelde de baron zijn droevig verhaal, eentonig als een dag van regen. Hij vertelde hoe hij zich bedrogen had gevonden door God, Die hem zijn roeping had ontnomen, en toen zijn liefste, en Die hem niets gelaten had. Toen was een leven van wraak begonnen: een mensch was groot in zijn wraak. Maar hij nam wraak jegens Een, Die oneindig is. Alle intelligentie, alle macht had de man gebruikt om God te kwetsen: door zielen te ontstelen, de liefde te dooven in de harten, en het

geloof in de geesten. God had dat toegelaten een lang, lang leven door: en al die jaren dat de wraak werd opgestapeld waren niet toereikend geweest om iets te verminderen van Zijn Glorie. En nu lag een oude man te sterven op de steenen van zijn hof, en al de bitterheid van zijn zestigjarig leven vlood heen, naarmate hij vertelde: ‘Ik heb dat beeld zeer liefgehad, die Moeder Gods onder de linden en ik heb het zestig jaar geleden, toen ik op eenmaal leeggebloed was, gevraagd om een teeken te geven.’ - De baron zweeg even. ‘En ze heeft dat teeken gegeven,’ zei de priester. ‘Zij was alles wat restte van Uw vrome jeugd. En haar mocht ge niet deeren. Zij waakte over U - zij zond mij hierheen -’

Toen knikte de baron en de priester prevelde de woorden der absolutie. -

Al die zonden werden uitgewischt voor Gods oogen: waar een leven van boosheid was begonnen, eindigde het: op bloote steenen ergens in een hof.

Dien avond, toen de hemel brandde, droeg de priester Ons Heer naar den zieke. Hij zalfde al de boosheid weg der zinnen en der leden, de stervende dronk den doodstrijd als nederige boetenis.

Den volgenden dag, die een Zondag was, kondigde de pastoor de berechting van den baron aan op den preekstoel. Hij preekte niet, maar nadat hij het Evangelie had voorgelezen daalde hij af van den kansel. Het waren misschien twintig stappen naar het altaar, maar terwijl pastoor Ubbels de twintig stappen zette, was het alsof in hem een groote span-

ning week: een spanning, die als een gevaarlijke dreiging in hem gewoond had, onbewust. Toch was het die spanning die den pastoor overeind had gehouden, voortgedreven op den weg der volledige vernietiging van eigen welzijn. De priester zou zijn offer kunnen opdragen in dankbaarheid voor de nieuwverkregen allergrootste weldaad. Maar er was geen dankbaarheid in dat hart, geen vreugde: dit was een laatste boete die de priester aanvaardde: geen vreugde te kennen over een vervulden wensch. Hij droeg het offer op met een heel scherpe aandacht: met eerbied en liefde. Maar de eerbied en de liefde zetelden in het verstand, als moeizaam beoefende deugden. En toch was dit misoffer een bijzonder iets: het had iets finaals, het was als het einde van een symphonie - geen blij of triomphantelijk einde - maar een afsterven der motieven. Er waren oogenblikken dat de celebrant dacht, dat zoo de oude dag voorbijgleed; maar die gedachte aan komende jaren was onwezenlijk. De geest was verstild in het heden: een kleurloos, verstandelijk heden. Toch waren er zoo wonderlijke oogenblikken. Toen de priester de Heilige Hostie ter aanbidding ophief, leek het alsof de Offerspijze zweefde en de handen die Haar hielden meetrok naar heel ver.

En 't oogenblik dat de priester het Brood moest breken zag hij opeenmaal Christus voor zich, ellendig stervend en toch heerlijk. Maar zoover had de priester zich leeren bedwingen, dat hij ook in die oogenblikken niet toefde, niet vluchtte uit het

koude leven: hij ging voort en naderde het oogenblik der Nuttiging.

Toen was 't, alsof zijn oogen opengingen: voor 't eerst in heel zijn leven, bewonderde hij de blankheid der Hostie en den glans van den Wijn in de kelk.

En nooit nog, nooit nog was een drank zoo verkwikkend als toèn het Bloed van Onzen Heer: daar waren geen smaak en geen geur: daar was pure verkwikking van hart en lijf en ziel. Daarna was er dankbaarheid en vreugde, een vreugde die brandde in de ziel: alsof de zòn was binnengegaan en koele bries, in eenen.

Heel moeilijk en heel zwaar heeft pastoor Ubbels den kelk gedragen naar de sacristie, en hem op den credens gezet. En toen moest hij even rusten: zóó in het volle priesterlijk gewaad zette hij zich neer en keek naar het kruisbeeld vóór hem. Op dat oogenblik wenkte God Zijn dienaar: en het leven van den priester ging uit in een zucht van innigste verlichting.

Iets later vond de koster den pastoor: een doode priester rechtop zittend, met een glimlach en gebroken oogen. Op datzelfde uur is de baron gestorven, glimlachend in de voldaanheid van den vrede. Twee zielen gingen de poorten door - twee dooden werden begraven. En de vrede hunner zielen werd de vrede van hun streek: een vrede in gerechtigheid.